

**T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**İSLAM HUKUKU AÇISINDAN UYUŞTURUCU
MADDELER VE TÛTÛN ÜRÛNLERİ**

YÛKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ NECMEDDİN GÛNEY

HAZIRLAYAN

MEHMET AKİF ALDATMAZ

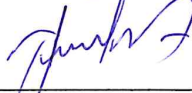
KONYA 2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	MEHMET AKİF ALDATMAZ
	Numarası	168106041004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Necmeddin GÜNEY
	Tezin Adı	İSLAM HUKUKU AÇISINDAN UYUŞTURUCU MADDELER VE TÜTÜN ÜRÜNLERİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **İSLAM HUKUKU AÇISINDAN UYUŞTURUCU MADDELER VE TÜTÜN ÜRÜNLERİ** başlıklı bu çalışma 28/10/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	Necmeddin GÜNEY	
2	Doç. Dr.	İsmail BİLGİLİ	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Yunus ARAZ	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	MEHMET AKİF ALDATMAZ		
	Numarası	168106041004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	İSLAM HUKUKU AÇISINDAN UYUŞTURUCU MADDELER VE TÛTÛN ÜRÛNLERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet Akif ALDATMAZ

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	MEHMET AKİF ALDATMAZ		
	Numarası	168106041004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Necmeddin GÜNEY		
Tezin Adı	İSLAM HUKUKU AÇISINDAN UYUŞTURUCU MADDELER VE TÜTÜN ÜRÜNLERİ			

İslam hukuk usulünün ictihada uygun yapısı bulunmaktadır. İslam hukukçularının nassları anlama ve tıbbî verilerin elde edilmesi gibi çeşitli sebeplerle ihtilaflar meydana gelebilmektedir.

Uyuşturucu maddeler ve tütün ürünleri İslam hukukunu yüzyıllardır meşgul eden konulardır. İslam hukukçuları kendi dönemlerinde ulaşabildikleri verilere göre farklı ictihatlarda bulunmuşlardır.

Tezin giriş bölümünde uyuşturucu maddelerin ve tütün ürünlerinin tarihçesine, çeşit ve etkilerine yer verilmiş, haram, mekruh ve mubahın kavramsal çerçevesi ele alınmış ve tıp ve hukuk arasındaki ilişkisi incelenmiştir. Birinci bölümde uyuşturucu madde kullanılmasının hükmü, ehliyeteye etkisi, necis sayılmaları ve ticaretleri incelenmiştir. İkinci kısımda ise tütün mamullerinin kullanılmasının ticaretinin hükmü incelenmiştir. Tezin sonuç bölümünde ise uyuşturucu ürünler ve tütün mamulleri hakkındaki fetvaların farklılıkları bütünsel olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak İslam hukukçularının icihadları arasındaki farklılıklarda nassların etkisi olduğu kadar tıbbî verilerinde önemli bir payı olduğu bu nedenle özellikle tıp alanında elde edilen yeni verilere bağlı olarak görüş farklılıklarının ortaya çıkabildiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uyuşturucu, tütün, hukuk, tıp.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	MEHMET AKİF ALDATMAZ		
	Student Number	168106041004		
	Department	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assist. Prof. Dr. Necmeddin GÜNEY		
Title of the Thesis/Dissertation	DRUGS AND TOBACCO PRODUCTS IN TERMS OF ISLAMIC LAW			

The Islamic legal procedure has a proper structure in the jurisprudence. Conflicts can occur for various reasons, such as understanding Islamic lawyers and obtaining medical data.

Drugs and tobacco products are issues that have occupied Islamic law for centuries. Islamic jurists have made different jurisprudence according to the data they can access in their time.

In the introduction part of the thesis, the history, types and effects of drugs and tobacco products are given, the conceptual framework of illicit, mushbooh and licit are discussed and the relationship between medicine and law is examined. In the first part, the provision of drug use, its effect on the driver's license, their counting and trafficking are examined. In the second part, the provision of trade in the use of tobacco products is examined. In the conclusion part of the thesis, the differences of fatwas about drug products and tobacco products are evaluated as a whole.

As a result, it is understood that the differences between Islamic jurists' jurisprudence have an important share in the medical data as well as the influence of nasses.

Keywords: Drug, tobacco, law, medicine.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	IV
ÖNSÖZ	V
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ VE KAYNAKLARI	1
A. ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ	1
1. Araştırma Konusu ve Problemi	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
3. Araştırma Yöntemi	2
B. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	2
II. UYUŞTURUCU MADDELER VE TÛTÛN ÜRÛNLERİ	5
A. UYUŞTURUCU MADDELER VE İNSAN VÛCUDUNA ETKİLERİ	5
1. Uyuşturucu Madde Kullanımının Tarihi	5
2. Uyuşturucu Maddelerin Çeşitleri	9
a) Doğal Uyuşturucular	10
a.1. Esrar	10
a.2. Afyon (Opıyat)	10
a.3. Kokain	11
a.4. Kodein	12
a.5. Halisinojenler (Doğal Maddelerden Elde Edilenler)	12
b) Yarı Sentetik Uyuşturucular	12
c) Sentetik Uyuşturucular (ATS)	12
c.1. Yeni Psikoaktif Maddeler(NPS)	13
c.2. Amfetaminler	13
c.3. Sedatif-Hipnotikler	13
3. Uyuşturucu Maddelerin Etkileri	14
4. Günümüzde Uyuşturucu Maddelerin Tedavi Maksatlı Kullanımı	15
B. TÛTÛN ÜRÛNLERİ VE İNSAN VÛCUDUNA ETKİLERİ	18
1. Tütün ve Tütün Ürünlerinin Kullanımının Tarihi	18
a) Tütün Ürünlerinin Çeşitleri	18
a.1. Sigara	18
a.2. Hafif sigaralar	18
a.3. Elektronik Sigaralar	19
a.4. Nargile	19
a.5. Puro	19
a.5. Pipo	19
a.6. Enfiye	19

a.7. Diğer Tütün Ürünleri.....	20
b) Tütün Ürünlerinin İçeriği ve Etkileri.....	20
C. HARAM, MEKRUH VE MUBAHİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	24
1. Haram.....	24
2. Mekruh.....	25
3. Mubah.....	27
D. HUKUK VE TIP İLİŞKİSİ.....	29

BİRİNCİ BÖLÜM

UYUŞTURUCU MADDELERİN KULLANILMASININ VE TİCARETİNİN HÜKMÜ

I. UYUŞTURUCU MADDE KULLANILMASININ HÜKMÜ	31
A. SARHOŞ EDEN İÇECEKLERLE UYUŞTURUCU MADDELERİN İLİŞKİSİ.....	32
B. SARHOŞ EDEN İÇKİLER VE UYUŞTURUCU MADDELER ARASINDAKİ FARKLAR	35
C. KEYİF VERİCİ OLARAK KULLANIMININ HÜKMÜ VE CEZASI.....	37
1. Uyuşturucu Madde Kullanımının Hükmü.....	37
2. Uyuşturucu Madde Kullanımının Cezai Yönü.....	37
a) Had Cezası Görüşünde Olanlar.....	38
b) Tazir Cezası Görüşünde Olanlar.....	39
D. TIBBİ AMAÇLI KULLANIMI VE HÜKMÜ.....	40
II. UYUŞTURUCU MADDELERİN EHLİYETE ETKİSİ.....	41
III. UYUŞTURUCU MADDELERİN NECİS SAYILMALARI.....	42
1. MADDEN TEMİZ GÖRÜŞÜ;.....	43
2. MADDEN VE MANEN NECİS GÖRÜŞÜ;.....	43
IV. UYUŞTURUCU MADDE ÜRETİMİNİN VE TİCARETİNİN HÜKMÜ ...	45

İKİNCİ BÖLÜM

TÜTÜN ÜRÜNLERİNİN KULLANILMASININ VE TİCARETİNİN HÜKMÜ

I. TÜTÜN ÜRÜNLERİNİN KULLANILMASININ HÜKMÜ	47
A. OSMANLI ZAMANINDA VERİLEN TÜTÜN FETVALARI.....	47
B. SON ASIRDA VERİLEN TÜTÜN FETVALARI (ŞAHISLAR VE KURULLAR).....	55
1. Kurullar.....	55
2. Şahıslar.....	59
C. TÜTÜN HAKKINDA VERİLEN FETVALARDAKİ DEĞİŞİM.....	67
D. TÜTÜN KONUSUNDA VERİLEN HÜKMÜ ETKİLEYEN SEBEPLER....	69
1. Kaynak ve Yöntem Farklılığının Etkisi.....	69
a) Haram Görüşünde olanlar ve Delilleri.....	70

b) Tenzihen Mekruh Görüşünde Olanlar ve Delilleri	72
c) Tahrimen Mekruh Görüşünde Olanlar ve Delilleri	73
d) Mubah Görüşünde Olanlar ve Delilleri	74
2. Tıp Alanındaki Bilgilerin Gelişiminin Etkisi.....	76
II. TÜTÜN VE ÜRÜNLERİNİN ÜRETİM VE TİCARETİNİN HÜKMÜ	79
SONUÇ	81
BİBLİYOGRAFYA	82
ARAPÇA FETVA METİNLERİ.....	93

KISALTMALAR

a.s.	: aleyhi's-selam
bkz.	: Bakınız
b.	: İbn, bin
c.	: cilt
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
HSGM	: Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü
H.z.	: Hazreti
IARC	: The International Agency for Research on Cancer (Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansı)
md.	: maddesi
M.E.G.S.B.	: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı
Mv.F.	: el-Mevsûatü'l-fıkhıyye
ö.	:Ölüm Tarihi
r.a.	:Radıyallahu anh
s.	: sayfa
sy.	: sayı
s.a.s.	:Sallallâhu aleyhi ve sellem
vb.	: ve benzeri
vs.	:ve saire
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİTCK	: Türkiye İlaç ve Tıbbî Cihaz Kurumu
TTB	: Türk Tabipler Birliği
ty.	: yayım tarihi yok
Ü.	: Üniversitesi
vr.	: varak
vb.	: ve benzeri, ve benzerleri
vd.	: ve devam
yy.	: yayım yeri yok

ÖNSÖZ

Dünyada bulunan sistem sürekli olarak değişim ve gelişim üzerindedir. İslam Dininin, toplumun karşılaştığı her meselede meselenin fikhî hükmüne açıklık getirecek bir sistemi vardır. İslam Hukukçuları belirli fikhî yöntemler ile meseleler hakkındaki fikhî hükme ulaşmışlardır.

Tezimizde dünyada uzun zamandan itibaren bir sıkıntı olan uyuşturucu maddelerin ve tütün ürünlerinin kullanımına değineceğiz. Uyuşturucu maddeler ve tütün ürünleri ortaya çıkmaları açısından tarihsel olarak iki farklı zaman diliminde bulunmaktadır. Her iki konuda da birçok İslam Hukukçusunun eserleri bulunmaktadır. Tarihsel açıdan uyuşturucu maddeler ile tütün maddelerinin kullanımı açısından büyük bir zaman farkı olması hasebiyle uyuşturucu maddeler için ifade edilen görüşler daha eski tarihlerden itibaren başlamaktadır. Tütün ürünlerinin kullanımı ise XVI. yüzyıldan itibaren başlamıştır. Tezimizde her iki mesele hakkında İslam Hukukçularının ifade ettikleri görüşlere, hüküm istinbatında izledikleri yöntemlere yer vermeye çalışılacaktır.

Tez çalışmamız giriş kısmı ve iki bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında “Araştırmanın Çerçevesi ve Kaynakları”, “Uyuşturucu Maddeler ve Tütün Ürünleri”, “Haram, Mekruh ve Mubahın Kavramsal Çerçevesi” ve “Hukuk ve Tıp İlişkisi” konularına yer verilecektir. Uyuşturucu maddelerin ve tütün ürünlerinin içeriğine ve insan vücudu üzerindeki etkilerine değinilecektir.

Araştırmanın birinci bölümünde “Uyuşturucu Maddelerin Kullanılması ve Ticaretinin Hükümü” yer alacaktır. Ulaşabildiğimiz klasik ve çağdaş İslam Hukukçularının eserleri çerçevesinde fıkhîta uyuşturucu maddelerin keyfî ve tedavi maksatlı kullanımına dair ortaya çıkan hükümler incelenecektir.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise “Tütün Ürünlerinin Kullanılmasının ve Ticaretinin Hükümü” yer alacaktır. Tütün ürünlerine karşı Osmanlı Devletinin tavrını, o dönemde yaşamış şeyhülislamın ve diğer İslam hukukçularının tütüne bakışlarını, ardından çağdaş İslam hukukçularımızın ve fetva heyetlerinin tütün hakkında ifade ettikleri görüşleri incelenecektir.

Kültür Bakanlığına bağlı Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nun yazma eserleri dijital ortama aktarmasının ve bu bilgilere erişimde araştırmacılara kolaylık sağlamasının tezimizde önemli yeri bulunmaktadır.

Çalışmamın İslam hukuku alanında yapılacak çalışmalara bir nebze olsun faydasının olmasını umuyorum. Çalışmam esnasında bana yardımcı olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Necmeddin Güney'e, her türlü desteği veren babama, anneme ve eşime, çalışmam sırasında yardımını esirgemeyen tüm aileme ve dostlarıma teşekkürü borç bilirim.

Çalışmak bizden, başarı Rabbimendir...

Mehmet Akif Aldatmaz

Ankara / 2019

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ VE KAYNAKLARI

A. ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ

1. Araştırma Konusu ve Problemi

İslam toplumunda bilginin gelişmesine bağlı olarak ilim dalları ortaya çıkmıştır. Bu bilim dallarına paralel olarak ikinci yüzyılın sonlarından itibaren ferdî ve ictimaî hayata dair ameli hükümleri inceleyen ilim dalı olarak fıkıh ilmi tedvin edilmiştir. Zamanın ameli problemlerine zihnî çaba ile elde edilen bilgiler doğrultusunda çözüm bulma gayesi fikhin konusunu oluşturmuştur.

Fıkıh, şerî ameli konuları inceleyen bilim dalıdır. Dolayısıyla, toplumdaki yeniliklerin İslam'a uygun olup olmadığını inceleyen, hükmünü, varsa cezaî yönünü belirleyen ilim dalıdır. Bu açıdan, modern zamanda insan sağlığını ciddi manada tehdit eden tütün ürünleri ve uyuşturucu maddelerin, fıkıh ilmi açısından incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmamızda, uyuşturucu maddelerin ve tütün ürünlerine, geçmişten günümüze insan sağlığına etkisine ve İslam hukukçularının bu konudaki incelemelerine değineceğiz.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmamızın amacı, fakihler ve fetva kurulları tarafından verilmiş farklı yöndeki hükümleri tespit edip tasnif etmek, sonra görüş farklılığının kaynağına ulaşmaktır. Böylece yeni konularda fakihler ve kurullar tarafından fetva sürecinin nasıl işletildiği, hangi delil ve yöntemlere müracaat edildiği ve fetvaların mevcut tıbbî ve ilmî bilgilerden nasıl etkilendiği gösterilmiş olacaktır.

Çalışmamız, nasslarda doğrudan yer almayan, İslam toplumunda yayılma temayülü içinde bulunan uyuşturucu maddeler ve yaygın kullanıma sahip olan tütün

ürünlerinin tarihi perspektifte fukahânın ve son asırdaki fetva kurullarının konuya nasıl yaklaştığını toplu bir şekilde görme imkânı verecektir. Tespit edilen görüş ayrılıklarındaki fihhi istidlal ve fetvaların dinamiklerini ortaya koyacaktır.

3. Araştırma Yöntemi

Tezimizde Arapça, Türkçe ve Osmanlıca kaynaklardan yararlanılacaktır. Kaynaklardan elde edilen bilgilerin yanında fikhî tahlillere de yer verilecektir. Günümüzde güncel problemlerle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında klasik literatürdeki veriler ile modern tıp biliminin verileri birlikte değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmıştır. Biz de bu çalışmamızda klasik ve modern literatürdeki dinî ve tıbbî verileri tarayarak modern zamanda bu konuda gelinen noktayı ortaya koymaya çalışacağız.

B. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamızda yararlandığımız kaynakların başında Kuran ve sünnet nassları temel kaynak olarak belirlenmiş ve klasik ve modern zamanda telif edilmiş fikhî eserlere başvurulmuştur. Konularla ilgili müstakil eserler yazılmakla birlikte fıkıh kitaplarının içinde bir bölüm olarak yer de almışlardır. Dört fıkıh mezhebinin kaynakları ile fıkıh usulü, tefsir ve hadis kaynaklarına müracaat edilmiştir. Tıp alanında yazılmış eserlerden de istifade edilmiştir.

Uyğurucu Maddelerle İlgili Eserler

Uyğurucu maddelerin kullanım tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Bu nedenle klasik eserlerde yer almıştır. Uyğurucu maddelerle ilgili müstakil risaleler kaleme alınmıştır ve bazı fıkıh kitaplarında *kitabul-eşribe*, *kitabul-et'ime*, *had ve ta'zir* başlıkları altında uyğurucu maddelerin hükümlerine yer verilmiştir.

Uyğurucu maddeler konusuna Hanefî mezhebinden Ebû Bekir b. Ali ez-Zebîdî (ö. 800/1398) *el-Cevheratü'n-Neyyire*'nin *Eşribe* başlığı altında, Bedrüddin el-Aynî(ö. 855/1451) *Hidaye* üzerine yazdığı şerh olan *Binaye*'nin *Eşribe* kısmında, Muhammed Emin İbn Abidin (ö. 1252/1836) *Redd'ul-Muhtar* isimli eserinin *Eşribe* kısmında yer vermiştir. Şafi mezhebinde Maverdî (ö. 450/1058) *Havi'l-Kebîr* isimli

eserinde, İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), *Tuhfetü'l Muhtâc* isimli eserinin *Eşribe* kısmında, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî (ö. 977/1570) *Muğni'l-Muhtâc* isimli eserinin *Kitabu'l-eşribe ve't-Ta'zîr* başlığı altında, Abdulhamid b. Hüseyin eş-Şirvânî (ö. 1300/1882) *Tuhfetü'l-Muhtâc* üzerine yazdığı şerhin eşribe kısmında, Ahmed b. Ahmed Şihâbuddîn Kalyûbî *Minhâc*'ın şerhine yazdığı haşiyesinde yer vermiştir. Malikî mezhebinden Şehabeddîn el-Karafî (ö. 684/1285) *el-Furûk* isimli eserinin *Eşribe* kısmında, Takıyyüddîn İbn Teymiyye (ö. 728/1328), *el-Fetâvâ'l-Kübrâ* eserinde, Muhammed Emir el-Mâlikî (ö. 1232/1817), *ed-Davü's-Şumu' Şerhu'l-Mecmu' fî Fıkhı'l-Mâlikî*, eserinin *Eşribe* başlığında bu konuya yer vermiştir. Hanbelî mezhebinden Muvaffakuddîn İbn Kudâme (ö. 620/1223), *el-Muğni* eserinde bu konuya yer vermiştir.

Son dönem İslam Hukukçularından Mısırlı âlim Muhammed Ebu Zehre (1898-1974) *Fetâvâ* isimli eserinde *Fetâvâ's-Şürb* başlığı altında konuyu değerlendirmiştir. Suudi Arabistan ulemasından Abdulaziz b. Baz (1912-1999) da bu konudaki görüşüne sitesinde yer vermiştir. Suriyeli alim Adbulhamid Mahmud Tahmâz (ö. 2010), *el-Fıkhı'l-Hanefî fî Sevbihi'l-Cedîd*, eserinde *el-Eşribe* ve *el-Muhaddirât* başlıkları altında konuyu incelemiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu, Mısır Fetva Kurulunun uyuşturucuyla ilgili çalışmaları bulunmaktadır. Ülkemizde Hayrettin Karaman'ın *Helaller ve Haramlar*, İsmail Karagöz'ün *Sigara, Alkol, Uyuşturucu Zararları ve Dini Hükmü*, Alparslan Özyazıcı'nın *Alkollü İçkiler Sigara ve Madde Bağımlılığı* isimli eserinde bu konu ele alınmıştır.

Tütün Mamulleri ile İlgili Eserler

Tütün mamulleri Osmanlı Devrinde İslam toplumunda yayılmaya başlamıştır. Bu konu klasik eserlerin eşribe veya had başlıkları altında ele alınmış hakkında müstakil tütün mamullerine dair risaleler yazılmıştır. Abdulgani en-Nablûsî (ö. 1143/1731)'nin *es-Sulh Beyne'l-İhvan fî Hükmî İbâhati'd-duhan*, Abdülmelik el-İsâmî'nin “Risale Celîle fî Şurbi'd-Dühân”, Mustafa b. Ali el-Âmâsî'nin “Risale fî Tahrimi'd-Dühân” ve Ömer Müfti Kilîsî'nin “Risâletü'd-Dühân” isimli risaleleri bulunmaktadır. Klasik fıkıh kitaplarının “eşribe” veya “hudûd” başlığı altında tütün hakkında verilen değerlendirmeler yer almıştır. Hanefî mezhebinden İsmail Hakkı

Bursevî (ö. 1137/1725) *Ruhu'l-Beyan* eserinin *Vakia Suresi* tefsirinde, Muhammed Emin İbn Abidîn (ö. 1252/1836) *Reddu'l-Muhtar* isimli eserinin *Eşribe* başlığı altında, Alauddîn Muhammed b. Muhammed Emin (ö. 1306/1889) *Kurratü Uyûni'l-Ahyâr* isimli eserinde bu konuyu incelemiştir. Şafî mezhebinden Şubramelsî (ö. 1087/1677) *Hâşiyetü Nihâyeti'l-Muhtâc* eserinde, Kudüs Müftülüğü yapmış Muhammed b. Muhammed Halîlî (ö. 1147/1734) *Fetâvâ'l-Halîlî ale'l-mezhebi's-Şafîi* eserinde, Süleyman b. Muhammed Büceyrimî (ö. 1221/1806) *Tuhfetü'l-Habîb alâ Şerhi'l-Hatîb* isimli eserinde, Maliki mezhebinden Şehabeddîn el-Karâfî *el-Furûk* isimli eserinin *Eşribe* kısmında ve Mısır baş müftülüğü yapmış olan Muhammed İliş (1802/1882) *Fethu'l-Aliyyi'l-Mâlik* isimli eserinde tütün konusunu ele almıştır. Hanbelî mezhebinden Merî b. Yusuf (ö. 1033/1624) *Ğâyetü'l-Mütehâ fi Cemi'l-İknâ ve'l-Müntehâ* eserinin *Eşribe* kısmında, Ahmed b. Muhammed el-Menkûr (ö. 1125/1713) *el-Fevâkihu'l-Adîde fi'l-Mesâili'l-Müfîde* eserinin *Eşribe kısmında*, Mustafa b. Sa'd (ö. 1243/1827) *Metâlibu Uli'n-Nuhâ fi Şerhi ğâyeti'l-müntehâ* isimli eserinin *Eşribe* başlığı altında tütün konusunu incelemiştir.

Modern anlamda Yusuf Karadâvî, *Fetava Muâsıra*, Ebu Zehre, el-Fetâvâ, Abdulhamid Tahmâz *Fıkhü'l-Hanefî fi Sevbihî'l-Cedîd* isimli eserlerinde tütün konusunu incelemişlerdir. Abdulazîz b. Baz'ın bu konudaki görüşü resmi internet sitesinde yer almaktadır. Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün'ün ve Avrupa Fetva Meclisinin fetva sitelerinde bu konuda bilgiler yer almaktadır. Ülkemizdeki İslam Hukukçularından Halil Güneç *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, Hayrettin Karaman *Helaller ve Haramlar*, Orhan Çeker *Fetvalarım-1*, Nihat Dalgın *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular-2*, İsmail Karagöz *Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Zararları Dinî Hükmü* isimli eserlerinde tütün mamullerinin hükmünü incelemişlerdir.

II. UYUŞTURUCU MADDELER VE TÛTÛN ÜRÛNLERİ

A. UYUŞTURUCU MADDELER VE İNSAN VÛCUDUNA ETKİLERİ

1. Uyuşturucu Madde Kullanımının Tarihi

Uyuşturucu kelimesi Yunanca olan narke (uyku) kelimesinden türemiştir. Türkçeye ise narkotik(uyutucu-uyuşturucu) olarak yerleşmiştir.¹ Uyuşturucu içeren maddelerin kullanım tarihi milattan önce 6000’li yıllara dayanmaktadır.² Sümerlerin milattan önce 5000’li yıllarda haşhaşı karın ağrısında, kusmada, öksürükte tedavi amaçlı olarak kullandıkları tarihi kaynaklarda yer almaktadır.³ Birçok çeşidi bulunan uyuşturucu maddelerin en eski tarihe dayananı, *hint keneviri*, *kendir veya herba cannavis* olarak bilinen bitkiden elde edilen esrardır.⁴

İlkel toplumlar kenevir bitkisinin kabuklarından alınan liflerini toplayıp işlemiş, kurutup dokumalar yapmışlardır. Ancak özellikle kurutma aşamasından sonra işçilerde kenevir tozundan dolayı garip bir sarhoşluk olduğu gözlemlenmiş ve nedeni incelenmiştir. Bu maddenin uyuşturucu etkisinin olduğu ortaya çıktıktan sonra ilkel toplumlarda din adamları ayinlerde kullanmaya başlamışlardır.⁵

Milattan önce 2700 yıllarında Çin İmparatorluğu tarafından hazırlatılan ve ilk farmakoloji kitabı olarak kabul edilen kitapta hint kenevirinin tedavi amaçlı kullanımından bahsedilmiştir.⁶ Çinliler hint kenevirinin uyuşturucu etkisini öğrenmişler ve milattan önce 200’de uyuşturucu gaye ile hazırladıkları Mafo-Sam adlı preparatı da Hintlilerden almışlardır.⁷

Tarihi bilgilere göre esrarın ilk olarak tedavi amaçlı kullanımı Milattan önce II. asırda Çin’de Cerrah Hua Tu tarafından gerçekleştirilmiştir. Esrarın tedavi amaçlı

¹ Bilgen, Rasim İsa, *Uyuşturucu Maddelerin Arzı ile Mücadele*, s. 1.

² M.E.G.S.B, *Uyuşturucu Salgını ve Tedbirleri*, s. 63.

³ Doğan, Cihangir, “Üniversite Gençliğinin Alkol ve Uyuşturucuya Olan Tutumları”, s. 58.

⁴ Demirhan, Ayşegül, *Geçmişte ve Günümüzde Esrar*, s. 10.

⁵ Demirhan, Ayşegül, *Geçmişte ve Günümüzde Esrar*, s. 11.

⁶ Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, s. 106.

⁷ Demirhan, Ayşegül, *Geçmişte ve Günümüzde Esrar*, s. 11.

kullanımı bu tarihten itibaren diğer ülkelerde de yayılmıştır. Milattan sonra I. Yüzyılda Eski Romalı bir asker hekim olan Dioscerides'in kitabı *Materia Medica*'da kenevir bitkisinin besleyici olduğu ve ip yapımında kullanıldığından söz etmiştir.⁸

Kaynaklarda kullanım tarihi olarak hint kenevirinden sonra gelen uyuşturucu madde yapımında kullanılan bitki haşhaş bitkisidir. Milattan önce I. Yüzyılda eski Yunan kaynaklarında haşhaştan elde edilen afyon sütünün hastalıklarda tedavi maksatlı kullanılabileceği geçmektedir. I. yüzyılda yaşamış Yunanlı Hekim Dioskoridis beş ciltlik eserinde haşhaş ve afyonla ilgili bilgilere yer vermiş, tedavi amaçlı kullanımından ve çok kullanımı halinde sebep olacağı zararlardan bahsetmiştir.⁹

Bu tarihten itibaren haşhaştan birçok uyuşturucu madde türetilmiştir. Pontus Kralı IV. Mithridate kendisi ve ailesini korumak amacıyla afyon sütüyle başka maddeleri karıştırarak mithridatumu üretmiş bu ilacın acılara, sıkıntılara iyi geldiğini ifade etmiştir. Galen, mithridatum üzerinde bazı değişiklikler yaparak günümüzde halk arasında da kullanımı çok olan “tiryak”ı üretmiştir. Bunu kullananlara da tiryâki ismi verilmiştir. Andromachus tiryakda bazı değişiklikler yapmış ve bütün dertlerin devası olduğu görüşünü ileri sürmüştür. İslam tıbbında afyona ilişkin ilk bilgilere VIII. Yüzyıldan sonra rastlanmaktadır. IX. yüzyılda yaşamış İslam âlimleri Taberî (ö. 310/923) ve Câbir bin Hayyan (ö. 200/815)'ın afyon hakkındaki değerlendirmeleri kaynaklarda yer almaktadır.¹⁰

Yaygın olarak kullanılan “Afyonu patlamamak” deyimini Osmanlıya dayanmaktadır. Oruç tutan tiryâkiler oruçluyken yoksunluk çekmemek için sahur vaktinde afyonları macun haline getirip iki üç kağıda sararlarmış, gün içinde kağıtları mide asidi erittikçe vücudun afyon ihtiyacı karşılanır yoksunluk olmazmış. Ancak bazen bu durum istenildiği gibi olmaz kağıt geç erir veya afyonun kana karışması geç

⁸ Demirhan, Ayşegül, *Geçmişte ve Günümüzde Esrar*, s. 11-12.

⁹ Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, s. 122.

¹⁰ Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, s. 123-126.

olur bu nedenle tiryaki kişi yoksunluk çekmeye, sinirlenmeye başlamış. Bu nedenle sınırlı olan kişiler için bu tabir kullanılmamıştır.¹¹

XII. asrın başlarında uyuşturucu maddelerin ilk terör faaliyetinde kullanım şekli Hasan Sabbah (ö. 518/1124) ile ortaya çıkmış, Sabbah esrarın uyuşturucu etkisini kullanarak, kendine bağımlı bir terör örgütünü kurmuştur.¹² Kurduğu bu sistem ile Sabbahiyye adıyla bilinen örgütü uzun yıllar faaliyet göstermiştir.¹³ Düşmanları tarafından ise esrarcılar manasında Haşişiyeye örgütü olarak ifade edilmiştir.¹⁴

XIII. yüzyılda ünlü İslam âlimi İbni Baytar (1179-1248)¹⁵ *el-Müfredât (Kitâbü'l-Câmi' li-müfredâti'l-edviye ve'l-ağziye*¹⁶) isimli eserinde esrardan *kunab-ı hindi* olarak bahsetmiştir. Mısır'da haşiş, haşişa, gibi adlarla bilindiğini fazla miktarda alındığında sarhoşluk verdiği ve kısmî felçlerle öldürücü olabileceğini ifade etmiştir.¹⁷

Uzun zaman Asya'da kullanılan esrarın Avrupa'ya geçişi XVI. Yüzyılda Hazar Denizi ve Anadolu üzerinden olmuştur. İspanya'da XIX. yüzyılda Auberth Roche'nin (1818-1874) esrarı tedavi amaçlı kullanması ile Avrupa'da tedavi maksatlı esrar kullanımı yaygınlaşmıştır. Aynı yüzyılda Amerika'da Dr. James Marion Sims (1813-1883) bir yapıtında esrarı anestezi ilaçlar (ameliyatlarda vücudu acıya duyarsızlaştıran ilaçlar) arasında saymıştır. O yüzyılda Avrupa, tıp dünyasında esrar ve türevlerini anestezi içerikli ilaç olarak kabul etmiştir.¹⁸ 1902 yılında ise Amerika Birleşik Devletlerinde esrar ilaç olarak tedavi maksatlı kullanılmaya başlanmıştır. Esrar, Birinci Dünya Savaşında baş ağrısı, durgunluk, iştahsızlık gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır.¹⁹

¹¹ Pala, İskender, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, s. 9.

¹² Demirhan, Ayşegül, *Geçmişte ve Günümüzde Esrar*, s.12.

¹³ Özaydın, Abdulkerim, "Hasan Sabbah", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 16/347-350.

¹⁴ Öz, Mustafa, "Haşişiyeye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 16/418-419.

¹⁵ Kaya, Mahmut, "İbni Baytar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 20/526-527.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaya, Mahmut, "el-Müfredat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31/505-506.

¹⁷ Demirhan, Ayşegül, *Geçmişte ve Günümüzde Esrar*, s. 12.

¹⁸ Demirhan, Ayşegül, *Geçmişte ve Günümüzde Esrar*, s. 13.

¹⁹ Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, s. 109.

Osmanlı'da ise esrar, keyif verici olarak uzun zaman kullanılmıştır. 1725 yılına ait bir belgede zihinsel bozukluklara neden olduğu geçmektedir. İstanbul'da esrar tüketiminin kınama, azarlama gibi cezalarla önlenmeye çalışıldığı ancak buna rağmen gizli olarak kahvehanelerde satışının yapıldığı tarihî belgelerde yer almaktadır. 1863 tarihinde yayınlanan iradede esrarın sadece eczanelerde ilaç maksatlı olarak bir miktar bulundurulabileceği bunun dışında esrar bulundurmanın yasak olduğu geçmektedir.²⁰

1817'de Hannoverli ilaç bilimci Friedrich Wilhelm Adam Serturner tıbbî amaçlı kullanılmak üzere yapılan araştırmalarda afyon alkaloidlerinden olan morfini elde etmiştir.²¹ Karın ağrısı, öksürük ve birçok hastalıkta tedavi maksatlı kullanılmıştır.²² Uyuşturucu maddelerin tedavi amaçlı kullanımına zıt olarak morfin, adını intiharlarla duyurmuştur. 1853 yılında İngiltere'de Hekim Alexander Wood kendi icadı olan fergusson iğnesi ile morfini ilk kez deri altına enjekte etmiştir.²³

Amerikan iç savaşı sırasında (1861-1865) yaralı askerlerin acılarını dindirmek amacıyla derilerinin altına morfin enjekte edilmiş ve bu yaygın olarak yapılmıştır. Alman-Fransız Savaşında da yaralanan askerlerin acılarını dindirmek, korkularını azaltmak, cesaret vermek amacıyla derileri altına morfin enjekte edilmiştir.²⁴

Adam Serturner'in morfini buluşu sonrasında 1897 yılında Almanya'da Bayer fabrikalarında çalışan kimyager Dr. Felix Hoffman morfin üzerinde yaptığı çalışmalarda morfin kadar etkili olan ancak bağımlılık oranı daha düşük olan ve "mucize ilaç" olarak tanıtılan eroini elde etmiştir. Zararlarının ortaya çıkmasının ardından ABD'de ve Avrupa'da yasaklanmıştır. 1913 tarihinde ise Bayern şirketi eroin üretimini tamamen durdurmuş ancak gayri resmî olarak üretimi devam

²⁰ Demirhan, Ayşegül, *Geçmişte ve Günümüzde Esrar*, s. 14.

²¹ Topkaya, Serkan, *Eroin Bağımlılığı İle Mücadele Yöntemlerine Yönelik Alternatif Stratejik Öneriler*, s. 8.

²² Çıtır, Burak, *Uluslararası Afyon Anlaşmalarında Osmanlı İmparatorluğu*, s. 20.

²³ Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, s. 132.

²⁴ Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, s. 133.

etmiştir.²⁵ En tehlikeli ve halen günümüzde de en yaygın uyuşturuculardan kabul edilen eroine beyaz ölüm ismi verilmiştir.²⁶

Afyondan elde edilen bir başka ürün ise kimyasalı metil morfin olan kodeindir. 1833 yılında Fransa’da Bobliquet afyonu ayırıştırarak kodeini elde etmiştir. 1939’a gelindiğinde ilk sentetik ilaç olma özelliğini taşıyan pethidin (dolanton, dolantin) Eisleb tarafından üretilmiştir.²⁷

Esrarın tedavi amaçlı kullanımı Amerika Birleşik Devletlerinde yaygınlaşmış 1937 yılında ilaç kodeksine alınmış ancak aynı yıl başka bir yasa ile esrar ve esrar içeren 38 ilaç yasaklanmış ve tedavülden kaldırılmıştır. Türk ilaç kodeksinden de 1940 yılında çıkarılarak ilaç sanayinde kullanımı yasaklanmıştır.²⁸ Günümüzde ise Amerika Birleşik Devletlerinde tıbbî esrar yetiştirilmesi ve işlenmesi yapılarak yaygın olarak kullanılmaktadır.²⁹ Ülkemizde ise 2016 yılından itibaren içeriğinde esrarın etken maddeleri bulunan ilaçların kullanımı kırmızı reçeteye tabi olarak yasallaştırılmıştır.³⁰

Bu tarihten sonra yarı sentetik ve sentetik uyuşturucular hızlı bir şekilde üretilmeye ve dünya genelinde yayılmaya başlamıştır. Sentetik uyuşturucuların bir kısmının üretimi devlet kontrolü dışında olduklarından dolayı ilk ortaya çıkış tarihlerini bulmak mümkün olamamaktadır. LSD, K2, Bonzai, spice ve psilosibin son dönemde ortaya çıkan sentetik uyuşturuculardan sadece birkaç tanesidir. Uyuşturucu maddeler hızlı bir şekilde arttığından dolayı hangi maddelerin uyuşturucu kapsamına girdiği uluslararası anlaşmalarla belirlenmiştir.

2. Uyuşturucu Maddelerin Çeşitleri

Uyuşturucu maddelerin çeşitlerinde hukuki statüleri, elde ediliş biçimleri, merkezi sinir sistemi üzerindeki etkileri ve insana ve çevreye verdiği zarar başta

²⁵ Çitir, Burak, *Uluslararası Afyon Anlaşmalarında Osmanlı İmparatorluğu*, s. 20.

²⁶ Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, s. 134.

²⁷ Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, s. 137.

²⁸ Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, s. 109.

²⁹ ORAN Kalkınma Ajansı, *Kenevir Yetiştiriciliği*, s. 16.

³⁰ “Yurt Dışı İlaç Kullanımı”, <https://www.titck.gov.tr/dinamikmodul/44?page=10>, (Erişim Tarihi: 12.11.2019).

olmak üzere birçok sınıflandırma yapılmıştır.³¹ Burada uyuşturucuların elde edilmiş biçimlerine göre bir sınıflandırma yapılacaktır. Uyuşturucu maddelerin sayıları çok fazla olması nedeniyle sınıflarında en yaygın olan maddeler incelenecektir.

a) Doğal Uyuşturucular

a.1. Esrar

Tek yıllık çift çenekli bir bitki olan kenevir (cannabis sativa) elde edilen bu uyuşturucu türü Türkiye’de esrar adıyla bilinmektedir. En kaliteli esrar hint kenevirinden elde edilir. Esrarın kendine has uluslararası literatürde ve ülkemizde iki farklı sınıflandırması mevcuttur. Ülkemizde toz, takoz, likit, gonca, gubar gibi sınıflandırması yapılıyorken, uluslararası sınıflandırmada toz esrar, reçine esrar ve likit esrar olmak üzere üçlü bir sınıflandırma yapılmaktadır.³²

Günümüzde hemen hemen her ülkede yasal ve yasa dışı kenevir üretimi yapılmaktadır.³³ Bu bitkinin birçok çeşidi mevcut olmakla birlikte en iyi esrarın hint kenevirinden elde edildiği bilinmektedir. Bu bitki olgunlaştıktan sonra toz haline getirilip kurutulur ve üç aşamada elekten geçirilir. İlk aşamadaki en kaliteli esrardır, buna haşhiş adı verilir, ikinci aşamada kalanlara marihuana adı verilir birinciye göre daha az etkisi vardır, üçüncü aşamada ise paspal kalır ki bu fazlalık kısmıdır pek etkisi ve değeri yoktur.³⁴ Sigara gibi sarılarak veya sigara tütününe karıştırılarak kullanımı yaygındır.³⁵

a.2. Afyon (Opiyat)

Afyonun üretildiği bitki olan haşhaş, gelincikgiller familyasından yapraklı otsu bir bitkidir. Dünya genelinde birçok türü bulunmaktadır.³⁶ Çin ve Hint kaynaklarında haşhaş ekimi ve haşhaştan elde edilen afyondan bahsedilmektedir. Mezopotamya ve Küçük Asya’da afyonun karın ağrısı ve öksürük tedavisinde ilaç

³¹ Babahanoğlu, Veysel, Örselli, Erhan, *Kamu Politikası*, s. 63.

³² Baytop, Turhan, “Esrar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11/431-432.

³³ Babahanoğlu, Veysel, Örselli, Erhan, *Kamu Politikası*, s. 66-67.

³⁴ Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, s. 105.

³⁵ Ögel, Kültegin, *Bağımlılığı Önleme*, s. 24.

³⁶ Baytop, Turhan, “Haşhaş”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 16/403.

maksatlı kullanıldığı tarihi vesikalarda geçmektedir. Yapılan bazı araştırmalara göre Çinliler afyonu Hintlilerden öğrenmiştir, ancak bazı araştırmalara göre ise Müslüman tacirler vasıtasıyla öğrendikleri kaynaklarda geçmektedir.³⁷ Haşhaş bitkisinin kapsülünün çizilmesi sonucu haşhaşın sütü meydana çıkar, bir miktar bekletilince sakız kıvamına gelir, buna afyon sakızı denir. Afyon türevlerinin hepsinin ana maddesi bu sakızdır. Eroin, kodein ve morfin de çeşitli kimyasal yöntemlerle afyondan elde edilir.³⁸

Morfin

Çeşitli kimyasallar kullanılarak afyondan ayrıştırılır, tadı acı ve etkili ağrı kesici özelliği olan bir maddedir. Üretimine bağlı olarak sıvı veya katı şekillerde bulunabilmektedir. İşlem görmemiş afyona nazaran yirmi beş kat daha etkili bir maddedir.³⁹

Tebain

Afyon alkaloitleri arasında en zehirli olanıdır. Afyon içerisinde yaklaşık % 1 oranında tebain maddesi bulunmaktadır. İsmi eskiden afyon ihracatı yapan Mısır'ın Teb şehrinde almıştır.⁴⁰

a.3. Kokain

Koka bitkisi Güney Amerika And Dağlarında yetişen bir bitki türüdür. Kokain ise bu bitkinin yaprak kısmından kimyasal yöntemler ile elde edilen uyuşturucu özelliği bulunan bir maddedir.⁴¹ Genel olarak buruna çekilerek kullanılmasıyla birlikte buharlama, sigara ve enjeksiyon yoluyla da kullanılmaktadır.

³⁷ Baktır, Mustafa, "Afyon", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1/442-443.

³⁸ Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, s. 119.

³⁹ Babahanoğlu, Veysel, Örselli, Erhan, *Kamu Politikası*, s. 66.

⁴⁰ Arslan Yusuf, Katar Duran, Kayaçetin Fatma, Subaşı İlhan, "Afyon (Opium) Alkaloitleri ve Önemi", s. 4.

⁴¹ Topkaya, Serkan, *Eroin Bağımlılığı İle Mücadele Yöntemlerine Yönelik Alternatif Stratejik Öneriler*, s. 21.

Bağımlılık oranı çok yüksektir.⁴² Crack kokain olarak tanınan türü tütsü olarak kullanılmaktadır⁴³

a.4. Kodein

Afyon alkaloidleri arasında bulunan, morfinden sonra en baskın yapılı olan maddedir. Afyon içeriğinde % 3 oranında kodein alkaloidi bulunmaktadır. Suda çözünen ve bağımlık yapma özelliği bulunan bir maddedir. Yasal ve yasadışı kullanılan en yaygın maddeler arasındadır.⁴⁴

a.5. Halisinojenler (Doğal Maddelerden Elde Edilenler)

Bu grupta bulunan maddeler halüsinasyona neden olduklarından dolayı genel olarak bu ismi almışlardır. Doğal olan mantar ile kaktüsten elde edilip kimyasal yöntemler kullanılarak üretilmiştir. Çavdar mantarından elde edilen LSD (Liserjik asit dietilamid) ve Teonanacatl mantarından üretilen psilosibin bu sınıfta yer alan uyuşturucu maddelerdir.⁴⁵

b) Yarı Sentetik Uyuşturucular

Yarı sentetik uyuşturucu maddelerin bileşimi, doğal maddeler ile kimyasal maddelerin bir araya getirilmesi neticesinde oluşturulur. Ham afyondan elde edilen eroin bir yarı sentetik bir maddedir. Asit anhidri ilave edilmesi neticesinde kolay bir şekilde eroin elde edilebilmektedir. Eroinin ağrı kesici özelliği morfine oranla 4-5 kat daha fazladır ve morfine göre altı kat daha zehirli bir maddedir.⁴⁶

c) Sentetik Uyuşturucular (ATS)

Bu uyuşturucu sınıfı esrar, afyon, kokain gibi doğal yollarla elde edilenin tersine kimyasal yöntemlerle sentetik olarak elde edilen uyuşturuculardır. Bu çeşit uyuşturucular diğer iki gruba göre merkezi sinir sistemi üzerinde çok daha fazla hasara sebep olmaktadır. Bunların sınıflandırılmasında merkezi sinir sisteminde

⁴² Ögel, Kültegin, *Bağımlılığı Önleme*, s. 26.

⁴³ Babahanoğlu, Veysel, Örselli, Erhan, *Kamu Politikası*, s. 67.

⁴⁴ Aşıcıoğlu, Faruk, "Kodein Ve Kodein İçeren Tıbbi Müstahzarlar Hakkında Uzman Görüşü", s. 1.

⁴⁵ Babahanoğlu, Veysel, Örselli, Erhan, *Kamu Politikası*, s. 70.

⁴⁶ Bilgen, Rasim İsa, *Uyuşturucu Maddelerin Arzı ile Mücadele*, s. 12.

neden oldukları hasara göre isimler verilmektedir.⁴⁷ Tedavi maksatlı olarak üretilen depresantlar, amfetaminler, barbitüratlar da bu sınıfın içinde yer almaktadırlar.

c.1. Yeni Psikoaktif Maddeler(NPS)

Merkezi sinir sistemi üzerindeki baskı ve tahribi ile beynin işlevlerini değiştiren, bilinçsel, ruhsal olarak bozukluklara neden olan kimyasal maddelerin genel adıdır. Günümüzde her geçen gün yeni bir çeşidi piyasaya çıkmaktadır. Özellikle son 10 yıllık zaman diliminde doğal uyuşturucu maddelerin yerini bu kimyasal uyuşturucu maddeler almaya başlamıştır. Her gün bir yenisinin çıkması nedeniyle ürünün uyuşturucu madde olduğu anlaşılana kadar, yasal yollarla dağıtımı yapılabilmektedir. Bu yeni uyuşturucular arasında en yaygın olan çeşit, sentetik kannaboidler olarak bilinen, yurtdışında spice, K2 gibi isimlerle anılırken Türkiye’de bonzai, Jamaika ismiyle yaygınlık kazanmış maddelerdir.⁴⁸ Etkileri açısından esrar ve türevlerine benzemektedirler ancak yapılan araştırmalara göre daha kuvvetli uyuşturucu etkiye ve vücutta hasara neden olmaktadır.⁴⁹

c.2. Amfetaminler

Asidik maddelerden kullanılarak oluşturulan bir uyuşturucu türüdür. Alışkanlık oranı insan bünyesine göre değişebilmektedir. En yaygın kullanılan amfetamin türü ectasydir. Bağımlılık durumları ise kişinin bünyesine göre değişim göstermektedir. Zayıf olan bünyelerde bağımsızlık yapabilmektedir.⁵⁰

c.3. Sedatif-Hipnotikler

Sedatif-Hipnotikler vücutta neden oldukları etkiye göre barbitüratlar, bendoziazepinler ve trankilizanlar başta olmak üzere çeşitli kısımlara ayrılırlar. Farklı asit türevlerinden ve diğer kimyasal maddelerin bileşiminden elde edilirler.⁵¹

⁴⁷Babahanoğlu, Veysel, Örselli, Erhan, *Kamu Politikası*, s. 68.

⁴⁸ Babahanoğlu, Veysel, Örselli, Erhan, *Kamu Politikası*, s. 69.

⁴⁹ Tuzcular, Ercan, *Zararlı Alışkanlıklar ve Etkin Kurtulma Yöntemleri*, s. 95.

⁵⁰ Jacob, Leonard, *Farmakoloji*, s. 64.

⁵¹ Jacob, Leonard, *Farmakoloji*, s. 50.

3. Uyuşturucu Maddelerin Etkileri

Uyuşturucu maddeler doğal ve kimyasal kaynaklı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Temelde bu ayırmadan kaynaklı olarak içeriği ve etkileri farklılık arz etmektedir. Uyuşturucu maddeler bedensel olarak yaptığı bağımlılık neticesinde sinir sistemi üzerinde etki yaparak zihinsel kontrolün azalmasına, bilincin kontrol dışı hareket etmesine, dikkatin dağılmasına neden olmaktadır.⁵²

Esrar, sadece kenevir bitkisinin gövde ve yapraklarından üretilen, toz, reçine, pres, gonca, likit olmak üzere beş farklı türü olan bir uyuşturucu çeşididir. Hafif bir uyuşturucu olmasıyla birlikte sürekli kullanımda bedende sert uyuşturucu isteği meydana getirmektedir. Vücutta dikkat dağınıklığına merkezî sinir sisteminin düzensizliğine yol açmaktadır.⁵³

Afyon, haşhaş maddesinin öz suyundan elde edilen bir uyuşturucu çeşididir. İçeriğinde % 10 morfin, % 5 kodein, %6 narkotin bulunmaktadır. Kullanımının başlangıç döneminde zekâda açılma, neşelenme, acıları hafifletme özelliği bulunmaktadır. Ancak sürekli kullanımında iştahsızlık, uykusuzluk, sindirim zorluğu, yüzde soluklaşma, nefes darlığı nabız yavaşlamasına yol açmaktadır.⁵⁴

Morfin, afyondan elde edilen en etkili uyuşturucudur. İlk kullanımında bedene enerji verir, açlık ve yorgunluk hissini vücuttan giderir ancak sürekli kullanımında iştahsızlık, yorgunluk, hafıza kaybı ve ruhsal çöküntüye neden olmaktadır. Kodein, morfinden elde edilen güçlü bir uyuşturucu maddedir. Kimyasal özelliği bakımından metil morfindir. Tıp alanında kullanılan bir madde olmasına karşın kontrol dışı kullanımda ölüme neden olabilmektedir.⁵⁵

Eroin, afyon maddesinin türevlerinden olup morfinin yarı sentetik halidir. Kimyasal yapısı diasetil morfin hidrokloridden oluşmaktadır. Analjezik etkisi açısından morfinden güçlüdür. Ham afyondan ayrılarak eroin halini alması yoğun

⁵² Tuncer, Arzu, *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Ticareti ve Kullanılmasına İlişkin Suçlar*, s.6.

⁵³ Tuncer, Arzu, *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Ticareti ve Kullanılmasına İlişkin Suçlar*, s.9.

⁵⁴ Topkaya, Serkan, *Eroin Bağımlılığı İle Mücadele Yöntemlerine Yönelik Alternatif Stratejik Öneriler*, s. 15.

⁵⁵ Tuncer, Arzu, *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Ticareti ve Kullanılmasına İlişkin Suçlar*, s.11.

laboratuvar çalışması gerektirir. Eroin kullanan kişide iştahsızlık, vücutta kırgınlık, şiddetli ağrılar, terleme, çarpıntı meydana gelmektedir.⁵⁶

Kodein, afyondan elde edilen ağrı kesici özelliği bulunan bir maddedir. Ağrı kesmede morfinin yarısı oranında etkiye sahiptir. Öksürüğün kesilmesinde de etken bir maddedir. İnsan vücudunda solunum depresyonu ve sedasyon oluşturur. Ancak neden olduğu hasar oranı morfinden daha azdır.⁵⁷

Liserjik asit dietilamid (LSD) maddesi, halüsinasyona, görme bozukluğuna, iştahsızlığa, kan basıncı ve vücut ısısında yükselmeye duygusal değişimlere, titreme nöbetlerine neden olabilmektedir. Yer ve zaman algısı bozukluğundan dolayı kişinin kendisini uçakta, havuzda veya başka bir alanda sanması neticesinde ölümlere neden olabilmektedir.⁵⁸

Amfetaminler, sinir santral sistemi stimüle eden maddelerdir. Santral depresyonu tersine çevirir. Fiziksel bağımlılığa neden olur. Yorgunluk hissini azalmasına, motor ve konuşma aktivitesinde ve duygulanımda artışa neden olur.⁵⁹

Sedatif-Hipnotikler, fiziksel ve psişik bağımlılığa ve halüsinasyon görülmesine neden olabilmektedirler. Ciddi solunum yetmezliğine, hipotansiyona, reflekslerde azalmaya ve böbrek yetmezliğine neden olabilir.⁶⁰

4. Günümüzde Uyuşturucu Maddelerin Tedavi Maksatlı Kullanımı

Uyuşturucu maddelerin tarihçesi kısmında değinildiği üzere bu maddeler keşfedildikleri tarihten itibaren insanlar tarafından başta öksürüğe karşı ve ağrı kesici olmak üzere çeşitli tedavilerde kullanılmışlardır. Ancak bilinçsizce kullanılan maddeler ileri dereceli olarak bağımlılıklara yol açabilmektedir. Gelişen farmakoloji sayesinde tedavilerde bağımlılık oranı yüksek olan uyuşturucu maddeler yerine bağımlılık değerleri düşürülmüş yarı sentetik veya tam sentetik maddeler üretilmiş ve

⁵⁶ Topkaya, Serkan, *Eroin Bağımlılığı İle Mücadele Yöntemlerine Yönelik Alternatif Stratejik Öneriler*, s. 16.

⁵⁷ Jacob, Leonard, *Farmakoloji*, s. 68.

⁵⁸ Tuncer, Arzu, *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Ticareti ve Kullanılmasına İlişkin Suçlar*, s.14.

⁵⁹ Jacob, Leonard, *Farmakoloji*, s. 64.

⁶⁰ Jacob, Leonard, *Farmakoloji*, s. 48.

tedavilerde bu maddeler kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle uyuşturucu maddelerin tedavide kullanımı sürekli olmamaktadır. Daha az bağımlılık ve zarar oranı olan bir madde sentezlendiğinde diğer ürünlerin kullanımı yasaklanmaktadır.

Günümüzde de uyuşturucu maddelerin bir kısmı tedavi maksatlı olarak kullanılmaktadır. Bu maddeler laboratuvarlarda incelenmiş ve kimyasal maddelerle sentezlenerek zararları ve bağımlılık oranları düşürülmüştür. İlaçlarda kullanılacak uyuşturucu madde miktarları ise Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenmiştir.⁶¹ Tedavilerde kullanılan uyuşturucu madde ve müstahzarları kırmızı reçete, psikotrop madde ve müstahzarları ise yeşil reçete ile hastalara verilmektedir.⁶² Tedavilerde kullanılan bazı maddeler ve kullanım amaçları aşağıda yer almaktadır.

Esrar etken maddesi içeren ilaçların ülkemizde, ABD, Kanada ve Bazı Avrupa ülkelerinde kullanılmaktadır. Ülkemizde kırmızı reçeteye tabi olarak satılan ilaçlar arasında yer almaktadır.⁶³

Morfin, beyin korteksindeki ağrı merkezini uyuşturarak ağrıyı keser. Kalp krizinde, cerrahi ameliyatlarda ve doğumlarda ağrı kesici olarak ve bazı hastalıkların son sınırlarında kullanılmaktadırlar.⁶⁴ Kullanım şekline ve dozuna hekimler karar vermektedir. Keyif verici olarak kullanılmasında bağımlılığa neden olur.⁶⁵ İçeriğinde morfin bulunan ürünler kırmızı reçeteye tabi olan ürünler arasındadır.⁶⁶

Kodein, afyondan elde edilen alkaloidler arasındadır. Kodeinin ilaç sanayinde kullanımı yaygındır. Ağrı kesici haplarda ve şuruplarda, öksürük şuruplarında, ishal

⁶¹ http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/sb/ecz/ykmrecete/belge/azami_doiz_listesi.pdf, (Erişim Tarihi 13.07.2019)

⁶² Detaylı bilgi için bkz. Sağlık Bakanlığı, “Renkli Reçete Sistemi”, <https://titck.gov.tr/storage/legislation/Genelge%202017-1.pdf>, (Erişim Tarihi 13.07.2019)

⁶³ “Yurt Dışı İlaç Kullanımı”, <https://www.titck.gov.tr/dinamikmodul/44?page=10>, (Erişim Tarihi: 12.11.2019); ORAN Kalkınma Ajansı, *Kenevir Yetiştiriciliği*, s. 16.

⁶⁴ Jacob, Leonard, *Farmakoloji*, s. 67.

⁶⁵ Arslan Yusuf, Katar Duran, Kayaçetin Fatma, Subaşı İlhan, “Afyon(Opium) Alkaloidleri ve Önemi”, s. 3.

⁶⁶ http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/sb/ecz/ykmrecete/belge/azami_doiz_listesi.pdf, (Erişim Tarihi 13.07.2019)

önleyici ilaçların içeriğinde kodein maddesi yer almaktadır.⁶⁷ Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen doz miktarlarına riayet edilmesi zorunludur.

Amfetaminler, sinir sistemi üzerinde güçlü etkiye sahip maddelerdir. Tedavide kullanımları yaygındır. Narkolepsi tedavisinde, hiperaktif çocukları sakinleştirici olarak ve şişman insanların kilo kontrollerinde kullanılmaktadır.⁶⁸

Halisinogen maddelerin tedavi maksatlı kullanımları yoktur. Sadece keyif verici maksatlı olarak kullanılmaktadırlar. Kullanımlarında farklı etkilere neden olmaktadır. Doğal yolla elde edilenler ve sentetik elde edilenler arasında kullanım amacı açısından bir fark bulunmamaktadır.⁶⁹

Sedatif-Hipnotikler, sinir sisteminde uyusukluk meydana getiren maddelerdir. Tedavilerde ağrı kesici, uyku oluşturucu, rahatlatıcı stres ve heyecan giderici olarak kullanılmaktadır. Etkilerine göre barbitüratlar, benzodiazepinler ve trankilizanlar olmak üzere alt gruplara ayrılırlar. İlaç sanayinde yoğun olarak kullanılmaktadırlar. Bağımlılığa neden olabilmektedirler.⁷⁰

⁶⁷ Aşıcıoğlu, Faruk, *Kodein Ve Kodein İçeren Tıbbi Müstahzarlar Hakkında Uzman Görüşü*, s. 1.

⁶⁸ Jacob, Leonard, *Farmakoloji*, s. 64.

⁶⁹ Babaoğlu, Ali, *Uyuşturucu ve Tarihi*, s. 204.

⁷⁰ Jacob, Leonard, *Farmakoloji*, s. 48-49.

B. TÜTÜN ÜRÜNLERİ VE İNSAN VÜCUDUNA ETKİLERİ

1. Tütün ve Tütün Ürünlerinin Kullanımının Tarihi

Tütün, 1492 yılında Amerika'nın keşfi ile ortaya çıkan, yerlilerin yetiştirmiş olduğu bir bitki olarak bilinmektedir. Yerlilerin günlük hayatlarında ve din adamlarının da törenlerde kullandığı bilinmektedir. XVI. yüzyılda yapılan seferler neticesinde tütün dünyaya hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır.⁷¹ Amerika'dan Avrupa'ya getirilmiş ve Akdeniz üzerinden Osmanlı topraklarına girdirilmiştir.⁷² Tütün XVI. yüzyılın sonlarından itibaren hızlı bir şekilde İslam dünyasında yayılmaya başlamıştır.⁷³

a) Tütün Ürünlerinin Çeşitleri

a.1. Sigara

Sigara, kıyılmış tütünün kâğıda sarılarak hazırlandığı, filtreli ya da filtresiz olarak kullanılabilen, en çok tüketilen ve en çok ölüme neden olan tütün ürünüdür.⁷⁴ Sigara dumanında formaldehit, siyanür, amonyak, karbon monoksit, naftalin, kadmiyum gibi 4000'den fazla kimyasal madde vardır. Bu kimyasal maddeler sigara dumanında oldukça fazla miktarda bulunmaktadır.⁷⁵

a.2. Hafif sigaralar

Hafif sigaraların tek farkı, içeriğindeki katran maddesinin az bulunmasıdır. İçeriğinde bulunan diğer maddeler arasında bir fark yoktur. Hafif sigaraların light ve ultra light olmak üzere iki çeşidi bulunmaktadır.⁷⁶

⁷¹ Özcan, Selami, Taş, Yunus, Çetin, Yılmaz, " Sigara İle Mücadelede Toplumsal Bilinç", s. 157.

⁷² Yılmaz, Fehmi, "Tütün", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/1-4.

⁷³ Özen, Şükrü, "Tütün", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/5-9.

⁷⁴ Kanık, Mustafa Kerem, *İzmir'de Sigarayı Bırakma Polikliniklerine Başvuranlarda Sigarayı Ve Diğer Tütün Ürünlerini Bırakma İle İlişkili Bazı Özelliklerin Değerlendirilmesi*, s.6.

⁷⁵ "Sigara" <http://havanikoru.org.tr/tutun-hakkinda/tutun-urunleri-ve-zararlari.html> (Erişim Tarihi: 20.06.2018).

⁷⁶ "Hafif Sigaralar" <http://havanikoru.org.tr/tutun-hakkinda/tutun-urunleri-ve-zararlari.html> (Erişim Tarihi: 20.06.2018).

a.3. Elektronik Sigaralar

Sigaraya göre daha az toksik madde içermesi nedeniyle vücuda verdiği hasar oranı düşük bir madde olarak piyasada tanıtılmıştır. Bu sigaranın içinde sıvılaştırılmış nikotin bulunur. Püskürtme sistemiyle çalışan bu cihaz nikotinin hızlı bir şekilde vücuda yayılmasına neden olmaktadır.⁷⁷

a.4. Nargile

Nargile Hindistan kaynaklı ağız yoluyla kullanılan bir tütün ürünüdür, daha sonraları Asya'da yaygınlaşmış, XVI. yüzyılda da Osmanlı'da yaygınlık göstermiştir.⁷⁸ Tömbeki isimli tütünün dumanının nargilenin gövde kısmında bulunan sudan geçirilmesi sonucu kullanılan bir tütün kullanma aracıdır.⁷⁹

a.5. Puro

Puro, parçalanmış veya yaprak halindeki puruluk ve kısmen sigaralık tütünlerin sarılması ile elde edilen ağız yoluyla kullanılan bir tütün mamulüdür.⁸⁰

a.5. Pipo

Lüle ismi verilen tütün koyma yeri bulunan, tütünün yakılması sonucu ağız yoluyla kullanılan kısa saplı tütün içme çubuğudur.⁸¹

a.6. Enfiye

Nikotin oranı yüksek olan tütünlerin toz haline getirildikten sonra burundan çekme yoluyla kullanılan dumansız olarak kullanılan tütün ürünlerindedir.⁸²

⁷⁷ Kanık, Mustafa Kerem, *İzmir'de Sigarayı Bırakma Polikliniklerine Başvuranlarda Sigarayı Ve Diğer Tütün Ürünlerini Bırakma İle İlişkili Bazı Özelliklerin Değerlendirilmesi*, s.17.

⁷⁸ Asma, Süheyl, Gereklioğlu, Çiğdem, Korur, Aslı, Solmaz, Soner, "Nargile Kullanımı: Gençler İçin Sinsi Tehdit", s. 92.

⁷⁹ Kanık, Mustafa, Kerem, *İzmir'de Sigarayı Bırakma Polikliniklerine Başvuranlarda Sigarayı Ve Diğer Tütün Ürünlerini Bırakma İle İlişkili Bazı Özelliklerin Değerlendirilmesi*, s.7.

⁸⁰ "Puro" <http://havanikoru.org.tr/tutun-hakkinda/tutun-urunleri-ve-zararlari.html> (Erişim Tarihi: 20.06.2018).

⁸¹ Kanık, Mustafa, Kerem, *İzmir'de Sigarayı Bırakma Polikliniklerine Başvuranlarda Sigarayı Ve Diğer Tütün Ürünlerini Bırakma İle İlişkili Bazı Özelliklerin Değerlendirilmesi*, s.7.

⁸² Çok, İsmet, "Dumansız Tütün Kullanımının İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri", s. 24.

a.7. Diğer Tütün Ürünleri

Zikri geçen tütün ürünlerinin yanı sıra tütünlerin irice kıyılmış, parçalı veya toz halinde elde edilen ağız yoluyla kullanılan tütün ürünleri de bulunmaktadır. Kahramanmaraş ve Gaziantep illeri çevresinde kullanımı yaygın olan “Maraş otu” ve “Ağızotu” bunların birer örneğidir. Ülkemizde bu iki ürünün kullanımı yasaklanmıştır.⁸³

b) Tütün Ürünlerinin İçeriği ve Etkileri

Dünya’da kullanım açısından en çok yaygınlık gösteren tütün ürünü filtrelili sigaralardır. Bunlardan sonra filtresiz sigara, puro, pipo, nargile yaygınlık göstermektedir. Bu ürünlerin ortak ve asıl maddesi tütündür. Tütün, yapılan araştırmalara göre 4500 çeşit madde içermektedir. Tespitler üzere bu maddelerden yaklaşık 50 tanesi kansere neden olan maddelerdir. Diğer maddeler arasında da fazlaca toksik madde bulunmaktadır.⁸⁴

Tütün maddesinde bulunan maddelere ilaveten tat, aroma, bağımlılık vs. amaçlı olarak tütün mamullerine 600 den fazla katkı maddesi konulmaktadır. Araştırmalar bu katkı maddelerinin 100 den fazlasının farmakolojik bir etkiye neden olduğunu ortaya koymaktadır. Amerikan Akciğer Derneği bu maddelerin etkileşime girerek 7000 den daha fazla kimyasal bileşen ortaya çıkardığı bilgisine incelemeleri sonucu ulaşmıştır.⁸⁵

Tütünün içeriğindeki mutajenik ve kanserojenik özellik taşıyan bu maddelerden bazıları; aldehitler, nitrosaminler, poliaromatik hidrokarbonlar, organik ve inorganik bileşiklerdir. Tütünün içeriğinde bulunan bu maddeler onkogen ve tümör genlerini harekete geçirmektedir. Bu etkileşimi, karbonmonoksit, naftalin, bütan(tüp gazı), krom, nikel, asetaldehit gibi kanserojen maddeler yapmaktadır. Tütün maddelerinde bulunan en zararlı maddelerden biri ise nikotindir. Bu madde

⁸³ Seydioğulları, Mustafa, *Dünya’da ve Türkiye’de Tütünün Tarihçesi, Üretimi, Ticareti ve Temel Politikaları*, s. 16-17.

⁸⁴ Şahbaz, Sibel, *Sigara İçmeye Başlamadan Önceki Çevresel Tütün Dumanı Maruziyeti, Sigara İçme Ve Demografik Özelliklerin Sigara Bırakma Tedavilerine Etkileri*, s. 3.

⁸⁵ Öztürk, Mustafa, *İslâm’a Göre Sigara*, s. 11.

vücutta bağımlılığa yol açar. Kan basıncında, bağırsaklarda ve solunum sistemi üzerinde hasar oranı yüksektir. Nikotinin tıpta tedavi maksatlı kullanımı yoktur.⁸⁶

Tütün maddesinde bulunan kanserojenik, mutajenik özellik taşıyan maddeler solunum ve sindirim sistemi hastalıklarına, kanserin her çeşidine, kadın hastalıklarına, cilt ve romatizmal hastalıklara, üreme hastalıklarına neden olabilmektedir.⁸⁷ Yapılan araştırmalara göre tütün ürünleri, başta akciğer kanseri, kalp hastalıkları ve diğer nedenlere bağlı olarak dünyada her yıl 5,4 milyon kişinin ölümüne neden olmaktadır.⁸⁸

Akciğer kanseri olanların üzerinde yapılan incelemelerde kanser olan hastaların yüzde doksanının sigara kullandığı gözlemlenmiştir. Sigaranın kanserlerle ilişkisi açısından bilim insanları tarafından pek çok araştırma yapılmış ve ulaşılan sonuç tütün ürünleri kullanan kişilerde başta akciğer kanseri olmak üzere kansere yakalanma oranının çok yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁸⁹

⁸⁶ Jacob, Leonard, *Farmakoloji*, s. 36.

⁸⁷ Afşin, Dursun Erol, *Gebelerde Sigara İçme Durumunun Değerlendirilmesi Ve Sigaranın Zararları Konusunda Bilgi Düzeylerinin Tespiti*, s. 10.

⁸⁸ Özcan, Selami, Taş, Yunus, Çetin, Yılmaz, "Sigara İle Mücadelede Toplumsal Bilinç", s. 152.

⁸⁹ Nazmi, Bilir, *Sigara ve Kanser*, s. 9-10.

İngiltere’de yapılan bir araştırmada akciğer kanserine yakalanma oranı tabloda yer almaktadır⁹⁰;

	Akciğer Kanseri Ölümleri (Yüz binde)	Risk Artışı
Sigara İçmeyenler	7	1.0
Sigara İçenler		
Günde 15 taneden az	47	7
Günde 15-24 arası	86	12
Günde 25 ve fazlası	166	25

1951-1962 yılları arasında Tütün mamulleri kullanımının sağlığa verdikleri zararın boyutu Richard Doll ve Richard Peto tarafından İngiliz olan iki doktor tarafından araştırılmıştır. Yaptıkları ankette 40 bin doktordan yararlanmışlardır. Neticesinde tütün mamullerinin 24 farklı hastalığa neden olduğu ve tiryaki olanların erken ölümüne sebebiyet verebileceği araştırmada yer almıştır. Dr. Richard Peto farklı ülkelerde yaptığı çalışmaları sonucunda vardığı yargıyı şu şekilde ifade ediyor:

“Aradan geçen bunca yıl, sanırım gelişmiş ülkelerde sigaranın yenilgisiyle sonuçlandı. Ben bu ülkelerde koruyucu tıbbın kazandığını düşünüyorum. Ama bütün dünyada baktığımda tütün endüstrisi kazanmış görünüyor.”⁹¹

⁹⁰ Nazmi, Bilir, *Sigara ve Kanser*, s. 11.

⁹¹ Barış, İzzettin, *Tütün Kullanımının Tarihçesi*,

https://toraks.org.tr/userfiles/file/TuTuN_KULLANIMININ_TARiHcESi-I_Baris.pdf (Erişim Tarihi 12.04.2019).

Günümüzde de bu tespit hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2019 yılı analizine göre ise; dünya genelinde 1.1 milyar sigara kullanıcısının %80'i düşük ve orta düzey ülkelerde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Dünya Sağlık Örgütü'nün sitesinde yer alan 2019 yılı verilerine göre, tütün ürünleri sebebiyle her yıl 7 milyon insan ölmektedir ve bu ölümlerin 890 bininin pasif içicilik sebebiyle gerçekleştiği kayıtlarda yer almaktadır. Aktif ve pasif içicilik sebebiyle dünya genelinde birçok tütün maddesi kullanıcısı koroner kalp hastalığına, akciğer kanserine ve çeşitli hastalıklara yakalanmaktadır.⁹²

Araştırmalar sonucunda gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde sigara kullanım oranının sürekli olarak arttığı, gelişmiş ülkelerde ise bu oranın gerilediği gözlemlenmiştir. ABD'de 1976-1980 arasında tüketilen sigara sayısı 620 milyar iken 2005 yılında bu sayının 378 milyara düştüğü gözlemlenmiştir. ABD'de olduğu gibi diğer gelişmiş ülkelerde de tütün mamullerine olan bağımlılık oranı sürekli olarak düşmektedir. Bunun en büyük sebebi ise tütün mamullerinin verdiği zararlar açısından insanların bir bilinç sahibi olmasıdır.⁹³

⁹² "Tütün", <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/tobacco>, (Erişim Tarihi 22.05.2019)

⁹³ Seydioğulları, Mustafa, *Dünya'da ve Türkiye'de Tütünün Tarihçesi, Üretimi, Ticareti ve Temel Politikaları*, s. 18-19.

C. HARAM, MEKRUH VE MUBAHIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

İslam hukukunda mükellefin her türlü fiilinin veya fiili terk etmesinin bir hükmü vardır. Bu hükümler başlıca teklîfi ve vad'î olmak üzere ikiye ayrılır. Teklîfi hüküm Şari'in mükelleflerden yapılmasını emrettiği, yapılmasını nehyettiği veya yapıp yapmama konusunda serbest bıraktığı şer'î vasıftır. Vad'î hüküm ise Şari'in iradesine binaen bir şeyin başka bir şey için sebep, şart veya mânî olmasıdır.⁹⁴ Hüküm konusunun detaylı bir konu olması nedeniyle konumuzla alakalı olan kısmıyla yetinilecektir.

Teklîfi Hüküm Mâlikî, Şafii ve Hanbelî mezheplerine göre vâcip, mendup, haram, mekruh ve mubah olmak üzere beş sınıfa ayrılır. Ancak Hanefi mezhebine göre farz, vacip, mendup, haram, tehzîhen mekruh ve tahrîmen mekruh ve mubah olmak üzere yedi sınıfa ayrılır. Bunlardan farz, vâcip ve mendup bir şeyin yapılmasını, haram, tahrîmen mekruh ve tenzîhen mekruh yapılmamasını, mubah ise ikisi arasında serbestliği ifade eder.⁹⁵ Konumuzun kapsamı içinde yer alan haram, tahrîmen mekruh, tenzîhen mekruh ve mubah kavramları incelenecektir.

1. Haram

Haram kelimesi, yasaklanan, men edilen, helal olmayan şeyler için kullanılan bir terimdir.⁹⁶ Bir şeyin yasaklanmış olduğu farklı kalıplarla ifade edilebilmektedir. "haram-الحرام", "حرم-haram oldu", "حرم -haram kıldı" şeklinde kalıplarda kullanılmaktadır. Müslüman veya ehli kitap olmayanların kestikleri hayvanları yemek, içki içmek, zina, süt kardeşlerin nikahı haram olan fiillerdendir.⁹⁷ Bir şeyin yasaklanması hususunda âlimler haram lafzını kullanmaktan çekinmişlerdir. Mekruh kısmında bu konuya değinilecektir. Haram li zâtihi ve li gayrihi olmak üzere iki sınıfa ayrılır.

Haram Li Zâtihi: Şari' tarafından bizzat kendisi yasaklanmış olan haram çeşididir. İçki, kumar veya bir Müslümanı öldürmek gibi haramlar bu grupta yer alır.

⁹⁴ Şa'ban, Zekiyyüddîn, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 230.

⁹⁵ Zuhaylî, *Usulu'l-Fıkhü'l-İslâmî*, 84.

⁹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "hram" md.

⁹⁷ Şeybânî, *El-Asl*, 1/266.

Bu grupta bulunan haramlarda zina ve bir Müslümanı öldürmek gibi fiiller her durumda devam eden, içki içmek, domuz eti yemek gibi fiiller ise ikrah-ı mülcî (ölümle veya kişinin uzvuyla tehdit ederek zorlama) ile haramlığı düşen fiillerdir.⁹⁸

Haram Li Gayrihî: Bu sınıfta olan haramlar asıl itibariyle meşru olan şeylerin haram bir fiille bir araya gelmesi nedeniyle harama dönüşmesi durumudur. Buradaki haram geçici nitelikli bir haramdır. Çalınan bir malı yemek, içmek, bayram günü oruç tutmak, Cuma namazı vaktinde alışveriş yapmak bu tür haramlardandır. Bu haramlar asıl itibariyle mubah, vacip veya mendup kısmındadır ancak bir nehy ile bir araya gelme sonucunda haram sınıfına girerler. Bu şekilde gerçekleştirilen fiiller Hanefî mezhebine göre fasittir ancak batıl değildir.⁹⁹

Bu iki haram çeşidi arasındaki fark ise nassın alakası sebebiyledir. Nass li zâtihî haram ile doğrudan alakalıdır. Li zâtihî haramda mahallin yani içkinin haram olması için bir fiille birleşmeye ihtiyacı yoktur. Bizatihi kendisi haramdır. Yani içki içmekteki haramlık içme fiilinden değil içki maddesinin bizzat kendisinin haramlığından kaynaklanmaktadır. Ancak li gayrihi haram ise mahallin bir fiili kabulü ile oluşan haramdır.¹⁰⁰

2. Mekruh

Mekruh kelimesi sözlükte kötü görülen, hoşlanılmayan, istenilmeyen şey anlamına gelmektedir.¹⁰¹ Kuran-ı Kerim’de mekruh kelimesi ve türevleri çoğunluk olarak istenilmeyen, güzel olmayan davranışlar için kullanılmış,¹⁰² ancak İsrâ suresi 39. ayette geçen mekruh lafzından haram kastedildiği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Peygamber efendimizin hadislerinde de mekruh teriminin hem haram olan hem de hoşlanılmayan şeyleri ifade de kullanıldıkları görülmektedir.¹⁰³

⁹⁸ İbn Kutluboğa, *Hulâsatu'l-Efkâr*, 185.

⁹⁹ Şeybânî, *El-Asl*, 1/266; Zeydan, Abdulkerim, *el-Veciz fi Usuli'l-Fıkh*, s. 39.

¹⁰⁰ Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-Usûl*, s. 281.

¹⁰¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “hızr” md.

¹⁰² Muhammed Fuad, *El-Mu'cemu'l-Muhfehres*, s. 207.

¹⁰³ Ebu Davud, *Hâtem*, 3; Buhârî, *İstikrâz*, 19; Müslim, *Akdiye*, 12.

Mekruhun terim anlamıyla kullanımının başlangıcı ise hicrî ikinci asırda olmuştur.¹⁰⁴ Mekruh terimi fakihler arasında farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

Birinci anlam: Mekruh kelimesinin “mahzûr” manasına geldiği yani haramla aynı kapsamda olduğunun kastedilmesidir.

İkinci anlam: Tenzîhen nehyedilen şeyleri belirtmek maksatlı kullanılmasıdır. Bu anlamda kullanımında yapan hayırlı bir iş yaptığı ancak yapmayana ceza gerekmediği kastedilmektedir.

Üçüncü anlam: Evlâ olan bir şeyin terkedilmesi durumunda kullanılan bir terimdir.

Dördüncü anlam: Haram olma şüphesi olan şeyler için de mekruh terimi kullanılabilir.¹⁰⁵

Hanefî mezhebinde mekruh sınıflandırması ikiye ayrılmaktadır.

Tenzîhen Mekruh: Helale yakın mekruh olarak tanımlanır. Bu tür mekruh fiilleri işleyen kimseye ceza olarak azap gerekmez ancak kınama lazım görülür. Tenzîhen mekruhta mezhep içinde bir farklılık bulunmamaktadır.¹⁰⁶

Tahrîmen Mekruh: Harama yakın görülen mekruhtur. Bu mekruhu işleyen kimseye de cehennem ateşiyle azap edilmez. Ancak tenzîhen mekruhtan farkı ise Peygamber efendimizin “Kim sünnetimi terk ederse şefaati ona ulaşmaz.” Hadisi uyarınca şefaatten mahrum kalınmasıdır. Tahrîmen mekruh İmam Muhammed’e göre haram kapsamına girmektedir. Şeybânî’ye göre ise tahrîmen mekruh delili zannî olan haramı ifade etmektedir.¹⁰⁷ Ebû Hanîfe’nin mekruh terimini kullandığında ise tahrîmen mekruh ifade ettiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Dilek, Uğur Bekir, “Teklifi Hüküm İfade Eden Kavramların Doğuşu, Gelişimi Ve Terimleşmesi”, s. 232.

¹⁰⁵ Gazzâlî, *El-Mustasfâ*, s. 53-54.

¹⁰⁶ Şeybânî, *El-Asl*, 1/263.

¹⁰⁷ Molla Hüseyin, *Mir’âtü’l-Usûl*, s. 281; Şeybânî, *El-Asl*, 1/263.

¹⁰⁸ Serahsî, *El-Mebsût*, 11/233.

Günümüzde mekruh kavramı basit olarak anlaşılmaktadır. Ancak ifade edildiği üzere Peygamber efendimizin şefaatinin kaybetmeye neden olabilmektedir. O hesap gününde böyle bir şefaatten mahrum bırakılmak cehennem ateşinden kurtuluştan mahrum kalmak anlamına gelebilmektedir.

3. Mubah

Mubah kelimesi “bevh” kökünden türemiştir. Bevh sözlükte bir şeyin açık olması, açığa çıkarmak, helal kılmak, izin vermek gibi anlamlara gelmektedir. Bir hadisi şerifte “...إِلَّا أَنْ يَكُونَ كُفْرًا بَوَاحًا”¹⁰⁹ “bevâh” olarak “açıkça” anlamında geçmektedir. “mahzûr” teriminin mukabili olarak kullanılmaktadır.¹¹⁰ Mubah dinî terim olarak ibâha kalıbıyla da kullanılmıştır. Allah’ın emirlerine zıt olamayan, karşılık olarak bir övgü veya kınama, azap gibi bir cezalandırma bulunmayan fiiller için kullanılan bir terimdir.¹¹¹ Mubah terimiyle aynı hüküm ifade eden çeşitli lafızlar da kullanılmıştır. “واسع, لا يضره, جائز, حلال” helal, caiz, (bu konuda) zarar yoktur, (bu konuda) genişlik vardır gibi kelimeler mubah teriminin yerine kullanılmıştır.¹¹²

Hakkında hüküm bulunmayan şeylerde asıl olanın ibâha olması, haram olması, ibâha veya haram olarak hüküm ifade edilmeksizin tevakkuf halinde olunması ve faydalı olan konularda ibâha, zararlı olanlarda ise haram olarak değerlendirilmesi şeklinde âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Ebû Hanîfe ve Kerhî (ö. 340/952)’nin’de aralarında bulunduğu Hanefilerin geneli, Şafii Mezhebinden İbn Süreyc (ö. 306/918), eşyada asıl olanın ibâha olduğu görüşündedirler. “هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا” “Yeryüzünde ne varsa tamamını sizin için yaratan O’dur.”¹¹³, “فَلَمَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ”¹¹⁴ De ki: "Allah’ın kulları için yarattığı süsü, temiz ve iyi rızıkları kim haram kıldı?" ayetlerini delil olarak göstermektedirler.¹¹⁵

¹⁰⁹ Buhârî, Ahkâm, 42.

¹¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “bvh” md.

¹¹¹ Mâzerî, *Îzâhu'l-mahsûl*, s. 245-256.

¹¹² Şeybânî, *El-Asl*, 1/261-262.

¹¹³ Bakara 2/29.

¹¹⁴ Araf 7/32.

¹¹⁵ İbn Nüceym, *El-Eşbâh ve'n-nezâir*, s. 57; Şirâzî, *Et-Tefsiratü fî Usûli'l-fikh*, s. 535; Mahallî, *Şerhu'l-Verakât*, s. 210.

Bi'setten sonra ortaya çıkmış, hakkında ibâha olduğu ifade edilmemiş şeylerin aslının haram olduğu görüşü de ikinci görüştür. Şafii Mezhebinden İbn Ebî Hureyre (ö. 345/956), Mâlikî Mezhebinden Ebû Bekir el-Ebherî (ö. 375/986), Hanbelî Mezhebinden İbn Hâmid (ö. 403/1012) bu görüşte olan âlimlerdir.¹¹⁶

Asıl olanın tevakkuf olduğu yani ibâha veya haram yönünde bir hüküm belirtilemeyeceği görüşünde olanlar, hakkında Şâri tarafından bir hüküm belirtilmeyen şeylerin mubah veya haram olarak değerlendirilemeyeceğini, bu meseleler hakkında tevakkuf halinde bulunmak gerektiğini ifade etmişlerdir.¹¹⁷

Faydalı olacak şeylerde asıl olanın mubah, zararlı olanlarda haram olduğu görüşünü ifade edenler “asıl olan ibâhadır” diyenlerin delillerine ek olarak “الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ”¹¹⁸ “Bugün size iyi ve temiz nimetler helâl kılınmıştır.” ayetini delil getirerek faydalı şeylerin ibâha kapsamına gireceğini ifade etmişlerdir. Zararlı olacak şeylerde ise “لا ضرر ولا ضرار” “Zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek yoktur.” hadisini ve “...وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا”¹¹⁹ “...kötülük ederseniz yine kendinize edersiniz.” ayetini delil getirilerek hakkında nass bulunmayan zararlı şeylerde asıl olanın haramlık olduğunu ifade etmişlerdir.¹²⁰

Konumuzla doğrudan alakalı olan hakkında nass bulunmayan bir şeyin hükmünde ihtilaflar bulunduğu anlaşılmaktadır. İncelediğimiz eserlere göre bizim değerlendirmemiz; Hakkında bir nass bulunmayan konuların incelenmesi, doğrudan veya dolaylı olarak bir zarara neden olmuyorsa ibâha kapsamında değerlendirilmesi gerektiridir.

¹¹⁶ Mahallî, *Şerhu'l-Verakât*, s. 210.

¹¹⁷ Şirâzî, *Et-Tebziratü fi Usûli'l-fikh*, s. 532.

¹¹⁸ Mâide 5/5.

¹¹⁹ İsrâ 17/7.

¹²⁰ İsnævî, *Nihâyeti's-sûl*, s. 360.

D. HUKUK VE TIP İLİŞKİSİ

İslam hukuku hayatın her anına müdahil olduğundan dolayı her ilimle münasebeti zorunludur. Bu ilişkilerin en önemlilerinden birisi insan hayatıyla doğrudan alakası bulunan tıp ile olan ilişkisidir.

İslam hukukçularının ekseriyetine göre hastalık tedavisi için tıbbî bilgilerden yararlanılmalıdır. Şifa verenin Allah olduğuna inanılmalı ve hastalıktan kurtulma yolları aranmalıdır. Hastalar ve tedavi eden kişiler tedavi esnasında kullanılacak maddelerin ve hastanın giyiminin dinî kurallara aykırı olmamasına dikkat etmeleri gerekmektedir. İslam hukukunda tedavinin önemi büyük yer oluşturmuştur. Tıp ile ilgili olan ayet ve hadislerden “tıbbî nebevî” isimli bir dalın oluşması bunun delilidir.¹²¹

Hızla değişen ve gelişen dünyada tıp alanında da sürekli olarak bir gelişme meydana gelmektedir. Elde edilen her yeni tıbbî veri insanların hayatını doğrudan etkiler nitelik taşımaktadır. İnsanları ilgilendiren her mevzunun da bir fikhî ve ahlâkî boyutu bulunmaktadır. Yeni ortaya çıkan veya daha önceki neticeleri değiştiren tıbbî meseleler hukuk tarafından

- Helal, haram, caizlik gibi hüküm açısından,
- Tedavi ahlakı açısından,
- Fetva siyaseti açısından, olmak üzere üç farklı açıdan değerlendirmesi yapılır.¹²²

Tıbbî konularda fetva verecek kurul ve şahıslar araştırmalarını o konuda alanında uzman kişilerden alacakları sağlam bilgilerle araştırmada neticeye ulaşarak fetva vermek zorunluğundadırlar. Çünkü her alanda verilecek kararlar konuda uzman kişilerden alınan görüşler eşliğinde verilebilmektedir. Tıp alanında isabetli neticeye ulaşabilmek amacıyla bazı ülkelerde bu yönde çalışmalar yapılmıştır. İslam hukukçuları ile doktorların birlikte kurduğu topluluklar bulunmaktadır. Doktorlar tedavi edilecek hastada kullanılacak ilaç konusunda, tedavide izlenecek metot

¹²¹ Karaman, Hayrettin, “Bu Çalışma Hakkında (*Tıp ve Fetva*)”, s. 8.

¹²² Keleş, Ekrem, “Dünyadaki Uygulama (*Tıp ve Fetva*)”, s. 135-136.

hakkında ve ihtiyaç duydukları konularda hukukçulardan görüş almaktadırlar ve hukukçularda yeni ortaya çıkan maddelerin, aletlerin vs. kullanımında insan ve çevre sıhhati açısından bir zarar olup olmadığının bilgisini doktorlardan almaktadırlar. Bunun neticesinde, verilecek fetvaların isabetli olması ve hastaların İslam'a aykırı olmayan biçimde muayene edilmeleri sağlanmaktadır.¹²³

Hukukçular tıbbî konulara fetva verirken belirli kaidelerin sınırı içinde kalırlar. Hukukçular görüş bildirirken

- Mekasıd-ı hamsenin (canın, malın, neslin, aklın,dinin) korunması ilkelerine ters düşmemesi,
- Kesin olan nasslara açıkça ters düşmemesi,
- Kesin olarak icma edilen huşulara ters düşmemesi,
- Fıtrata müdahale kapsamına girecek fiillere müsaadeden kaçınılması,,
- İnsan haysiyetinin korunmasına önem göstermesi,
- Kişisel ve toplumsal yararı gözetmesi gerekmektedir.¹²⁴

Bu kurallar çevresinde yapılan tıbbî müdahaleler “hukuka uygun tıbbî müdahale” kapsamında değerlendirilir. Ancak bu sınırlara riayet edilmeden yapılan müdahaleler ise “hukuka aykırı tıbbî müdahale” kapsamında değerlendirilir. Hukuk bu işlemi yapan doktora ceza uygular. Fıtrata bozmaya yönelik estetik ameliyatlar, kürtaj, ötenazi hukuka aykırı tıbbî müdahale sınıfına girmektedir. Bunu işlemleri yapan doktorlara hukuk tarafından ceza uygulanır.¹²⁵

Hukukçular ve tıp uzmanları tarafından oluşturulan cemiyetler ve düzenlenen toplantılarda yeni ortaya çıkan meseleler incelendiği gibi gelişen tıbbî veriler sonucu, daha önce verilen fetvalar da tekrar gündeme gelebilmektedir.

¹²³ Keleş, Ekrem, “Dünyadaki Uygulama”, s. 137-138.

¹²⁴ Keleş, Ekrem, “Dünyadaki Uygulama”, s. 136.

¹²⁵ Ekşi, Ahmet, *İslam Tıp Hukuku*, s. 28-30.

BİRİNCİ BÖLÜM

UYUŞTURUCU MADDELERİN KULLANILMASININ VE

TİCARETİNİN HÜKMÜ

İnsan hayatında bulunan maddeler başlıca iki amaçla kullanılırlar; gıda maddesi olarak kullanım ve temizlik, ilaçlama vb. gıda dışındaki amaçlarla kullanımdır. İslam hukukunda, içki gibi kesin şekilde kullanımı yasaklanmış maddeler bulunmaktadır. Bazı maddelerin ise kullanım amacına göre hükmü değişebilmektedir. Tarımda zehirlenme maksatlı kullanılan ilaçları kişinin kullanması İslam hukukunda yasaktır. Maddelerin kullanım amacına göre ticareti de şekil almaktadır. Gıda maddesi olarak tüketilmesi mubah sayılmış maddelerin ticareti caiz görülmüştür. Kullanım amacına riayet edilmesi kaydıyla ilaç ve zehirli maddelerin ticareti de caiz görülmüştür. Örneğin bir temizlik ürününün ticaretinin caizliği onun temizlik amacını kapsamaktadır, eğer zehirlenme maksatlı olarak satımı yapılacak ise bu caiz değildir.

Kullanımına dinen müsaade edilmeyen bir madde İslam hukukunda mal sayılmaz, bu nedenle ticaretleri de caiz değildir.¹²⁶ Bu bölümde, uyuşturucu maddelerin tıbbî ve keyif verici maksatlı ticaretleri arasındaki farklılıklar incelenecektir.

I. UYUŞTURUCU MADDE KULLANILMASININ HÜKMÜ

Uyuşturucu maddeler kullanım amacına göre keyif verici olarak ve tedavi maksatlı olarak kullanımı olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır. İslam hukukunda “Zaruretler yasakları mubah kılar.”¹²⁷ kaidesi bulunmaktadır. Bu nedenle bir maddenin günlük hayatta kullanımı ile açlık, hastalık gibi zarurî durumlarda kullanılmasına dair fetvalar birbirinden farklıdır. Bu başlık altında öncelikle uyuşturucu maddelerin sarhoş eden içecekler ve zehirli maddeler arasındaki konumu ele alınacak, ardından bu başlıklar altında keyif verici maksatlı kullanımı ve tedavi maksatlı kullanımı incelenecektir.

¹²⁶ Bilmen, Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 6/10.

¹²⁷ Mecelletü'l-Ahkâmi'l-Adliyye, md. 21.

Uyuşturucu maddeler XII. asırdan sonra İslam toplumuna girdiğinden dolayı mezhep imamlarının bu konuda bir görüşleri yoktur ancak daha sonra gelen İslam hukukçuları, uyuşturucu konusunu sarhoş eden içkilere ve zehirli maddelere olmak üzere iki farklı kıyas yolunu benimsemişlerdir. Bu iki farklı görüş ve bu görüşlerin oluşumunda etkili olan deliller zikredilecektir.

A. Sarhoş Eden İçeceklerle Uyuşturucu Maddelerin İlişkisi

Uyuşturucu maddelerin içkiye kıyas edilmesi halinde sarhoş eden maddeler arasında ki konumunu belirlemek gerekecektir. Mezhep imamlarının uyuşturucu maddeler hakkında doğrudan görüşleri bulunmamaktadır. Ancak sarhoş eden içecekleri ele alırken uyuşturucu maddeleri de kapsar nitelikte görüşleri bulunmaktadır. Uyuşturucu maddeler XII. asırdan itibaren mezheplerin eserlerinde yerini almaya başlamıştır. Uyuşturucu maddeler klasik eserlerde genel olarak “Eşribe” (içecekler) başlığı altında incelenmiştir. Ancak uyuşturucu maddelerin sıvı ve katı halde bulunmaları ve etkilerinde farklılık olması İslam hukukçuları arasında görüş farklılığına yol açmıştır. İlk olarak Mezheplerin *hamr* hakkındaki görüşleri ve *hamrın* kapsamı hakkındaki düşünceleri ele alınacaktır.

1. “Sarhoşluk veren her içecek *hamr*dir.” görüşü

İmam Malik, İmam Şafii, Ahmed b. Hanbel, Hanefî mezhebinden İmam Muhammed’in görüşü sarhoşluk veren her içecek *hamr* olarak isimlendirilir. Cumhurun görüşü bu şekildedir. Bu maddelerin azı da çoğu da haramdır. Bunları içene ise had cezası gerekir ve *hamr* sınıfında yer alan maddelerin hepsi necistir.¹²⁸

2. “Sarhoşluk veren her içecek haramdır ancak necis değildir.” görüşü

Bu görüşte olanlar sarhoşluk veren her maddenin haram olduğunu ancak necis kapsamına girmediğini ifade etmişlerdir. Bir maddenin sarhoşluk vermesi onun

¹²⁸ Şebbîr Ahmed, *Fethu'l-Mülhim*, 5/337.

necis kapsamına girmesini gerektirmez. Rebîa (ö. 136/753) ve Ebû Davud (ö. 275/889) bu görüşte olan fakihlerdendir.¹²⁹

3. “Sarhoşluk veren her içecek hamr değildir.” görüşü

Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İbrahim en-Nehâî bu görüşte olan fakihlerdendir. Bu görüşte olanlar sarhoşluk veren içecekleri üç sınıfa ayırırlar.

Birinci Kısım; Pişmemiş üzüm suyundan elde edilen içecektir. Üzüm suyu kabarıp ve üstündeki köpük kaybolursa hamr oluşur. İmameyne göre köpüğün kaybolması gerekmez. Bu şekilde oluşan maddenin azıda çoğu da haramdır. Kendisi bizzat necistir.

İkinci Kısım; Bu kısımda yer alan maddeleri ise üçe ayırmışlardır.

Tıla; Üzüm suyu pişirilip üçte birinden daha az miktarı buharlaştıktan sonra kalan kısımdır.

Nagû't-temr; Hurma suyunun pişmemiş halinden oluşan bir içecektir.

Nagû'z-zebîb; Bir suya kuru üzüm atıldıktan sonra şiddetlenene ve kabarana kadar günlerce beklenmesi sonucunda oluşan içecektir.

Burada zikri geçen tıla, nagû't-temr ve nagû'z-zebîb Ebû Hanife'ye göre *hamr*dir. Birinci kısımdaki gibi azı da çoğu da haramdır ve necistir. Ancak birinci kısım gibi katî olarak *haram* değildir.¹³⁰

Üçüncü Kısım; İlk iki kısmın dışında kalan yenilen ve içilen tüm sarhoş eden maddeler bu sınıfa girmektedir. Pişirilip üçte ikisi buharlaşmış üzüm suyu, hurma, bal, buğday ve arpadan yapılan nebizler¹³¹ bu sınıfta yer almaktadır. Ebu Hanife ve İmam Yusuf'a göre bu sınıfta yer alan maddelerin keyif maksatlı olmaksızın sarhoş etmeyecek miktarda azı haram değildir ancak sarhoş edecek miktarı haramdır.¹³²

Yukarıda zikredilen üç başlıkta farklı görüşler yer almaktadır. İmam Malik, İmam Şafii, Ahmed b. Hanbel ve Hanefî mezhebinden İmam Muhammed'in görüşü,

¹²⁹ Şebbîr Ahmed, *Fethu'l-Mülhim*, 5/337.

¹³⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, 4/341.

¹³¹ Nebiz: Hurma, bal, arpa, buğday gibi maddelerin suda bekletilmesiyle elde edilen içki çeşididir.

¹³² Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, 4/338.

Sarhoşluk veren içeceklerin hepsinin haram olduğu ve *hamr* kapsamına girdiğidir. Cumhurun görüşü de bu şekildedir.

Peygamber Efendimizden nakledilen “Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır.”¹³³, “Her sarhoş edici şey haramdır. Bir küp içildiği takdirde sarhoşluk veren bir şeyin, bir yudumu haramdır.”¹³⁴ gibi hadis-i şeriflere bakıldığında, kullanıldığı zaman aklın işlevini yitirdiği her madde, içki ile aynı hükmün kapsamına dâhil olmaktadır.¹³⁵

Başka bir hadisi şerifte ise şu şekilde geçmektedir: Sahabe efendilerimizden birisi Peygamber Efendimize "Ya Rasulallah bizim memlekette bir içki vardır, ona "el-mizru"(المزر) derler arpadan yapılır. Bir içki de vardır ki, ona "el-bit'u"(البتع) derler baldan yapılır." deyince Hz. Peygamber "sarhoş eden her şey haramdır." ¹³⁶ buyurdular. Bu hadisten, yasaklananın içkinin maddesel yönü değil sebep olduğu akli izale etme özelliği olduğu anlaşılmaktadır.

Muhaddis ve Şafi fakihlerinden olan İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567) “Tüm akli izale eden maddeler sarhoş edici sınıfına dâhil olurlar. Neşeyle, acıyla veya farklı şekilde olmasında bir farklılık yoktur. Hamr için gelen tehditler akli izale eden bütün maddeleri kapsar. Şari’in kasdı sadece içki değil aklın izale olmasıdır.” görüşünü ifade etmiştir.¹³⁷

Ali b. Muhammed el-Maverdî (ö. 450/1058), Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî (ö. 748/1348), Şemsüddîn Muhammed b. Hüsamüddîn el-Kuhistânî (ö. 962/1555), İbn Teymiyye (ö. 622/1225), Ebû Bekir b. Ali ez-Zebîdî (ö. 800/1398) uyuşturucu maddelerin (حشيش و افيون) içki kapsamına girdiği ve bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.¹³⁸

¹³³ Müslim, Eşribe, 73-75; Buharî, Edeb, 80.

¹³⁴ Tirmizi, Eşribe 2, 3.

¹³⁵ Kazan, Ramazan, “Alkollü ve Uyuşturucu Maddelere Karşı İslam’ın Tavrı”, s. 123

¹³⁶ Müslim, Eşribe, 70.

¹³⁷ İbn Hacer, *Tuhfetü'l Muhtâc*, 9/168.

¹³⁸ Zehabî, *el-Kebâir*, 1/86; Maverdî, *Havi'l-Kebîr*, 13/376-451; Zebîdî, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, 2/176; İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, 4/42; İbn Teymiyye, *Fetâvâ Kübra*, 3/423.

XVI. yüzyılda Osmanlı şeyhülislamlığı yapmış olan Ebussuud Efendi (ö. 982/1574)'ye akli izale etmeyecek şekilde bu tür maddelerden kullanmanın hükmü sorulmuştur. Ebussuud Efendi keyif verici maksatla tüketilmesi halinde bu tür maddelerin hiçbirinin helal olmayacağını cevabını vermiştir.¹³⁹

Son dönem İslam hukukçularından Abdulhamid Tahmâz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Hayrettin Karaman ve Eski Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu uyuşturucu maddelerin, alkollü içkilerin tesirini fazlasıyla gösterdiği, kişide sarhoşluk, akli izale etme halleri gösterdiğinden dolayı içkiye kıyas edilip aynı hükümleri taşıdığını ifade etmiştir.¹⁴⁰

İfade edilen görüşlerden çıkardığımız sonuç, uyuşturucu maddelerin Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşleri kapsamında değerlendirilmesi durumunda sarhoş etmeyecek miktarda kullanımında bu maddelerin haram olmayacağıdır. Diğer üç mezhep imamına göre ve İmam Muhammed'e göre ise uyuşturucu maddelerin de sarhoş eden içeceklerle aynı sınıfa dâhil olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Çünkü *müskir* sadece içecekler için kullanılan bir terim değil tüm sarhoş eden maddeleri kapsayan bir kelimedir. Ancak uyuşturucu maddeler giriş kısmında incelendiği üzere çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Burada sarhoş eden içecekler kapsamında yapılan değerlendirmenin, içkiyle aynı etkiye sahip uyuşturucuları kapsadığı açıktır. Bazı uyuşturucu maddeler sarhoş eden içecekler ile yakın özelliklere sahip iken bazıları bu kapsamın dışında kalmaktadır. Şimdi uyuşturucu maddeleri, sarhoş eden maddelerden ayıran yönler incelenecektir.

B. Sarhoş Eden İçkiler ve Uyuşturucu Maddeler Arasındaki Farklar

Uyuşturucu maddeler, içkilerin sarhoş etme özelliği açısından illet birliği göstermektedir. Ancak uyuşturucu maddelerin bir kısmının sarhoş etme özelliğinin dışında zehirlenme, bedene yüksek oranda hasar verme gibi etkileri de bulunmaktadır. Son zamanlarda kimyasal yollarla elde edilen uyuşturucu maddeler, ilk kullanımda

¹³⁹Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları, Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, s. 184.

¹⁴⁰Tahmâz, Abdulhamid Mahmud, *el-Fıkhu'l-Hanefî*, 5/277; Karaman, Hayrettin, *Helaller ve Haramlar*, s. 44; Bardakoğlu, Ali, "Haramlar ve Helaller", 2/69.

merkezi sinir sistemi üzerinde büyük hasarlara neden olmaktadır. Bu uyuşturucular arasındaki farklara giriş bölümünde yer verilmişti. Esrar ve afyon gibi doğal olan bazı uyuşturucu çeşitleri az kullanılmaları halinde sarhoşluk meydana getirmiyorlar, vücuda zarar vermiyorlar ve bağımlılığa neden olmuyorlar.¹⁴¹ Ancak zehirli mantarlarda elde edilen doğal uyuşturucu maddeler, yarı sentetik ve sentetik olan uyuşturucu maddelerin insan sağlığına verdiği zarar büyük ölçüdedir.¹⁴² Az kullanılmaları halinde hatta ilk kullanılmalarında vücutta sinir sistemine büyük hasarlar vermekte, bağımlılığa yol açmakta, yaralanmalara hatta sonucu ölüm olan bilinç kayıplarına yol açabilmektedir. Bu maddelerin etkilerine giriş kısmında detaylı olarak yer verilmişti.¹⁴³ Uyuşturucu maddeleri sarhoş eden maddelerden ayıran özellikler bunlardır. Bu etkilerinden dolayı uyuşturucu maddeleri sarhoş eden içeceklere değil zehirli bitkilere kıyas eden İslam hukukçuları da olmuştur.¹⁴⁴

Malikî mezhebi fakihlerinden Şehabüddîn el-Karâfi (ö. 684/1285) esrarın ifsat edici ve uyuşturucu özelliğine rağmen müskir kapsamına girmediğini bu nedenle sarhoş eden içecekler arasında değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Karâfi esrarın sarhoşluk oluşturan bir madde olarak değil akılda bozukluğa yol açan müfsit bir madde olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁵

Şafii fakihi İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567) ve XIX. yüzyıl Mâlikî fakihlerinden Muhammed Emir el-Mâlikî (ö. 1232/1817) ise esrar ve zaferan gibi uyuşturucu özelliği bulunan maddelerin katı olması sebebiyle içki kapsamında değerlendirilemeyeceğini ifade etmişlerdir.¹⁴⁶

Ulaştığımız sonuç yukarıda zikredildiği üzere klasik ve çağdaş İslam hukukçularının ekseriyeti uyuşturucu maddeleri sarhoş eden içkilere kıyas yolunu

¹⁴¹ Tuncer, Arzu, *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Ticareti ve Kullanılmasına İlişkin Suçlar*, s.6., Topkaya, Serkan, *Eroin Bağımlılığı İle Mücadele Yöntemlerine Yönelik Alternatif Stratejik Öneriler*, s. 15.

¹⁴² Babaoğlu, Ali, *Uyuşturucu ve Tarihi*, s. 204., Topkaya, Serkan, *Eroin Bağımlılığı İle Mücadele Yöntemlerine Yönelik Alternatif Stratejik Öneriler*, s. 16., Tuncer, Arzu, *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Ticareti ve Kullanılmasına İlişkin Suçlar*, s.14.

¹⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. s. 13-15.

¹⁴⁴ Başoğlu, Tuncay, "Uyuşturucu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/251.

¹⁴⁵ Karâfi, *el-Furûk*, 1/216.

¹⁴⁶ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc*, 9/168; Muhammed Emir el-Mâlikî, *Dav'üş-Şumû'*, 1/99.

benimsemişlerdir. İçkiden farklı olarak değerlendirilen hukukçuların sayısı oldukça azdır.

C. Keyif Verici Olarak Kullanımının Hükümü ve Cezası

1. Uyuşturucu Madde Kullanımının Hükümü

Önceki başlıklarda uyuşturucu maddelerle sarhoş eden içecekler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar arasında durulmuştu. Klasik ve çağdaş İslam hukukçularının bir kısmı uyuşturucu maddeleri Maide suresi 90. Ayette geçen “hamr” kelimesi kapsamında değerlendirmiştir. Bir kısım İslam hukukçusu ise hamr kapsamında olmayıp diğer sarhoş eden içecekler grubunda değerlendirmiştir. Üçüncü kısım ise sarhoş eden içeceklerden tamamen farklı olarak değerlendirmiştir. Ancak uyuşturucu maddeler hakkında doğrudan görüş bildiren İslam hukukçuları keyif verici maksatlı uyuşturucu kullanmanın haram olduğunda ittifak etmişlerdir.¹⁴⁷

2. Uyuşturucu Madde Kullanımının Cezai Yönü

İslam Hukukçuları arasında uyuşturucu maddeyi kullananlara verilecek ceza hakkında farklı görüşler yer almaktadır. Uyuşturucu maddelere verilecek cezalar İslam hukukçuları arasında sarhoşluk veren içeceklerin hükmüne ve uyuşturucu maddelerin bu tür içeceklere kıyasına göre farklılık göstermektedir.

Uyuşturucu kullanımı içki kullanım cezasına kıyas edildiği takdirde aynı hüküm taşıyacaktır. İçkinin cezası had kabul edildiği takdirde uyuşturucu madde kullanımının hükmünün cezası da had kabul edilecektir. Aksi durumda ikisinin cezası da tazir olacaktır. Peygamber Efendimiz döneminde içki içene farklı sayılarda¹⁴⁸, Hz. Ebubekir döneminde kırk ve Hz Ömer döneminde seksen değnek cezası verilmesi bunun had değil tazir cezası olduğu düşüncesini gündeme getirmiştir. Hanefi, Hanbeli ve Malikilere göre içki içene seksen değnek cezasının hepsi had cezasıdır, ancak Şafilere ve Zahirilere göre seksenin kırkı had kırkı tazir

¹⁴⁷ İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtar*, 6/458; İbn Teymiyye, *Fetâvâ Kübra*, 3/423; Zebîdî, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, 2/176; Haskefî, *ed-Durru'l-Muhtâr*, 1/677; Karâfî, *el-Furûk*, 1/216; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc*, 9/168; Tahmâz, Abdulhamid Mahmud, *el-Fıkhü'l-Hanefî*, 5/276; Karaman, Hayrettin, *Helaller ve Haramlar*, s. 44; Bardakoğlu, Ali, “Haramlar ve Helaller”, 2/69.

¹⁴⁸ Buhârî, “Hudûd”, 4; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 35-36;

cezasıdır. Bu konuda mezhepler içinde dahi ihtilaflar bulunmaktadır.¹⁴⁹ Ancak içkiye kıyas edilmediği takdirde ta'zir cezasının verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu iki görüş detaylarıyla birlikte zikredilecektir.

Kişi uyuşturucuları veya uyuşturucu içerikli maddeleri hekim kontrolünde tedavi amaçlı kullanmasından dolayı aklî melekelerini yitirse dâhi o kişiye had veya tazir cezası uygulanmayacağında İslam Hukukçuları ittifak etmişlerdir.¹⁵⁰

Yapılan inceleme sonucunda İslam Hukukçularının genel görüşünün uyuşturucu maddelerin keyif verici olarak kullanılmasının bir cezai yönünün olması gerektiğidir. Ancak cezaların şekil ve miktarları farklılık göstermektedir.

a) Had Cezası Görüşünde Olanlar

Sarhoşluk veren maddelerin tümünün kullanımına İmam Malik, İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve İmam Muhammed azlığına veya sarhoşluk vermesine bakılmaksızın had cezası gerektiğinde ittifak etmişlerdir. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre ise sarhoşluk veren maddeler kendi içinde farklı sınıflara ayrılır. Bu sınıflandırmanın zikri yukarıda geçmiştir. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre *hamr* sayılan maddeleri kullanmanın cezası haddir, ikinci kısma dâhil olan maddeleri kullanmanın cezası ancak sarhoş edecek miktarda kullanılırsa had cezası gerekir. Üçüncü sınıfta olan diğer sarhoşluk veren maddeleri ise sarhoşluk vermeyecek miktarda keyif verici olmaksızın vücuda direnç sağlaması maksatlı kullanılmaları halinde haram saymamışlar ve kullananlara had cezası gerekmediğini ifade etmişlerdir. Sarhoş olacak miktarda kullanılmalarını haram kabul etmişlerdir. Sarhoşluk verecek miktarda kullanılmalarında "had gerekir" ve "had gerekmez" şeklinde iki rivayet bulunmaktadır.¹⁵¹ Hanefî fakihi Şemsüddîn Muhammed b. Hüsamüddîn el-Kuhistânî (ö. 962/1555) uyuşturucu bir bitki yemekle sarhoş olan kimseye had cezası vurulması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁵² Hanbelî fakihi İbn

¹⁴⁹ Bardakoğlu, Ali, "Had", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14/549.

¹⁵⁰ "Tahdîr", Mv. F., 11/38.

¹⁵¹ Şebbîr Ahmed, *Fethu'l-Mülhim*, 4 /294

¹⁵² İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, 4/42.

Teymiyye (ö. 622/1225) de esrar afyon gibi uyuşturucu madde kullanımına verilecek cezanın hamr ile kıyas edilip had cezası olması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁵³

Had Miktarı; Had cezasının miktarının İmam Malik, Sevrî ve Ebu Hanife'nin aralarında olduğu fakihler Hz. Ömer'den gelen rivayete dayanarak seksen değnek olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak İmam Şafii'nin aralarında bulunduğu fakihler ise Hz. Ebu Bekir'in uygulamasına dayanarak had cezasının kırk değnek olduğunu ve Hz. Ömer'in uygulamasında ki seksen değnek cezasının kırkının had kırkının tazir cezası olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁵⁴

b) Tazir Cezası Görüşünde Olanlar

Peygamber Efendimizin sarhoşluk veren maddeleri kullananlara belirli bir ölçü tayin etmeksizin elle, ayakkabıyla olmak üzere farklı cezalar uygulaması delil gösterilerek sarhoşluk veren maddelerin tümünün kullanımında cezanın ta'zir olması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁵⁵

Sarhoş eden içeceklere had uygulanması gerektiğini ifade etmelerine rağmen bazı fakihler uyuşturucu maddeleri farklı değerlendirmişlerdir. Hanefî fakihlerinden Ebû Bekir b. Ali ez-Zebîdî (ö. 800/1398) uyuşturucu maddelerin haram olduğunu ancak cezasının had değil ta'zir olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁶ Şemsüddîn Muhammed b. Hüsamiddîn el-Kuhistânî (ö. 962/1555), uyuşturucu maddeler sarhoş olunmayacak miktarda kullanıldığında ta'zir cezası gerektiğini ifade etmiştir.¹⁵⁷ İlet birliği olmasına rağmen sıvılık ve katılık durumunda farklılık olması nedeniyle kıyas edilemeyeceğini ifade eden fakihler olmuştur. İbn Hacer el-Heytemî ve Muhammed Emir el-Mâlikî bu görüşte olanlar arasındadır.¹⁵⁸ Mâlikî mezhebinden Karâfî de uyuşturucu maddelerin içki kapsamı dışında olduğundan dolayı cezasının ta'zir olması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁵⁹ Abdulhamid Tahmâz, el-*Fıkhu'l-Hanefî* isimli eserinde uyuşturucu maddelerin sarhoş eden içecekler gibi değerlendirilmesi

¹⁵³ İbn Teymiyye, *Fetâvâ Kübra*, 3/423

¹⁵⁴ İbni Kudâme, *Muğnî*, 9/160-161.

¹⁵⁵ Şebbir Ahmed, *Fethu'l-Mülhim*, 12 /72

¹⁵⁶ Zebîdî, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, 2/176,

¹⁵⁷ İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 4/42.

¹⁵⁸ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc*, 9/168; Muhammed Emir el-Mâlikî, *Dav'üş-Şumû'*, 1/99.

¹⁵⁹ Karâfî, *el-Furûk*, 1/216.

gerektiğini ifade etmiş ancak ceza olarak ta'zir cezası verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶⁰

Tazir Miktarı; Tazir, miktarı hâkimin takdirine bırakılmış ceza demektir. Bu nedenle genel görüşe göre hâkim suçlunun suçuna ve durumuna göre had sınırını yani otuz dokuz değnek cezasını aşmayacak ve en azının da üç değnek olacak şekilde suçluya ceza verebilir.¹⁶¹ Ancak had miktarını seksen kabul ederek ta'zir miktarının yetmiş beş ve yetmiş dokuz değnek cezaya kadar verilebileceği ve suçun büyüklüğüne göre ta'zirden bir sınır olmayacağını ifade eden fakihler de olmuştur.¹⁶²

İncelediğimiz eserlerden ulaştığımız sonuç; İslam hukukçularının çoğunluğu uyuşturucu maddeleri haramlığı ve uygulanacak ceza konusunda sarhoş eden içecekler kapsamında değerlendirmektedirler. Uyuşturucu maddelerinin de içki gibi azı da çoğu da haramdır. Ancak ulemanın çoğunluğuna göre cezasının had değil ta'zir olduğu anlaşılmaktadır. Uyuşturucu maddeleri içkiden farklı değerlendirip cezasına ta'zir diyenler ve tamamen içkiyle aynı görerek cezasının had olması gerektiğini ifade edenler de olmuştur.

D. Tıbbi Amaçlı Kullanımı ve Hükümü

Uyuşturucu maddeler keşfedildiği ilk andan itibaren tedavi amaçlı olarak kullanılmıştır. Tedavi amaçlı kullanım yaygınlığından dolayı birçok ülkenin literatüründe ilaç anlamı taşıyan kelimeler uyuşturucu maddeler için de kullanılır. Geçmişten günümüze tıp dünyasında, ameliyatlarda vücudu uyuşturmak, acıyı, ağrıyı kesmek ve psikolojik olarak vücudu yatıştırmak maksatlı olarak kullanılmaktadır. Günümüzde, bunlara ek olarak bağımlıların uyuşturucuyu tedricen bırakmalarını sağlamak amacıyla da bağımlılara belli dozlarda uyuşturucu madde verilmekte, bu şekilde kullanım da tedavi yöntemleri arasında sayılmaktadır.¹⁶³

Çeşitli ağır hastalıklarda Müslüman doktorların tavsiye ve kontrolü altında kullanımına Serahsî, İbni Abidin başta olmak üzere âlimlerin geneli cevaz verirken,

¹⁶⁰ Tahmâz, Abdulhamid Mahmud, *el-Fıkhu'l-Hanefî*, 5/277.

¹⁶¹ İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 4/60.

¹⁶² İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf*, 7/279; Necîmî, *Muhaddirât*, s. 88.

¹⁶³ Başoğlu, Tuncay, "Uyuşturucu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/248.

Hanbelî mezhebi “إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ فِيهَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ شِفَاءً”¹⁶⁴ “Allah size haram kıldığı şeyde şifa yaratmadı.” gibi hadisleri delil göstererek tedavi maksatlı dahi olsa haram olan maddelerle tedâvinin caiz olmadığını belirtmişlerdir. Ancak Hanefî, Şafîî ve Maliki mezhepleri Müslüman tabiplerin kontrolünde, o madde ile tedavi olunacağı kesin ve tedavi amaçlı kullanılacak şer’an mubah kabul edilen başka bir madde yok ise uyuşturucu maddelerle tedaviye ve ilaç yapımında kullanılmasına cevaz vermişlerdir.¹⁶⁵ Bu hususta gelişen teknoloji ve tıp dünyasında sürekli olarak araştırmalar yapılması gerekmektedir. Araştırmalar sonucunda uyuşturucu maddelerin tedavide kullanımı zorunluluk arz ediyorsa, zaruretten dolayı o maddenin Müslüman doktorların belirlediği ölçüde kullanılmasında bir sakınca görülmemektedir.

II. UYUŞTURUCU MADDELERİN EHLİYETE ETKİSİ

Mâlikî ve Hanbelî bazı İslam Hukukçuları uyuşturucu maddeleri kullanan kişilerin aklî melekeleri yerinde olmadığından ve işlemlerini bilinçsiz bir şekilde yaptıklarından dolayı hukuki işlemlerinin geçersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Hanefî İslam Hukukçularına göre ise eğer uyuşturucu madde tedavi maksatlı olarak kullanılmış ise hukuki işlemleri geçersizdir. Ancak uyuşturucu maddeleri keyif verici olarak kullanmaları halinde gerçekleştirdikleri hukukî işlemler geçerlidir. Hanefîlerin ortaya koyduğu bu görüş uyuşturucu madde kullananların genel olarak kendi zararına işlemler yapacağından dolayı bir ceza niteliği taşımaktadır.¹⁶⁶

Ancak bazı istisnai görüşlerde bulunmaktadır. Hanefî fakihlerinden Bedreddîn el-Aynî *el-Hidâye* üzerine yazdığı şerh *el-Binâye’de* uyuşturucu madde kullanan kimselerin talaklarının, alışverişlerinin ve ikrarlarının geçersiz olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Abdurrezzâk b. Hemmâm, Eşribe, 9/250.

¹⁶⁵ İbn Kudâme, *El-Muğnî*, 9;/162; Serahsî, *el-Mebsût*, 24/9; İbn Abidîn, *Reddü’l- Muhtâr*, 6/458; Hulî, *Sebilü’l-Da’veti’l-İslamiyye*, 1/90-91; Bardakoğlu, Ali, “Haramlar ve Helaller”, 2/70.

¹⁶⁶ Zeylaî, *Tebyînü’l-Hakâik*, 2/196; Tahmâz, Abdulhamid Mahmud, *el-Fıkhu’l-Hanefî*, 5/276; Baktır, Mustafa, “Afyon”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1/442-443.

¹⁶⁷ Aynî, *el-Binâye*, 12/369.

Hanefi fıkıhçılarından olan Halepli Seriyü'd-din İbn'üş-Şihne(ö. 921/1515)'nin esrar hakkında bir manzumesi nakledilir;

Esrarın haramlığına ve yakılmasına fetvâ verdiler.

Kaçınılsın, içilmesin diye (böyle) bir kişinin boşamasını geçerli saydılar.

Onun satıcısına te'dib cezasını takrir ettikleri gibi, fâsıklığını da tespit ettiler.

Onu helâl sayanın da zındık olduğunu yazdılar.¹⁶⁸

Genel olarak kabul edilen görüş kişi kullanacağı ürünün uyuşturucu madde olduğunu bilerek, keyif verici maksatlı olarak kullanıyorsa talakı, alışverişi, köle azadı geçerli olur, ancak maddenin uyuşturucu olduğunu bilmeden kullanırsa bu işlemleri geçersiz olur. Dilsizin fiilleri de normal zamanda olduğu gibi işaretle yerine gelir.¹⁶⁹

III. UYUŞTURUCU MADDELERİN NECİS SAYILMALARI

Rabbimiz;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”¹⁷⁰ buyurmuştur.

Ayette geçen rics kelimesi pis, kirli, iğrenç manalarına gelmektedir.¹⁷¹ Ayette geçen “rics” kelimesinin hangi manada olduğunda fakihler arasında “madden temiz manen necis” ve “hem madden hem manen necis” kabul edilmesinde ihtilaf meydana gelmiştir.

¹⁶⁸ İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, 6/461.

¹⁶⁹ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâyık*, 2/196; İbn Ebi'l-İz, *Tenbih alâ Müşkilâti'l-Hidâye*, 4/177; Zebîdî, *Cevheratü'n-Neyyira*, 2/38; Useymîn, *eş-Şerhul'-Mumti'*, 13/18.

¹⁷⁰ Maide 5/90.

¹⁷¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 10/564.

1. Madden temiz görüşü;

Bu görüşte olanlar ayette geçen *hamr* kelimesinin kapsadığı maddelerin sadece içilmelerinin haram olduğunu, kendisinin bizzat temiz bir madde olduğunu ifade etmişlerdir. Mısırlı mutlak müctehid Leys b. Sa'd(ö. 175/791), İmam Şafii'nin önde gelen talebelerinden el-Müzenî(ö. 264/878) ve Fıkıh ve kelim alimi olan Saîd b. Haddâd(ö. 302/915) bu görüşü ifade edenler arasındadır. Saîd b. Haddâd *hamrın* temiz olduğuna delil olarak, yasaklandığı zaman Medine sokaklarına dökülmesini göstermektedir. Necis olan bir şeyin Medine sokaklarına dökülmesine müsaade edilmeyeceği görüşündedir.¹⁷² Hanefî, Malikî, Şafii ve Hanbelî mezheplerinde oluşan genel görüş ise hamrın necis kabul edildiği ancak esrar ve afyon gibi uyuşturucu özelliği bulunan maddelerin temiz olduğudur.¹⁷³

2. Madden ve manen necis görüşü;

İslam Hukukçuları arasında tercih edilen görüş budur. Hamr kapsamına giren her maddenin içilmesi haram olduğu gibi kendisi de idrar ve kan gibi necaseti galizadır.¹⁷⁴ Hamrın madden temiz olduğunu ifade edenlerin delillerine cevap olarak denmiştir ki; Sahabenin Medine sokaklarına dökmesinin nedeni onun temiz olduğundan dolayı değil dökcekleri bir giderleri, kuyuları olmadığından dolayıdır. Medine'nin yolları da geniş olduğundan dolayı yolları tamamen kaplaması söz konusu değildir. Medine dışına taşımak ise meşakkatli bir iş olacağından dolayı bu duruma müsaade edilmiştir.¹⁷⁵ Hanbelî Mezhebinde bulunan bir görüş ise esrar gibi katı vasıftaki uyuşturucu maddeler sıvılaştırılırsa necis olur. Katı olarak buldukları halde ise necis sayılmazlar.¹⁷⁶

Ulemanın bu konuda ifade ettikleri görüşlerden bizim çıkardığımız sonuç şöyledir; Burada ayette geçen *hamrın* rics durumu incelenmiştir. Daha önce zikri geçtiği üzere *hamr* İslam hukukçuları arasında farklı anlaşılmaktadır. Ancak tercih

¹⁷² Kurtûbî, *Tefsîru'l-Kurtubî*, 6/288.

¹⁷³ Mustafa b. Sa'd, *Metâlibu Uli'n-Nuhâ*, 1/231; Kalyûbî *Haşiyetü Kalyûbî*, 1/79; Karâfi, *el-Furûk*, 1/216.

¹⁷⁴ Tahmâz, Abdulhamid Mahmud, *el-Fıkhul-Hanefî*, 5/264.

¹⁷⁵ Kurtûbî, *Tefsîru'l-Kurtubî*, 6/288.

¹⁷⁶ Mustafa b. Sa'd, *Metâlibu Uli'n-Nuhâ*, 1/231.

olan görüŖe göre *hamr* necis olarak kabul edilmekle birlikte esrar, afyon gibi akli uyuŖturan maddeler katı olmalarından dolayı temiz kabul edilmektedir. KiŖinin üzerinde olması veya elbisesine bulaŖmasının namaza engel bir durum olmayacağı anlaŖılmaktadır.

IV. UYUŞTURUCU MADDE ÜRETİMİNİN VE TİCARETİNİN HÜKMÜ

İslam Hukukunda alışverişin yapılabilmesi için bazı şartlar aranmaktadır. Bu şartlar; Mebi'in akdin hükmünü uygulamaya müsait olması, mebi'in *müntefeu'n-bih* olması, mebi' ve semenin şer'an temiz kabul edilmesi ve malın *makduru't-teslim* olmasıdır.¹⁷⁷

Bu maddelerden ikisi mebi'in ve semenin vasfıyla ilgili şartlardır, diğer ikisi ise zamana göre değişkenlik gösteren, mebi'in vasfıyla ilgili olmayan şartlardır. Uyuşturucu maddelerin ticaretinin hükmü incelenirken mebi'nin vasfı hakkında verilen hükümler incelenecektir. Uyuşturucu maddelerin ticaretinin veya üretiminin caiz olup olmayacağı uyuşturucu maddenin ikinci şarttaki değerlendirilmesine göre belirlenmektedir. Uyuşturucu maddelerin ticaretinde bu maddeler arasında tamamen ticaretine engel teşkil edebilecek olan madde mebi'de "müntefe'un bih olması" şartının aranmasıdır. Yani İslam dinine göre meşru bir amaçla kullanılması caiz ise ve diğer üç şart yerine gelmiş ise bu ticaret geçerlilik hükmü taşıyacaktır. Aksi takdirde bu ticarete diğer şartlar yerine getirilse dahi ticaret geçersiz sayılacaktır.

Bir ürün kötüye kullanım kastıyla gizli olarak satıcıdan alındığı takdirde üretici ve satıcı bundan sorumlu değildir. Tam tersi haram olarak belirlenen şeylerin de üretimi ve ticareti, haram kılındığı hususu kapsayacak şekildedir.¹⁷⁸ Mesela bir zehir, insan öldürmek amaçlı üretilip satılması haram ancak tarımda ilaç olarak kullanılması ise haram değildir.

Önceki sayfalarda belirttiğimiz gibi İslam hukukçuları uyuşturucuyu içkiye kıyas etmişlerdir. İlet konusunda bir olduklarından dolayı içki hakkındaki naslar uyuşturucuyu da kapsar mahiyet taşımaktadır. İçki ile ilgili Peygamber Efendimizin "Allah içkiye, onu dağıtana, içene, üzümünü sıkana, kendisi için sıkıtırana, taşıyana,

¹⁷⁷ Bilmen, Ö. Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, 6/10; Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri-I*, s. 53-54.

¹⁷⁸ Din İşleri Yüksek Kurulu, "Kullanılması veya yenilmesi haram bir madde veya bunlardan imal edilen ilaçlarla tedavi olmak caiz midir?", <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/995/kullanilmasi-veya-yenilmesi-haram-bir-madde-veya-bunlardan-imal-edilen-ilaclarla-tedavi-olmak-caiz-midir>, (Erişim Tarihi: 19.02.2019).

kendisi için taşınana, satana, satın alana ve parasını yiyene lanet etsin." ¹⁷⁹ hadisi bulunmaktadır. Uyuşturucu maddeler İslam hukukçularının ekseriyetine göre içkiye kıyas edildiğinden dolayı hadiste içki sebebiyle bulunan tüm yargıların uyuşturucu maddeleri de kapsadığı söylenebilir.

Üretilen uyuşturucu maddelerin tedavide veya ilaç yapımında kullanılması, bu konuda verilen hükmü ikiye ayıran sebep olmuştur. Şafii ve Maliki Mezheplerine göre tedavi maksatlı üretilen maddeler ancak alıcının haram amaçla kullanacağı biliniyor veya tahmin ediliyorsa o satış haramdır. Tedavi maksatlı üretilse dâhi ürünün telefi halinde tazmin gerekmeyeceğini belirtmişlerdir. Ancak İsferyînî (ö. 406/1016) ve İbni Abidin'in görüşleri ise satımın mekruh olduğu ve telef edeninde tazminle yükümlü olduğu yönündedir. ¹⁸⁰

Din İşleri Yüksek Kurulunun bu konudaki fetvası ise şu şekildedir; "Herhangi bir ürün, günlük kullanımda neredeyse tamamen haram bir maddenin üretimi için kullanılmakta ise, bu ürünü üretmek ve ticaretini yapmak, büyük ihtimalle harama destek olacağından dinen sakıncalı olur. Uyuşturucu imalatına dönük olarak haşhaş ve benzeri ürünlerin üretimi ve satımı haramdır. Fakat ilaç imalatında kullanılmak üzere yetiştirilip satılmalarında sakınca yoktur. Söz konusu maddelerin ekiminde devlet tarafından alınan bir karar ve konulan kotalar varsa bunlara riayet etmek gereklidir." ¹⁸¹

Netice olarak uyuşturucu maddelerin keyfî amaçlı tüketim amacıyla üretiminin ve ticaretinin haram olduğu konusunda İslam Hukukçuları icma etmişlerdir. ¹⁸² Ancak tedavi maksatlı kullanılmasında ise İslam Hukukçuları tarafından benimsenen genel görüş bir sakınca olmadığı yönündedir.

¹⁷⁹ Tirmizi, Bûyu, 58

¹⁸⁰ İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 6/454; "Tahdîr", Mv. F., 11/36.

¹⁸¹ Din İşleri Yüksek Kurulu, "Kullanılması veya yenilmesi haram bir madde veya bunlardan imal edilen ilaçlarla tedavi olmak caiz midir?", <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/995/kullanilmasi-veya-yenilmesi-haram-bir-madde-veya-bunlardan-imal-edilen-ilaclarla-tedavi-olmak-caiz-midir->, (Erişim Tarihi: 19.02.2019).

¹⁸² Tahmâz, Abdulhamid Mahmud, *el-Fıkhul-Hanefî*, 5/264.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜTÜN ÜRÜNLERİNİN KULLANILMASININ VE TİCARETİNİN HÜKMÜ

İslam hukukunda mal kavramının tanımı “Uyuşturucu Maddelerin Kullanımının ve Ticaretinin Hükümü” başlığı altında ele alınmıştır. Bu nedenle doğrudan tütün ürünlerinin İslam hukukundaki konumu incelenmeye başlanacaktır.¹⁸³

I. TÜTÜN ÜRÜNLERİNİN KULLANILMASININ HÜKMÜ

Tütün XVI. yüzyılda İslam toplumuna girmeye başlamıştır. Bu sebeple tütün hakkındaki ilk hükümler İslam hukukçuları tarafından o dönemde verilmeye başlanmıştır. Tütün maddesinin içeriğinin ve insanın üzerinde neden olduğu maddî ve manevî etkilerinin zamanla ortaya çıkmasından dolayı, çeşitli faktörlerin etkilediği uzunca bir fetva süreci başlamıştır. Özellikle tıbbî veri ve bilgilerin gelişmesi bu fetvaları etkileyen en önemli etken olmuştur.

Bu bölümde ilk olarak tütün maddesine Osmanlı hukukçularının verdikleri fetvalara ve delillerine değinilecektir. Ardından son asır İslam hukukçuları ve fıkıh heyetleri tarafından verilen fetvalar ve alınan kararlar üzerinde durulacaktır.

A. OSMANLI ZAMANINDA VERİLEN TÜTÜN FETVALARI

Amerika'nın keşfedilmesi sonrasında ortaya çıkan tütün, XVI. yüzyılda Avrupa'ya getirilmiş ve Avrupa'dan Osmanlı topraklarına yayılmaya başlamıştır. Tütün ilk olarak “tabaka” olarak adlandırılmış daha sonraki zamanlarda resmi dilde “duhan” ismiyle ifade edilmiştir. Yabancı tüccarlar için önemli bir ticaret metayı olmasından dolayı satımına yoğun alaka göstermişlerdir. Tütünün hızlı bir şekilde yayılması dinî ve siyasi tartışmalara neden olmuştur. Devletin uyguladığı politika ve

¹⁸³ Detaylı bilgi için bkz. s. 22.

din adamlarının verdiği tütün kullanım ve ticaret fetvaları haram, mekruh ve mubah şeklinde farklılık göstermiştir.¹⁸⁴

Osmanlı Devletinde XVI. yüzyılın ikinci yarısında dinî ıslah talepleri başlamıştır. XVII. yüzyılda artan ıslah faaliyetleri tütün mamulleri üzerinde yapılan araştırmalara ve tartışmalara önemli derecede etki etmiştir. Devrin âlimlerinden bazıları, devletin durumunun kötüye gitmesini dinden uzaklaşılmasına bağlamış ve bu yönde ıslah faaliyetleri yapılmasının gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁸⁵ Ulema arasında tütün hakkında pek çok tartışmalar yapılmış ve bu konuda İslam âlimleri tarafından pek çok risale kaleme alınmıştır.¹⁸⁶ Bu tartışmaların önemli bir faydası, fikhî düşüncenin yeniden canlanmasına temel hazırlamasıdır.

Tütün konusu üzerindeki tartışmalar ağırlıklı olarak haram ve mubah arasında olmuştur ancak bu iki görüş arasında da tütün maddesini kullanmanın haram olduğu görüşünü ifade eden âlimler ekseriyeti temsil etmektedirler. Tütün hakkında Devlet tarafından verilen fermanlara ve İslam âlimlerinin bu konudaki fetvalarına ilk olarak XVI. yüzyılda I. Ahmet döneminde (1603-1617 arası) rastlanır. I. Ahmet 1609 yılında tütün hakkında bir ferman yayımlanmıştır. Bu fermanla İngiltere’den tabaka adlı bir madde getirildiği, bu maddenin yaygınlaştığı, halkı işlerinden alıkoyduğu, hastalıkların ortaya çıktığı, ölümlerin arttığı gibi nedenlerle tabakanın yasaklandığı, yasaklara uymayanların cezalandırılacağı bilgisi yer almıştır. Bu fermanın sonra 1610, 1614, 1618, 1619 yıllarında yasaklayıcı fermanlar devam etmiştir. 1619 yılındaki fermanla bu konuda fetva alındığı bilgisi de eklenmiştir.¹⁸⁷

IV. Murat döneminde (1623-1640 arası) İstanbul yangınına sebep olması nedeniyle yasaklar sıkılaştırmış, cezalar ağırlaştırılmış ve tütün içmek siyaseten katil sebebi sayılmıştır.¹⁸⁸ IV. Murat’ın vefatıyla tütün içtiği sebebiyle Kıbrıs’a sürgün

¹⁸⁴ Yılmaz, Fehmi, “Tütün”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/1.

¹⁸⁵ Kalaycı, Mehmet- Öztürk, Eyüp, “18. Yüzyıl Osmanlı Coğrafyasında Tütünün Sosyo-Kültürel Zeminine Dair Bir Metin: Ebū Sehl Numān Efendi ve Taḥlīlu’-d-Duḥān Adlı Risālesi”, s. 12.

¹⁸⁶ Bu konuda yazılmış risaleler için bkz. Acar, Nurettin, Muhtar, Sigara Hakkında İki Yazma Risale Abdü’l-Melik el-İsāmî’nin “Risale Celīle fi Şurbi’-d-duḥān” ve Mustafa b. Ali el-Âmâsi’nin “Risale fi Tahrîmi’-d-duḥān” Adlı Risaleleri, 53-70.

¹⁸⁷ Yılmaz, Fehmi, “Tütün”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/1.

¹⁸⁸ Kalaycı, Mehmet- Öztürk, Eyüp, “18. Yüzyıl Osmanlı Coğrafyasında Tütünün Sosyo-Kültürel Zeminine Dair Bir Metin: Ebū Sehl Numān Efendi ve Taḥlīlu’-d-Duḥān Adlı Risālesi”, s. 11.

edilen Bahaî Mehmet Efendi Şeyhülislam olmuştur. Bahaî Mehmet Efendi tütünün mubahlığına dair fetva yayınlamış ve bu fetva neticesinde yasaklar hafiflemiştir. Ancak yasağın kaldırılması konusunda devlet tarafından ferman verilmemiştir. Yasakların hafiflemesi sebebiyle devlette tütün kullanımının yaygınlaşması hız kazanmıştır.¹⁸⁹

Osmanlının en tanınmış Şeyhülislamlarından olan XVI. yüzyılda yaşamış Ebusuud Efendi (ö. 982/1574) tütünü koku cihetinden değerlendirmiş, soğan ve sarımsakla ilgili hadisi şeriflere¹⁹⁰ kıyas yapmıştır. İncelemeleri sonucunda kokusundan dolayı kerih bir yapısı olması nedeniyle mescitlerde içilmesinin tahrîmen mekruh olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁹¹

Şamlı tefsir, kıraat, hadis ve fıkıh âlimi Muhammed b. Rakiyyiddin Bedreddîn el-Gazzî (ö. 984/1577) tütünü kullanmanın haram olduğu görüşünü savunan âlimlerdendir.¹⁹²

Hanbelî fakihî Mer'î b. Yusuf el-Kermî (ö. 1033/1624), *Ğâyetü'l-Müntehâ* isimli eserinde tütün kullanmanın mubah olduğuna ancak murûet sahibi kişilerin tütün kullanmaktan uzak durmaları gerektiğini ifade etmiştir.¹⁹³

XVII. yüzyıl Osmanlı âlimlerinden olan Akhisarlı Ahmed er-Rumi (ö. 1041/1632)¹⁹⁴ “Tütün İçmek Haram mıdır?” isimli kaleme aldığı risalesinde tütünü faydası olmaması ve boş bir eylem olması yönüyle incelemiştir. Mükellef olan kişinin kendi özgür iradesiyle yaptığı dini ve dünyevi bir faydası olmayan eylemlerin ya abesle işigal, ya oyun, ya da faydasız bir iş olduğunu ve bunlar arasında bir farklılık olmayıp üçünün de haram kapsamına dâhil olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁵ Ahmed er- Rumî mütalaasında konuyu manevi boyutu ile değerlendirmeye almıştır. Müslüman olan bir kişinin tütün gibi boş ve insanlara herhangi bir faydası olmayan

¹⁸⁹ Yılmaz, Fehmi, “Tütün”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/1.

¹⁹⁰ Ebu Davud, Et'ime 40-41; Buhari, Et'ime 49; Tirmizi, Et'ime 13.

¹⁹¹ İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtar*, 6/459.

¹⁹² Menkûr, *el-Fevâkihü'l-Adîde*, 2/78.

¹⁹³ Kermî, *Ğâyetü'l-müntehâ*, 2/477.

¹⁹⁴ Michot, Yahya, “Akhisârî, Ahmed-i Rûmî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ek-1/60-62.

¹⁹⁵ Akhisari, Ahmed Er Rumi, *Tütün İçmek Haram mıdır? Bir Osmanlı Risalesi*, s. 51, 52.

bir şeyle meşgul olmasının meşru olmadığını, tütün kullanımının bu nedenlerle haram olduğunu belirtmiştir.

Mısırdaki Mâlikî Mezhebi uleması arasında önemli bir yeri olan ve Ezher müderrisliği yapmış İbrahim el-Lekânî (ö. 1041/1632), tütün kullanımının haram olduğu yönünde görüşünü ifade etmiştir.¹⁹⁶

Mekke’de doğmuş ve dönemin âlimlerinden birçok ders okumuş olan, İmamü’l-Haremeyn Abdülmelik el- İsmâî (1570-1628) Medine ve Kahire’de yaptığı araştırmalarla dinî, tasavvufî ve tıbbî açıdan tütün konusunu detaylı olarak incelemiştir.¹⁹⁷ Bu incelemelerini “*Risaletün Celîletün fî Şurbi’d-Duhân*” isimli eserinde delilleriyle bir araya getirmiştir. Yazılarını Ravza’ya Efendimizin huzuruna götürdüğünü ve olumlu bir işaret aldığını eserinde ifade etmiştir. İsmâî eserinde konuya açıkça delalet eden ayetlere yer verdiğini ifade etmiş ve bu ayetleri detaylı bir şekilde açıklamıştır, tasavvuf ve tıp alanında birçok uzman kişiden tütün hakkında edindiği bilgilere yer vermiş ve neticesinde tütünün kat’î bir şekilde haram olduğuna hükmetmiştir. Sigaraya mekruh ve mubah demenin imkânsız olduğuna ve bunu diyen kimselerin dînen tehlikeli bir iş yaptıklarını ifade etmiştir. Mısır âlimleriyle münazaraları neticesinde kendi görüşüne katıldıklarını ifade etmiştir.¹⁹⁸ Abdülmelik el-İsmâî’nin talebesi olan Muhammed b. Allân (ö. 1057/1648)’da tütünün haram olduğunu savunanlardandır.¹⁹⁹

XVII. yüzyılda Yakup Paşa Medresesi müderrislerinden olan Mustafa b. Ali Amâsî²⁰⁰ tütünü, içeriğinde bulunan necis madde üzerinden incelemiştir. Kalemeye aldığı “*Hêze’l-kitâb fî Bahsi Hurmeti’d-Duhan*” isimli risalesinde tütünün içeriğindeki zifir maddesinin necis olan maddeler gibi habis ve pis olduğunu ve bu maddeyi kullanan kişinin ağzının da aynı hükümde olacağını ifade etmiştir. Bu maddeyi kullanan kişinin ağzı pislik yiyen sığırın ağzı ile aynı şekilde pis ve necis olacağını zikretmiştir. “İmam Birgivi “Tarikat’ı Muhammed” isimli eserinin

¹⁹⁶ Muhammed İliş, *Fethu’l-Âliyyi’l-Mâlik*, 1/190.

¹⁹⁷ İsmâî, *Şurbi’d-Duhân*, vr.2b.

¹⁹⁸ İsmâî, *Şurbi’d-Duhân*, vr. 6b.-11b.

¹⁹⁹ Menkûr, *el-Fevâkihü’l-Adîde*, 2/78.

²⁰⁰ 1730 tarihlerinde Yakup Paşa Medresesi müderrisliği yaptığı bilinmesine rağmen vefat tarihi belirli değildir.

“Taharet” bölümünde necaseti şu şekilde izah etmiştir: “Sonuç olarak, pis olan şeylerden (necaset) sakınmak, bizzat o pisliğin kendisinden dolayı değildir. Bilakis kötü koku, iğrenç tat ve çirkin renk gibi insanı tiksindiren bazı vasıflarından dolayıdır. Bütün bu incelemeler sonucunda zifir maddesinin necis olduğu anlaşılmaktadır.”²⁰¹

Bu konuda Allah Teâla “ (O Peygamber) temiz olan şeyleri onlara helal, pis şeyleri de onlara haram kılar”²⁰² buyurmuştur. Bu ayet ışığında kurbağa fare yılan gibi canlıların yenmesine haram hükmü verilmiştir. Netice olarak tütün içeriğinde bulundurduğu zifir maddesi nedeniyle bu ayetin konusuna dâhil olmaktadır ve haram sayılmaktadır.”²⁰³

Hanbelî Mezhebinden Ahmed b. Muhammed el-Menkûr (ö. 1125/1713) tütün görüşünü “Tütünün, kullanan kişinin bedenine, aklına ve malına zarar vermektedir. Doktorların belirttiği üzere tütün ölüme veya çeşitli hastalıklara neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı tütün maddesini kullanmak haramdır.” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.²⁰⁴

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) *Ruhu'l-Beyan* isimli tefsirinde tütün konusuna yer vermiştir. Vakıa Suresinin 43. Ayetinin “وَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَحْمُومُونَ” tefsirini yaparken, ayetin yaygınlaşan tütünden menettiğini ifade etmiştir. Tütünün kişiye çokça sıkıntı verdiğini, kişiyi ibadetlerden alıkoyup manevi anlamda bunalıma soktuğunu ve tütüne haram hükmünün verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tefsirinde tütün müptelası olanların kurtulmaları için Allah Teâlâ’ya niyaz cümlesi de bulunmaktadır.²⁰⁵

Hanefi âlimlerinden Abdulğânî en-Nablûsî (ö. 1143/1731) tütün hakkında *Es-Sulh Beyn'l-İhvân fî İbâhati Şurbi'd-Duhân* isimli bir eser kaleme almıştır. Bu eserinde tütüne haram veya mekruh hükmünün verilemeyeceğini, haram ve mekruhun iki Şer’i hüküm olduğunu, şer’i hükümler için delil gerektiğini, tütün

²⁰¹ Akdağlı, *Hürmeti'd-Duhân*, vr. 72a.

²⁰² Araf 7/157.

²⁰³ Akdağlı, *Hürmeti'd-Duhân*, vr. 72a.

²⁰⁴ Menkûr, *el-Fevâkihü'l-Adîde*, 2/78.

²⁰⁵ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, 9/328.

hakkında ise şer'i delil bulunmadığını ifade etmiştir. Gevşetici, sarhoş edici ve başka zararlı bir yönünün tespit edilmediğini bu nedenle de haram veya mekruh hükmü verilemeyeceği görüşünü savunmuştur. "Eşyada asıl olan ibâhadır" kaidesine dâhil olduğunu haram kabul etmenin vesveseden ibaret olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁶ İnsan vücuduna zararı olsa dahi, bu zararın kişiyi bağlar nitelik taşıdığını ve zararı olan kişiye haram olacağı şeklinde görüş ileri sürmüştür. Ancak kokusu toplumda kerih görüldüğünden dolayı tab'an mekruh, şer'an mubah olduğu görüşünü ifade etmiştir.²⁰⁷

Abdulğani en-Nablûsî mekruh ve haramın şer'i deliller olmasından dolayı bir konu hakkında bu hükümlerin verilmesinin kolay olmadığını vurgulamış tütünün bir zararının tespit edilemediğinden dolayı mekruh veya haram hükmünün verilemeyeceğini ifade etmiştir ancak kişiye zararının tespit edilmesi halinde bu maddenin haram sayılacağını da belirtmiştir.

Şafii ulemasından Kudüs müftülüğü yapmış Muhammed b. Muhammed el-Halîlî (ö. 1147/1734), tütünün kişinin hoşuna giden bir madde olmasına rağmen onu kullanmanın israf olması, bir faydasının olmaması, pis kokusunun meleklerle eziyet vermesi gibi nedenlerle haram olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁸

Mısır'ın Şafii ulemasından Büceyrimî Süleyman b. Muhammed (ö. 1221/1806), *Tuhfetü'l-Habîb alâ Şerhi'l-Hatîb* isimli eserinde insanın bedenine ve aklına zarar veren herşeyin haram olduğunu ve tütünün de bu kapsamın içine girdiğinden dolayı haram olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁹

Hanbelî mezhebi âlimlerinden Mustafa b. Sa'd (ö. 1243/1827) Ğâyetü'l-Müntehâ üzerine yazdığı eserde tütün konusunu incelemiştir. Mustafa b. Sa'd'a göre tütün hakkında alimler ihtilaf halindedirler ancak tütünün bedene veya akla bir zararı

²⁰⁶ Nablûsî, Abdulğani, *es-Sulh Beyne'l-İhvân fi Hükmi İbâhati'd-Duhân*, s. 34.

²⁰⁷ Nablûsî, Abdulğani, *es-Sulh Beyne'l-İhvân fi Hükmi İbâhati'd-Duhân*, s. 6-10.

²⁰⁸ Halîlî, *Fetâvâ'l-Halîlî alâ Mezhebi's-Şafii*, 2/156.

²⁰⁹ Büceyrimî, *Tuhfetü'l-Habîb*, 4/327.

olmadığından dolayı ve bu konuda yasaklayıcı bir nass bulunmadığından dolayı asıl hüküm tütün kullanımının mubah olmasıdır.²¹⁰

İbn Abidîn (ö. 1252/1836) *Reddu'l-Muhtar* isimli eserinde tütün konusuna uzun bir şekilde değinmiş, birçok âlimin görüşlerine, eserlerine ve izledikleri yöneme detaylı bir şekilde eserinde yer vermiştir. Haram, mubah ve mekruh sayanların gerekçelerini sebepleriyle birlikte zikretmiştir. Kendisinin de Malikî mezhebinden Aliyyu'l-Echûrî el-Mâlikî (ö. 1066/1656), Abdulğanî en-Nablusî, ve tütünü mubah gören diğer âlimler gibi “Eşyada asıl olan mubahlıktır.” görüşünü benimseyerek tütünü mubah gördüğünü, ancak mescitlerde içmenin ve Kur'an-ı Kerimi tütün kokan bir ağızla okumanın mekruh olduğunu eserinde ifade etmiştir.²¹¹

İbn Abidin'in oğlu Alâuddîn (ö. 1306/1889) tütünün zararının tespit edilmediği aksine faydalarının olduğu, sarhoş edici veya uyuşturucu özelliğinin olmadığı, bu sebeple de eşyada asıl olan ibâha görüşünü benimseyerek tütün kullanımının ibâha kapsamına girdiği görüşünü ifade etmiştir.²¹²

Ezher Mâlikî âlimlerinden Mahmud Hattâb es-Sübkî (ö. 1857/1933) tütünün koku açısından sarımsak ve soğana benzediği hatta daha pis kokusu olduğunu ifade etmiştir. Tütünün sağlığa zararı olduğundan dolayı kullanımının caiz olmadığını belirtmiştir.²¹³

Hadis âlimi Muhammed b. Cafer el-Kettânî (1857-1927), tütünün haram olduğu hakkında âlimlerin görüşlerini incelediğini ve on yedi sebepten dolayı tütünün haram olduğunu ifade etmektedir. Kokusundan hoşlanılmayan pis bir madde olduğu, açıkça insan bedenine, çevreye ve meleklerle zararının olduğu, israf olduğu ve boş bir işle meşguliyet olduğu nedenler arasında yer almaktadır.²¹⁴

XIX. yüzyılda Antep ve Kilis müftülüğü yapmış olan Hanefî fakih Ömer Müftî Kilisî tütün satımı ve kullanımı hakkında *Risaletü'd-Duhan* isimli eser kaleme

²¹⁰ Mustafa b. Sa'd, *Metâlibu Uli'n-Nuhâ*, 6/217.

²¹¹ İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtar*, 6/459-460.

²¹² Aladuddîn b. Muhammed, *Kurratü Uyûni'l-Ahyâr*, 7/16.

²¹³ Sübkî, *ed-Dînü'l-Hâlis*, 3/258.

²¹⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 7/5506

almıştır. Eserde Kilîsî'nin duhanı çeşitli yönlerden değerlendirdiği görülmektedir. Terki evla olan bir işte delilin zannî olması durumunda hükmün tahrîmen mekruh olacağını ifade etmiştir. Bu nedenle tütünün haram olduğu sonucuna varmıştır. Kilîsî tütünü sarhoşluk vermesi, sağlığa ve çevreye verdiği zararları, israf olması, habis olması, bazı ayetlerde geçen fahşâdan²¹⁵ olması, hasen olmayan bir bidat olması ve şüpheli şeylerden olması açısından farklı farklı ele almış detaylı olarak incelemiş ve açıklamıştır. Netice olarak sigara satmanın ve kullanmanın haram olduğu hükmünü vermiştir.²¹⁶

Kilîsî daha önceki ulemadan farklı olarak XIX. yüzyılda yaşamış olması nedeniyle tütünün ortaya çıkardığı birçok sorunun tespit edilmesi ile farklı açılardan tütünü inceleme imkânı bulmuştur. Kilîsî tütünü hem manevî açıdan hem de insanlara ve çevreye verdiği zararları açısından detaylı olarak incelemiştir. Netice olarak alışverişinin ve kullanımının haram sayılacağına hükmetmiştir.

Osmanlı Dönemi uleması tütün konusunu incelerken farklı açılardan değerlendirmişlerdir. Tütünün yayılmaya başladığı ilk dönemde ulemanın bir kısmı, Avrupalı bazı doktorların tütünü birçok hastalığa deva olan bir ilaç olarak göstermesinin ve tütün tüccarlarının faydalı bir ürün olarak pazarlamalarının etkisinde kalarak tütünün mubah olacağını, kişiye bir zararı var ise haramın sadece o kişiyi kapsayacağını ifade etmişlerdir. Tütünün mubah olduğu görüşünü savunan Mâlikî âlim Aliyyu'l-Echûrî tütün hakkında İspanyol Hekim Nicolas Monardes'in *Historia Medicinal de las cosas que se traen de nuestras Indias Occidentales* isimli eserinden yararlandığını ifade etmiştir.²¹⁷ Aynı dönemde yaşayıp da tütünü ilk çıktığı andan itibaren haram kabul eden âlimler ise İslam Dininin koyduğu maddi ve manevî kurallara bir bütün olarak uygunluğuna, Müslüman şahsiyete uygunluğuna, israf ve kişiye zarar boyutuna bakmış konu üzerinde detaylı incelemeleri sonucunda tütünün haram olarak kabul edilmesi gerektiği hükmüne varmışlardır. Ulemanın bir kısmı ise maddi ve manevî zararları olmasına rağmen Kuran-ı Kerim ve Hadislerde açık bir nass olmaması sebebiyle tütün alışverişi ve kullanımına haram hükmü

²¹⁵ Bakara 2/169; Nûr 24/21; Nahl 16/90.

²¹⁶ Kilîsî, *Risaletü 'd-Duhân*, vr. 131b-133a.

²¹⁷ Özen, Şükrü, "Tütün", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/5.

verilemeyeceğini ancak mekruh hükmünün verilebileceğini ifade etmişlerdir. Tütünün mescitlerde içilmesi, tütün kokan ağız ile Kuran-ı Kerim okunmasında ise ulema tütünü sarımsak ve soğana kıyas etmişler, mescitlerde tütün içmenin kesinlikle caiz olmadığı, bu kokunun melekler ve insanlara eziyet vereceği ve kokunun etkisi geçene kadar mescitlere yaklaşılmaması gerektiğinde ittifak etmişlerdir.²¹⁸

B. SON ASIRDA VERİLEN TÜTÜN FETVALARI (ŞAHISLAR VE KURULLAR)

16.yüzyılda başlayan tütünle ilgili dinî, siyasî, iktisadî ve tıbbî tartışmalar ve araştırmalar 21. asırda da etkili olarak varlığını sürdürmektedir. Başta İslam hukukçuları, olmak üzere çağımızın alanında uzman kişileri bu konunun araştırması üzerinde detaylı olarak durmaktadırlar. Günümüzün gelişen tıbbî ile elde edilen tıbbî veriler, verilen fetvaları etkileyen öncü etkidir. Osmanlı ulemasının görüşleri incelendiğinde o dönemler ulaşılan tıbbî verilerin azlığı göze çarpmaktadır. Son asırda verilen fetvalarda ekseriyet olarak sağlığa olan zararları göz önüne alınarak fetva verildiği görülmektedir. Bu konuda İslam hukukçularının ve Fetva kurullarının izlediği yöntemler ve verdikleri hükümlerden bazılarını aktarılmaya çalışılacaktır.

1. Kurullar

a. Din İşleri Yüksek Kurulu

Diyanet İşleri Başkanlığının fetva organı olan Din İşleri Yüksek Kurulu 1992 yılında bu konuda verdiği fetvasında sigaranın gırtlak ve akciğer kanserine ve birçok hastalığa neden olduğunun tıp uzmanları tarafından ispat edildiğini vurgulamıştır.

”Dinimiz kişinin kendisine ve başkasına zarar vermesini, ezâ etmesini ve israfi haram kılmıştır. Bazı âlimler içene ve dumanını teneffüs eden herkese sıhî yönden zararlı olan sigaranın israf, ezâ, ve fena kokusunu da dikkate alarak haram olduğunu söylemişlerdir. Hakkında kesin yasaklayıcı hükümler bulunmadığını söyleyen bazı âlimler ise onu mekruh görmüşlerdir. Binâenaleyh sigara içmenin

²¹⁸ “Tebeğ”, Mv. F., 10/101-113.

mekruh olmasında herhangi bir şüphe yoktur. Kullanımı haram veya mekruh olan bir şeyin satımı da haram veya mekruhtur".²¹⁹

Din İşleri Yüksek Kurulu 1992 yılında sigaranın maddi ve manevî zararlarını incelemiş ve sigara kullanımının insan sağlığına zararlı olduğuna ve bu maddenin kullanılmasının ve alışverişinin en alt derecede mekruh olduğu konusunda hüküm belirtmiştir.

2019 yılında Diyanet İşleri Başkanı olarak görevde olan Prof. Dr. Ali Erbaş, sigara kullanmanın Müslüman bir şahsiyetle bağdaşmayan bir davranış olduğunu vurgulamış ve sigara içen din görevlilerinin hac ve umreye gidemeyeceklerini açıklamıştır, din görevlisi alımlarında sigaranın bir ölçüt olarak belirleneceğini ifade etmiştir.

Erbaş'ın mütalaası şu şekildedir;

“Sigaranın pek çok ilim adamı ve âlim tarafından haram olduğu söyleniyor. Şahsen benim de kanaatim bu yöndedir. Bizim bu noktada çok dikkatli olmamız, hassas davranmamız gerekiyor. Din görevliliği gibi mukaddes bir vazifede imamlarımızın, bütün görevlilerimizin bu tür alışkanlıklardan uzak durmaları gerekiyor. Vatandaşlarımızda elinde sigara olan bir din görevlisi görmek istemiyor. Bize bu noktada büyük şikayetler geliyor. Hem vatandaşlarımızdan gelen şikâyetler hem de doğrusu bizim arzumuz kanaatimiz bu noktadadır.”²²⁰

b. Ürdün Fetva Kurulu

Soru: Sigaranın hükmü nedir?

Sigara haramdır, Çünkü sigara sağlığa zarar verir ve bu zarar uzman doktorlar tarafından tespit edilmiştir. Şer'an, zarar veren herşey haramdır. İbn Mace ve Ahmet

²¹⁹ Din İşleri Yüksek Kurulu, “Sigara”, s. 30.

²²⁰ Erbaş, Ali, “Sigara” <https://www.diyanet.tv/diyanet-ten-sigara-karari> (Erişim Tarihi: 07.03.2019).

b. Hanbel'den rivayet edildiği üzere Peygamberimiz aleyhisslâtü ve's-selam: “Zarar vermek ve zarara zararlar karşılık vermek yoktur.” buyurmuştur.²²¹

Kurul sigaranın insan sağlığına olan zararları üzerinden konuyu ele almış, tıbbî veriler ve zararın dinî açıdan boyutlarını incelemesi neticesinde sigara hakkında haram fetvasını vermişlerdir.

c. Suudi Arabistan İlmî Araştırmalar ve Fetva Daimî Kurulu

Soru: Sigara ve sigara kullanmanın İslam'daki hükmü nedir?

Cevap: Sigara haramdır. Çünkü o pistir ve zararlıdır. Çünkü sigara malı faydasız yere israf etmektir. Bu üç illetten her birisi tek başlarına olsalar dahi maddenin haram olmasını gerektirir. Peki, sigarada üç illet de bir arada olunca hüküm nasıl olur? Şüphesiz ki sigara haramdır.

Muvaffakiyet Allah'tandır. Salât ve selam Peygamberimiz Hz. Muhammed ve ashabının üzerine olsun.²²²

Suudi Arabistan'ın resmî fetva müessesesi olan Fetava el-Lecnetü'd-dâime, tütün konusunu İslamiyet'te yasaklanan israf, zarar ve necaset açısından incelemiştir. İncelemesinin neticesinde sigara kullanımında bu üç durumun hepsinin meydana geldiğini ve bu sebeplerle sigaranın haram sayılmasında herhangi bir şüphe olmadığını belirtmiştir.

d. Mısır Fetva Kurulu

İslam insana madden ve manen zarar veren her şeyi haram kılmıştır.

Rabbimiz:

“Onlar, ellerindeki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî peygambere uyarlar. Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını kaldırır, üzerlerindeki zincirleri çözer. O peygambere inanan, onu koruyup destekleyen, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nura uyanlar, işte bunlardır kurtuluşa erenler.” buyurmuştur. (Araf: 157) Ayette geçen “Tayyibât ” kelimesi insana

²²¹ Dâiratü'l-İftâ, Mâ Hükmü't-Tedhîn,

<https://www.aliftaa.jo/Question.aspx?QuestionId=1299#.XGwexeQzblV>, (Erişim Tarihi:03.03.2019).

²²² *Fetâvâ el-Lecneti'd-Daime*, derleyen: Ahmed b. Abdurrezzak, 22/214.

madden, manen faydası olan veya zararı bulunmayan her şeyi kapsar mahiyette bir kelimedir.

Allah Teâlâ buyuruyor ki:

Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.(Bakara: 195)

Peygamber Efendimiz “Zarar vermek ve zarara zararlar karşılık vermek yoktur.” buyurmuştur. Bu hadisi şerif Ahmet’in Müsnedinde yer almaktadır. (İbn Mace İbn Abbas ve Ubade b. Sâmit’ten, Mâlik Muvattasında Yahya b. Mazinî’den rivayet etmiştir.)

Günümüzde tıp dünyasında tütün maddelerinin her çeşidinin insan sağlık ve sıhhatine zararları tespit edilmiş durumdadır. Bu nedenle tütün ürünlerinin her çeşidine İslam Dininde haram hükmü verilmektedir.²²³

Bütün noksanlıklardan uzak olan Allah Teâlâ en iyi bilendir.

Mısır Fetva Kurulu 25 Kasım 2018 tarihli fetvasında sigarayı insan sağlığına etkisi yönünden ayet ve hadis ışığında değerlendirmiştir. Gelişen tıbbî veriler sonucu sigaranın insan sağlığına zararının kesinlik kazandığı ve ayet ve hadislerde insanın kendisine ve çevresine zarar vermesinin haram olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle kurul İslam dininde tütün ürünlerinin her çeşidine haram hükmü verildiğini belirtmiştir.

e. Avrupa Fetva ve Araştırmaları Meclisi

Soru: Sigara kullanmanın ve ticaretini yapmanın hükmü nedir?

Cevap: Sigaranın pek çok ölümcül hastalıklara sebep olduğunda şüphe bulunmamaktadır. Dünyadaki bütün sağlık kuruluşları insanları sigaranın zararlarından uarmaya yöneldi. Dünya devletlerinin çoğu sigara kullanımına ve ticaretine sınırlama getirerek sağlık kuruluşlarıyla aynı doğrultuda bir yol izledi. Başkalarına da zararı söz konusu olan bir maddedir buna pasif içicilik ismi verilmiştir.

²²³Dâr-u’l-İftâil’ Mısıryye, “Hükmü’t-tedhîn”, <http://dar-alifta.org.eg/AR/ViewFatwa.aspx?ID=11799&LangID=1&MuftiType=0> (Erişim Tarihi: 02.02.2019).

Sigara pis maddeler grubundandır. Allah Teâlâ, Peygamberinin vasfı hakkında; “Onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar.” buyurmuştur. (Araf-157) İnsanın kullandığında zarar meydana gelen şeylerin Şer’an haram olduğunda ittifak edilmiştir. Sigara kullanmak, dünyada ve ahirette insana faydası olmayan bir madde olması nedeniyle malı zayi etmek demektir. Böyle durum ise dinen yasaklanmıştır. Sigara kullananların sigaraya karşı bağımlılıklarının olmasından dolayı psikolojik olarak da insana zarar veren bir maddedir. Meclis Şeriatın usul ve kaideleri doğrultusunda sigarayı kullanmanın ve alışverişinin haram olduğu kararını vermişlerdir. Bu kaideler; “Zarar vermek ve zarara zararlar karşılık vermek yoktur.” ve “Zarar yok edilir.” kaideleridir.²²⁴

Avrupa Fetva Meclisi 7 Kasım 2018 tarihli fetvasında sigara kullanımını ve ticaretini Şer’î kaideler ışığında değerlendirmiş ve sigaranın haram olduğu hükmünü vermiştir. Meclis, sigaranın insanda neden olduğu ölümcül hastalıkları, bağımlılığın insana verdiği psikolojik hasarı, faydasız olarak malı zayi etmeyi ve dinen pis kabul edilen bir maddeyi kullanmayı ve alışverişini bir bütün olarak değerlendirmiş ve Şer’î kaideler doğrultusunda sigara kullanımının ve alışverişinin haram olduğu fetvasını vermişlerdir.

2. Şahıslar

a. Halil Güneç

Halil Güneç Hoca verdiği fetvasında sigaranın asrısaalette olmadığından dolayı hakkında herhangi bir nass bulunmadığını ancak müçtehitlerin bu konuda incelemeleri ve konuyla alakalı görüşlerinin olduğunu belirtmiştir. Güneç Hoca bu konudaki fikrini şu şekilde ifade etmiştir:

“İslam Dininde her şeyin bir hükmünün bulunduğunu hiçbir şeyin kapalı bir şekilde kalmayacağına bu nedenle sigara hakkında hükme de Kuran-ı Kerim ve hadisi şerifler ışığında ulaşılması katîdir. Uyuşturucu madde çeşitlerinden olan afyon maddesi de asrısaaadet döneminde bilinmiyordu ancak ulema kıyas metodunu

²²⁴ Daru’l-İftâi’l-Avrûbî ve’l-Buhûs, ”Mâ Huve Hükmü’t-tedhîn-i’t-teb’?” <https://www.e-cfr.org/fatwa/الحكم-التدخين-والمناجزة-بالتبغ/> (Erişim Tarihi: 11.03.2019).

izleyerek şarabı yasaklayan ayetlerle kıyas etmişler ortak illet bulunduğundan dolayı afyona da haram hükmünü vermişlerdir.”

Halil Güneç Hoca fetvasının devamında bu konuda nass varid olmadığından dolayı ekseriyet ulemanın sigaraya mubah hükmünün verdiklerini ifade etmiştir. Kendisi Şafi olan Güneç Hoca, Şafi ulemasının bir kısmının, zevcesi sigara tiryakisi olan birisi boşansa kocaya nafakası vacip olduğu gibi sigara parası da vaciptir dediklerini ifade etmiştir. Ancak Güneç hoca fetvasının sonunda “ Bir kimse için kesin olarak zararlı olduğu veya onu içen fakirlikten dolayı ailesine maddi zorluk çektirirse bu ona kesin olarak haram olur.” şeklinde ifade etmiştir. Halil Güneç hoca mubah görüşünü önde tutuyor olsa da, fetvasının sonunda kişinin sağlığına zararlı olduğu takdirde haram olmasında şüphe olmayacağını vurgulamıştır.²²⁵

b. Yusuf el-Karadâvî

Dünya Müslüman Âlimler Birliği eski başkanı olan Mısırlı Dr. Yusuf el-Karadâvî sigara hakkındaki görüşüne *Fetava Muâsıra* isimli eserinde yer vermiştir. Karadavî bu konudaki açıklamasında konuyu sigaranın insan sağlığına olan zararları üzerinden incelemiş ve “Eşyada asıl olan mubahlıktır, bu nedenle sigara mubahtır.” görüşünü savunanları da tenkit etmiştir. Bu konuda bu kaidenin yanlış anlaşıldığını, insanların menfaatine olan şeylerin mubah ancak insanlar için zararlı olan şeylerde asıl olanın mubahlık değil haramlık olduğunu ifade etmiştir.

“Sigara insanlar için kendi içeriğinde bulunan insan sağlığına zararlı olan maddelerden kaynaklı haram olması sebebiyle, özel bir yasaklayıcı nass aranmasına gerek yoktur. Nasslar genel ilke koyarlar, âlimler de o ilkeler çerçevesinde yeni olayları değerlendirirler. Ortaya çıkan her yeni şey için bir nass aranması uygun değildir.”²²⁶

²²⁵ Güneç, Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, 238-239.

²²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Karadavî, *Fetava Muasıra*, 1/1029-1043.

c. Ebû Zehre

Ebû Zehre (1898-1974) Ezher Üniversitesinde ve I. Fuat Üniversitesinde Arap dili, hitabet ve fıkıh alanlarında dersler veren Mısırlı bir âlimdir. Soru ve cevaplardan oluşan *Fetvalar* isimli eserde kendisine sorulan sigaranın hükmüyle ilgili soruya cevabı şudur:

“Sigara hakkında haram ya da helal olduğuna dair bir nass bulunmamaktadır. Bu sebeple icthad konumundadır. Doktorlar bunun hakkında hiçbir faydasının olmayıp kesin zararının olduğunu söylüyorlar. Sayıları az olan bazı kimselerde faydası olsa da zararı daha çoktur diyorlar. Bu sebeple bizim görüşümüz sigaranın mekruh olmasıdır. Ona haramdır diyemeyiz. Çünkü selef âlimlerimize tabi oluyoruz. Onlar bir mesele hakkında nass yoksa ona haramdır demezlerdi. İctihad konumunda olan bir meselede mekruhtur derlerdi.”²²⁷

Ebû Zehre'nin görüşünden, hakkında nass bulunmayan hiçbir konuya haram hükmü verilemeyeceği anlaşılmaktadır. Nass olan meselelerde icthad olmaz ancak bir mesele içtihadı açık ise ona haram hükmü verilemeyeceği Ebû Zehre'nin ifadesiyle selef ulemanın görüşüdür.

d. Abdulaziz b. Baz

Suudi Arabistan müftülüğü yapmış olup, Selefi düşüncenin en önemli temsilcilerinden sayılan Abdulazîz b. Bâz (1912-1999)'ın sigara hakkındaki görüşü şudur:

“Sigara Allah Teâlâ'nın haram kıldığı pis şeylerdendir. Doktorların söylediklerine ve sigara içenlerin durumundan öğrenildiğine göre zararı çok büyüktür. O Allah Teâlâ'nın kitabında haram kıldığı pis şeylerdendir. Allah Teâlâ Rasulüne buyuruyor ki: “Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar. De ki: "İyi ve temiz olanlar size helâl kılınmıştır.”²²⁸ Allah Teâlâ ancak temiz olan şeylerin helal olduğunu belirtiyor. Temiz olan şeyler ya tamamen faydalıdır ya da faydası çok zararı az olan şeylerdir. Tamamı ya da çoğu zarar olan şeyler ayette geçen pis şeyler kapsamına girer. Sigara da bu grupta yer almaktadır. Sigaranın

²²⁷ Ebû Zehre, *Fetâvâ*, s. 685.

²²⁸ Maide 5/4.

tamamı zarardır, az faydasının olduğu kabul edilse dahi sigaranın konumu değişmez.”²²⁹

İbn Bâz sigarayı Maide Suresi 4. Ayeti bağlamında değerlendirmiştir. İnsan vücuduna zararı olan şeylerin pis olduğunu ve pis olan şeylerin de Allah Teâlâ tarafından haram kılındığını ifade etmiştir.

e. Nâsıruddîn el-Elbânî

Elbânî (1914/1999) Arnavut asıllı son devrin Selefi hadis alimlerindedir. Elbânî ilim tahsilini Şam’da yapmıştır. Câmiu Turâsi’l-Elbânî fi’l-Fıkh isimli eserinde tütün mamulleri konusuna yer vermiştir. Elbânî’nin tütün hakkındaki değerlendirmesi şöyledir;

“Efendimizin - لا ضرر ولا ضرار - hadisinde ki birinci kısım kişinin kendisine zararın ikinci kısım ise çevreye ve başkalarına zararın yasak olduğunu bildirmektedir. Tütün içen kimse hem kendisine hem de çevresine zarar vermektedir. Tütün ürünleri soğan ve sarımsağa kıyaslanamaz çünkü soğan ve sarımsak kokuları kerih olmasına rağmen birçok hastalığa şifadır ve sadece toplu ortamlara çıkılacağında yenilmesi kerih görülmiştir. Tütün kullanan kişinin ağzı tütün dumanıyla kirleneceğinden Allah’ı anmaktan uzak olacaktır. Kişi zengin de olsa böyle bir maddeye parasını harcaması israftır.”²³⁰

f. Hayrettin Karaman

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi emekli öğretim üyesi olan ve günümüzde İslam Hukuku alanında önde gelen şahıslardan kabul edilen Karaman Hocanın sigara hakkındaki fetvaları kırk yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Karaman Hocanın bu konudaki görüşü kırk yıl önce ilk basımı yapılan “Helaller ve Haramlar”

²²⁹ Abdulazîz bin Bâz, *Hükmü Şürbi’d-duhân ve Bey’ihî*, <https://binbaz.org.sa/fatwas/4657/-حكم-شرب-الدخان-وبيعه> (Erişim Tarihi 29.05.2019)

²³⁰ Elbânî, *Câmiu Turâsi’l-Elbânî fi’l-Fıkh*, 17/577.

isimli eserinde bulunmaktadır. O zaman dahi sigaranın zararlı ve israfa neden olan bir madde olması nedeniyle haram olduğunu eserinde ifade etmiştir.²³¹

Gelişen tıbbî veriler neticesinde Hayrettin Karaman bu konudaki çizgisini daha da keskinleştirmiştir;

“Sigaranın mekruh veya mubah olduğuna dair verilen fetvalar bilgi eksikliğine dayanıyor. Sigaranın zararını bilen bir âlimin ona mubah (serbest) veya mekruh demesi mümkün değildir. Eğer mekruh diyecek olursa bu da tahrîmen (haram hükmünde olan) mekruh olmalıdır. Yapılan tıbbî araştırmalar sonucu sigaranın insan sağlığına zararının kesin olduğu tespit edilmiştir. İçkilerde dahi sağlığa zararlı ibaresi yer almazken sigara paketlerinde "sigara içene ve çevresindekilere önemli zararlar vermektedir", "sigara öldürür" gibi ibareler yer almaktadır.

İslam beş değeri korumayı hedeflemiştir: Akıl, din, mal, hayat ve nesil. Sigara sağlığa kesin olarak zarar verdiği için "hayatı koruma" ilkesine aykırıdır. Sigaraya verilen para boşa değil, zarara verildiği için malı koruma ilkesine ters düşmektedir.

Hem malı hem de hayatı korumayı beceremeyen bir akıl vazifesini yapmamış sayılır. "Müslüman eliyle ve diliyle başkalarına zarar vermeyen kimsedir." Sigara içenler başkalarına ve çevreye ciddi zararlar vermektedirler. Bütün bunlar bilinirken sigaraya haram demeyenin bilgisi eksiktir. Eksik bilgi ile fetva vermek ise sorumluluk getirir. Sigara alışkanlığından vazgeçmek mümkün olmakla beraber bazı kimselere zor gelmektedir. Bunlara yardımcı olacak ilaç, tedavi şekilleri ve aletler elbette kullanılmalıdır ve bunların ticaretini yapmak da sevaptır.”²³²

Hayrettin Karaman'ın bu konuda Yeni Şafak Gazetesi köşesinde 24.02.2019 tarihinde kaleme aldığı yazısı bu konudaki görüşlerini toplu olarak değerlendirir ve özetler niteliktedir;

²³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Karaman, *Hayrettin, Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, 44-46.

²³² Karaman, Hayrettin, “Sigara Haramdır”, <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/0156.htm>, (Erişim Tarihi 21.02.2019).

“Devlet kapalı yerlerde sigara içmeyi yasaklıyor, Yeşilay yıllardır sigaranın zararlarını anlatıyor ve içilmesini engellemeye çalışıyor, bilim adamları bir tek sigaranın bile vücuda zarar verdiğini ispatlamış bulunuyorlar... Gelin görün ki, benim ülkemde bazı hocalar sigara içmenin mubah (serbest, günah dışı) bir eylem olduğunu ispata çalışıyorlar.

Evet, kırk yıl öncesinden beri bunu diyorum. Sigaranın hükmü için Kur'an'da “Sigarayı haram kıldım” gibi bir cümle aramak bilgisizliktir. Kur'an-ı Kerim altı yüz sayfa civarındadır, ondan ve sünnet kaynağından çıkarılan/üretilen bilgi ve hükümler kütüphaneleri dolduracak kadar çoktur ve bu hükümlerin içinde haram, mekruh, mubah, mendub, vacib ve farz olanlar vardır. Konumuzla ilgili olarak araştırılacak husus sigaranın ne kadar zararlı, israf ve zulüm olduğu ve bu nitelikte olan bir şeyin İslam'da hükmünün ne olacağıdır.

Ben “zararı kesin ve büyük, hükmü de haramdır” dedim ve diyorum.”²³³

Karaman 28.02.2019 tarihli sigara hakkındaki son yazısında ise, günümüzde sigaranın sebep olduğu ölüm ve kanser verileriyle sigaranın sağlığa etkilerini beyan etmiş ve tanınmış âlimlerin bu konudaki görüşlerini nakletmiştir.²³⁴

Hayrettin Karaman'ın tespitlerinde en temel noktayı elde edilen tıbbî veriler oluşturmaktadır. Hoca ulaşılan tıbbî verilere ve her geçen gün sigaranın sebep olduğu maddi ve manevî yıkımlara rağmen sigara hakkında mubah diyen kimseleri şiddetle tenkit etmiştir. Bu konunun önemini ifade ederken devlet tarafından birçok yaptırım uygulandığına, sağlık kuruluşlarınca sigarayla mücadele edildiğine değinmiştir. Netice olarak sigaranın hiçbir yararının olmadığına, aksine bir sigaranın dahi insan sağlığı üzerinde ciddi hasarları olduğuna, bu sebeple sigaranın kat'î bir şekilde haram olduğunu ifade etmiştir.

²³³Karaman, Hayrettin, “Sigara Haramdır”, *Yeni Şafak Gazetesi*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/sigara-haramdir-2049407> (Erişim Tarihi: 13.03.2019).

²³⁴Karaman, Hayrettin, “Sigara Haramdır (2)”, <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/1921.htm>, (Erişim Tarihi: 05.09.2019).

g. Orhan Çeker

Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku ana bilim dalı başkanı öğretim üyesi Prof. Dr. Orhan Çeker sigara konusuna kendisine sorulan sorulara *Fetvalarım-1* kitabında yer vermiştir. Sigaranın en azından tahrîmen mekruh olacağını ve sigara içildikten sonra vücudumuzdaki nikotinle namaz kılmakta bir sakınca olmadığını belirtmiştir. Çeker Hocanın değerlendirmesi şu şekildedir;

“İnsan vücudunda nikotin maddesi bulunduğu halde namaz kılmasında bir sakınca yoktur, Toprakta çıkan her şey temizdir.(Bakara: 267) Nikotin maddesi de necis bir madde değildir. Bu nedenle sigara içildiğinde veya kişinin üzerinde bulunduğu halde namaz kılmasında bir sakınca yoktur. Bunun mukabilinde sigaraya helal denecek bir taraf bulunamıyor. Haram diyenlere görüşlerinde hata ettikleri söylenemez, sigaranın hükmü en azından tahrîmen mekruh olmasıdır. Sigara içen kimselerin, sigara kokusu üzerlerinde iken mescitlere gitmeleri yanlış bir davranıştır.”²³⁵

h. Nihat Dalgın

Sinop Üniversitesi rektörü ve İslam Hukuku öğretim üyesi Prof. Dr. Nihat Dalgın İslam dininin insanı zararlardan koruma altına aldığını, günümüzde ise sigaranın zararlarının boyutunun kesin bir şekilde tespit edildiğini ifade etmiştir. Sigaranın zararlarının tıbbî verilerle ispatlanmış olmasından dolayı klasik dönemde ulemanın bir kısmının sigara hakkında verdiği ictihâdî hükmün değişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Günümüzde ise İslam âlimlerinin sigaranın yasak olması konusunda ittifak ettiklerini ancak yasağın ne olması gerektiği konusunda ihtilaf içinde bulduklarını ifade etmiştir.

Nihat Dalgın görüşünün neticesi olarak şu ifadeye yer vermiştir;

”Kanaatimize göre sigara içmek; insan sağlığı için değişik açılardan ciddi bir şekilde zararlı olması, bazı zararlarının kalıtım yoluyla gelecek nesillere taşınması, ayrıca kendisi için verilen paranın israf kapsamına girmesi gibi değişik nedenlerle, sigara haram görülmelidir. Buna göre insanlar için hiçbir faydası olmayan aksine

²³⁵ Çeker, Orhan, *Fıkıh Derslerim-1-*, s. 101, 269-270.

birçok zararı olan satışı anlamına geldiğinden, sigara satışının da caiz olmayacağı kanaatindeyiz.”²³⁶

i. Kaşif Hamdi Okur

Hitit Üniversitesi Temel İslam Bilimleri öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan Kâşif Hamdi Okur tütün ürünlerine Güncel Konularla İlm-i Hâl isimli eserinde yer vermiştir. Yazısında klasik dönemde yaşanan ihtilaflara ve tıbbî verilere bağlı olarak verilen hükümlerin değişimine değinmiştir. Okur’un değerlendirmesi şu şekildedir;

“Klasik dönem İslam âlimleri tütün mamullerinin kullanımı alışverişinde ihtilaf etmişlerdir. Bu görüşler haram, mekruh ve mubah arasında değişmektedir. Ancak tütün mamullerinin insan sağlığına olan zararı o dönemin tıp ilminde kesin olarak ispatlanmamıştı. Bazı âlimler bu nedenle konuya yaklaşımları şüpheli olmuştur. Günümüzde ise tıp gelişmiş tütün mamullerinin içeriği ve sağlığa olan zararları detaylı bir şekilde tespit edilmiştir. Bu gelişmeler neticesinde günümüzde sigaraya verilen hükmün haram ve harama yakın mekruh arasında seyrettiği görülmektedir.

Müslüman olan her kişi haramdan kaçındığı gibi harama yakın olan mekruhtan (tahrîmen mekruh)da kaçınması gerekir. Bu konuda araştırma yapan İslam hukukçularının bir kısmı sigara kullanan Müslümanların sayısı fazla olmasından dolayı haram hükmü yerine tahrîmen mekruh hükmünün verilmesini tercih etmişlerdir. Ancak tahrîmen mekruh olarak veya haram olarak ifade edilmesi arasında pek bir fark bulunmamaktadır. Günümüzde tıp verilerine göre tütün mamullerinin kullanan kişinin ve çevresindekilerin sağlığına zarar verdiğinde hiçbir şüphe bulunmayacak şekilde kesinlik kazanmıştır. Kişinin kendine ve çevresine zarar vermesi haram olduğuna göre sigara kullanmak da kesin olarak haramdır.”²³⁷

Kaşif Hamdi Okur konuyu klasik dönemde yaşayan ulemanın tütün hakkındaki görüşlerini ve görüş farklılıklarının nedenlerini inceleyerek geniş bir açıdan değerlendirmede bulunmuştur. Verilen hükümler arasındaki farklılıkların

²³⁶ Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular* 2, s. 39-43.

²³⁷ Okur, Kaşif Hamdi, *Güncel Konularla İlm-i Hal*, 278-279.

temelinde tıbbî verilerdeki değişim ve o verilerin elde edilebilmesidir. Okur'a göre klasik zamanda verilen tütün ürünlerinin mubah olduğu yönündeki fetvalar, tütün ürünlerinin zararlarının tıbben ispatlanamamış olması ve bir kısım İslam hukukçularının bu tıbbî verilere ulaşamamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Yaptığımız araştırma neticesinde vardığımız sonuç şöyledir; kurulların hepsinin sigaranın haram olduğu görüşünde oldukları, şahısların çoğunun da haram görüşünde oldukları tespit edilmiştir. Kurulların ve şahısların sigara kullanımı ve alışverişi hakkındaki görüşleri, izledikleri yöntem, edindikleri dinî bilgiler, tıbbî veriler ve konuya bakış açıları durumundan farklılık göstermektedir. Tütün ürünlerinin sağlığa olan zararları, malı israf etmesi, çevreye verdiği zararlar, içeriğinde pis olan madde bulunması, Müslüman şahsiyetle uyuşmayan, abesle iştil bir tutum olması gibi birçok açıdan değerlendirilmiştir. Yüzyıllardır tütün mamulleri hakkında İslam Hukukçuları tarafından fetvalar verilmiş, eserler kaleme alınmıştır. Zikredilen İslam Hukukçularının yaşadıkları dönemler ile verdikleri fetvalar arasında bir uyum bulunmaktadır. Klasik dönemde tam anlamıyla tıbbî verilere ulaşma imkânı bulunmayan ulemanın çoğu tütün mamullerini manevî açıdan değerlendirme gayretinde olmuşlardır. Bu açıdan bir zarar görmeyenler mubah çizgisinde, zarar tespit edenler ise haram çizgisinde bir tutum izlemişlerdir. Ancak yılların geçmesi ve tıbbî verilerin tespit edilmesi ile tütün mamullerine verilen hükümlerde ilk olarak dikkat edilen husus bu maddelerin sağlığa zarar boyutu olmuştur. Çünkü ayet ve hadislerde insanın kendisine zarar vermesi yasaklanmıştır. Bu nedenle tıbbî açıdan zararı tespit edilmesi halinde başka açıdan bu maddeleri incelemeye gerek kalmayacaktır. Günümüzde bu konuda görüşlerini sunan İslam Hukukçularının belirttikleri temel nokta sağlığa zararlarının olmasıdır. Konuyu sağlık üzerinden inceleyip neticeye varmışlar ve görüşlerini bu doğrultuda ifade etmişlerdir.

C. TÜTÜN HAKKINDA VERİLEN FETVALARDAKİ DEĞİŞİM

İslam Hukukunun amacı değişen, gelişen dünyaya ışık olmak, oluşan meselelere çözüm bulmaktır. Özden ayrılmamak kaydıyla değişim Şer'an da zarurî

bir olgudur. Ancak kat'î nasslar ile sabit olan ya da haksızlık ve zulüm gibi genel hükümlerde zamanın teğayyürünün tesiri olmaz. Bunların dışında kalan hükümlerdeki değişimler zaman, mekân, örf adet, bilgi, durum/hal, ihtiyaçların değişmesine ve umumu'l-belvâya göre değişebilir nitelik taşımaktadır.²³⁸

Bu niteliklerden umumu'l-belva, tütün mamullerine mubah hükmü verilmesinde bilgiye göre değişim ise haram hükmü verilmesinde etkili olmuştur. İslam Hukukçularının bazıları tarafından tütün kullanımının toplumda yaygınlık kazanmasından dolayı umumu'l-belva kapsamında değerlendirilebileceği görüşü ifade edilmiştir.

Bir hususun, umumu'l-belva kapsamında değerlendirilebilmesi için şu şartları taşıması gerekmektedir;

1. Nassla çelişen bir durum olmamalı,
2. Kesin olarak kaçınmanın mümkün olmadığı bir durum olmalı,
3. Mükellefin gevşekliğinden değil, bizzat meselenin yapısından zorunluluk içermeli,
4. O durumun mubahlığı, sadece zorluk ortada olduğu müddetçe sürmeli,
5. Asıl olan hüküm yerine gevşeklik maksadıyla konmamış olmalıdır.²³⁹

Umumu'l-belvanın fetvayı değiştirebilmesi bu maddelere bağlanmıştır. Ancak tütün maddelerinde umumu'l-belva kaidesinin olması, günümüz tıbbî verilerinde tespit edildiği üzere nassa zıt düşmektedir, toplumda yaygınlaşmış olması ondan kaçınmayı imkânsız hale getirmemiştir, bu sebeplerden dolayı tütünün umumu-l-belva kapsamına giremeyeceği anlaşılmaktadır.

Tütün maddelerinin hükmündeki değişimin temeli asıl olarak bilgideki değişimden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tütün mamulleri ortaya çıktığı zamanki tıbbî veriler ile günümüz tıbbî verileri, hükümler arasındaki değişimde temel nokta olmuştur. Klasik dönemde Avrupalı bazı doktorlar tütün maddesinin sağlığa iyi geldiği hakkında yazılar kaleme almış, tütünün vücuda olan yararlarını ifade etme

²³⁸ Yaman, Ahmet, *Fetva Usûlü ve Âdâbı*, s. 183-184.

²³⁹ Yaman, Ahmet, *Fetva Usûlü ve Âdâbı*, s. 203.

gayretinde olmuşlardır. Bu bilgilerden kaynaklı olarak Aliyyu'l-Echûrî El-Mâlikî gibi devrin bazı İslam hukukçuları tütün ürünlerinin sağlığa zararlı bir madde olmadığı aksine faydası olduğu görüşünü savunmuşlardır. Ancak günümüzde gelinen son noktada tıbbî veriler tütün mamullerinin insan vücudunda ve çevresinde neden olduğu tahribatı ortaya koymaktadır. Klasik dönemde fetva veren İslam hukukçularından bir kısmı bu konunun önemine vurgu yaparak “İnsan sağlığına zararı tespit edilmediği sürece mubahtır veya mekruhtur.” cümlesine fetvalarında yer vermişlerdir.

D. TÜTÜN KONUSUNDA VERİLEN HÜKMÜ ETKİLEYEN SEBEPLER

1. Kaynak ve Yöntem Farklılığının Etkisi

İslam dini, her bir Müslümanın günlük hayatta karşılaştığı hususlarda dinin o konuyla ilgili hükmünü göz önünde bulundurmasını istemektedir. Bu sebeple her bir Müslümanın dînî bilgiye ulaşması gerekmektedir. Dînî bilgiye ulaşmak iki şekilde gerçekleşir; Fıkıh usulüne uygun metotlarla bizzat kaynağından hüküm çıkarılması birinci yoldur, bu derece bilgiye sahip olmayanların da birinci yolu uygulayarak fetva verenerlere tabi olmaları ise ikinci yoldur. Bilgi açısından belirli bir yeterlilik derecesine ulaşamamış kimseler ikinci yola yani taklîd yoluna uymak zorundadırlar. Böyle kimselere mukallid denilir. Birinci yolu uygulayanların yani bizzat kaynaktan hüküm istinbat edenlerin bu şekilde hüküm verebilmelerinde belirli şartlar bulunmaktadır.²⁴⁰ Herkesin kendi isteği doğrultusunda fetva veremeyeceğini Rabbimiz Nahl Suresinin 116. ayetinde:

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكُذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ لَا يُفْلِحُونَ

“Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak -Bu helâldir, şu da haramdır- demeyin, çünkü Allah’a karşı yalan uydurmuş oluyorsunuz. Kuşkusuz Allah’a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler” buyurmaktadır.

²⁴⁰ Yaman, Ahmet, *Fetva Usûlü ve Âdâbı*, s. 197.

Peygamber Efendimiz “Bir kimseye ilmî dayanaktan yoksun olarak fetva verilirse bunun günahı sadece bu fetvayı verene döner”²⁴¹ buyurmuştur.

Tütün hakkında verilen hükümlerin XVI. yüzyıldan itibaren verilmeye başlanması sebebiyle mezhep imamları ve öğrencilerinin bu konularda herhangi bir görüşüne rastlanamamıştır. Bu konuda verilen hükümler daha sonraki İslam Hukukçuları tarafından verilmiştir. Bu sebeple tütün mamullerinin ortaya çıktığı zamanda yaşayan müftüler, mezhep kaidelerinin dışına çıkmadan kendi bilgileri ve yöntemleri dâhilinde görüşlerini bildirmişlerdir. Tütün ürünlerinin özelliklerinin ve insan yaşantısında neden olduğu etkilerin zaman içinde netleşmesi sebebiyle farklı bakış açıları bununda neticesinde farklı yöntemler oluşmuştur. Tütün ürünlerine verilen fetvalar üç sınıfa ayrılmaktadır.

a) Haram Görüşünde olanlar ve Delilleri

Tütünün insan sağlığına ve çevreye zarar vermesi, vaktin boş yere harcanmasına sebep olması, israfa neden olması, kişiyi ibadetlerinden alıkoyması ve necis olması nedenleriyle haram olduğu yönünde fetvalar verilmiştir. Bu fetvalar verilirken sağlığa zararlarından ve israfa neden olmasından dolayı doğrudan Kitap ve Sünnet delil olarak kullanılmıştır. Sağlığa zararlarının tespit edilemediği zamanlarda ise Müslüman şahsiyeti ibadetten alıkoyan, zamanın boşa harcanmasına sebep olan bir madde olarak görülmüş seddi zerâi kapsamında değerlendirilmiştir. Sağlığa ve çevreye zararı tespit edilmesi neticesinde ise doğrudan zararın haram olduğuyla ilgili ayetlerin çerçevesinde haram olduğu hükmünü bildirmişlerdir. Akhisarlı Ahmed er-Rûmî, İbrahim el-Lekânî, Muhammed el-Menkûr, İsmail Hakkı Bursevî, Cafer el-Kettânî, Süleyman b. Muhammed Büceyrimî, Ahmed b. Mahmud b. Muhammed Sübkî, Abdulaziz b. Bâz, Yusuf el-Karadâvî, Ömer Müftî Kilisî, Mustafa b. Ali Amâsî, Abdulmelik el- İsmâî, Karaman Hayrettin, Kâşif Hamdi Okur ve Nihat Dalgın²⁴² bu görüşte olan İslam hukukçularıdır. Tütün haram olduğu görüşünde olan hukukçuların delilleri;

²⁴¹ Ebu Davud, “İlim”, 8.

²⁴² Akdağlı, *Hürmeti'd-Duhân*, vr. 72a; İsmâî, *Şurbi'd-Duhân*, vr. 6b.-11b; Kilisî, *Risaletü'd-Duhân*, vr. 131b-133a; Muhammed İliş, *Fethu'l-Aliyyi'l-Mâlik*, 1/190; Büceyrâmî, *Tuhfetü'l-Habîb*, 4/327;

- وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ
“Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever.”²⁴³
- وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا
“Yine anılan o iyi kullar, asılsız şeylere şahitlik etmezler; boş ve manasız davranışlarla karşılaştıklarında onurluca çekip giderler.”²⁴⁴
- فَأِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ (*) وَالِى رَيْكَ فَارْغَبْ
“O halde önemli bir işi bitirince hemen diğerine koyul. (*) Ve yalnız rabbine yönel.”²⁴⁵
- الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَيْهِمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ «وَالْإِنْجِيلَ يَأْمُرُهُمْ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ ۗ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
“Onlar, ellerindeki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî peygambere uyarlar. Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını kaldırır, üzerlerindeki zincirleri çözer. O peygambere inanan, onu koruyup destekleyen, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nura uyanlar, işte bunlardır kurtuluşa erenler.”²⁴⁶
- لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ

Menkûr, *el-Fevâkihü'l-Adîde*, 2/78; Karadavî, *Fetava Muasıra*, 1/1029-1043; Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, s. 39-43; Okur, Kaşif Hamdi, *Güncel Konularla İlm-i Hal*, 278-279; Abdulaziz bin Bâz, *Hükümü Şürbi'd-duhân ve Bey'ihî*, <https://binbaz.org.sa/fatwas/4657/-حكم-شرب-الدخان-وبيعه> (Erişim Tarihi 29.05.2019); Karaman, Hayrettin, “Sigara Haramdır”, <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/0156.htm>, (Erişim Tarihi 21.02.2019).

²⁴³ Nisâ, 4/29.

²⁴⁴ Furkan, 25/27.

²⁴⁵ İnşirah, 94/7-8.

²⁴⁶ Araf 7/157.

“Zarar vermek, zarara zararlar karşılık vermek yoktur.”²⁴⁷

Tütün mamullerini kullanmanın haram olduğu görüşünde olan hukukçuların delilleri yukarıda zikredilenlerdir. Günümüzde tütün mamullerinin azının da çoğunun da insan sağlığına zararı tıbben tespit edilmiştir. Bu nedenle günümüzde fetvalar sağlığa ve çevreye zarar vermenin yasak olduğunu bildiren ayet ve hadisler kapsamında verilmektedir.

b) Tenzîhen Mekruh Görüşünde Olanlar ve Delilleri

Tütün kullanımının tenzîhen mekruh olduğunu bildiren fakihler İslam hukukunda kerih görülen maddelere kıyas yaparak bu neticeye varmışlardır. Tütün mamullerinin kullanılmasını klasik dönem âlimlerimizden Ebussuud ve Abdulğani en-Nablûsî, İbn Abidin sarımsak ve soğanla ilgili hadislere kıyas etmişlerdir.²⁴⁸ Sarımsak ve soğanın ancak insan içine çıkılacağı zaman mekruh görülmesi tenzîhen mekruh olduğunun delilidir.²⁴⁹

Bu görüşü savunanlar tütün mamullerinin çevreye verdiği rahatsız edici koku üzerinde değerlendirme yapmışlardır. Maddi anlamda bir zararı olmadığı bilinen koku hakkında bu şekilde kerahet bildirmek ve o dönem her bilgiye kolaylıkla erişilemeyeceği düşünüldüğünde zamana göre müspet bir değerlendirme olarak görülebilmektedir. Merî b. Yusuf, Mustafa b. Sa'd, Alâuddîn b. Muhammed de tütünün tenzîhen mekruh olduğunu ifade eden fakihlerdendir.²⁵⁰ Bu görüşü savunan hukukçuların delilleri;

- “مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا ، فَلْيَعْتِزْ لَنَا ، أَوْ فَلْيَعْتِزْ لِمَسْجِدِنَا ”

²⁴⁷ İbni Mace, Ahkâm 17.

²⁴⁸ İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtar*, 6/459.

²⁴⁹ Şa'ban, Zekiyyüddîn, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 252.

²⁵⁰ Kermî, Ğâyetü'l-Müntehâ, 2/477; Mustafa b. Sa'd, *Metâlibu Uli'n-Nuhâ*, 6/217; Aladuddîn b. Muhammed, *Kurratü Uyûni'l-Ahyâr*, 7/16.

“Kim sarımsak veya soğan yemişse, bizden ve mescidimizden ayrılınsın.”²⁵¹,

- مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ ، وَالثُّومَ ، وَالْكَرَاثَ ، فَلَا يُقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا ، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَدَّى مِمَّا يَتَأَدَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ

“Kim sarımsak, soğan, pırasa yemişse, mescidimize yaklaşmasın. Çünkü insanoğlunun rahatsız olduğu şeyden melekler de rahatsız olur”²⁵²

c) Tahrîmen Mekruh Görüşünde Olanlar ve Delilleri

Tahrîmen mekruh görüşünde olanlar ise nass bulunmayan bir konuda icthad ile haram hükmü verilemeyeceğini savunanların görüşüdür. Ebu Zehre bu görüşü savunmaktadır. Kendisi tütün mamullerinin insan sağlığına zararının tespit edildiğini ancak nass olmadığından dolayı haram denemeyeceğini ifade etmiştir.²⁵³ Prof. Dr. Hamdi Döndüren’de sigaranın insan sağlığına ve çevreye zararı tespit edildiği için mekruh olduğunu, ancak zararı kesin ve ailesinin nafakasından kesiyor ise bu durumda haram olacağını ifade etmiştir. Hamdi Döndüren’in insan ve çevreye olan zararını ifade ettikten sonra kullandığı mekruh teriminden tahrîmen mekruhu kastettiği anlaşılmaktadır.²⁵⁴

Tütün mamulleri kullanmanın tenzîhen mekruh veya mubah olduğu görüşünde olanların tütün mamullerinin haram olduğuna dair zannî veya kat’î delilleri olmadığından dolayı tenzîhen mekruh hükmünü verdikleri anlaşılmaktadır. Ancak bu görüşlerinde haramlık ifade eden bir delil olduğu takdirde verilen görüşler ya tahrîmen mekruh ya da haram olarak değişim gösterecektir. Bu görüşler ifade edilirken insan -sağlığına zararı tespit edilmediği müddetçe- mubahtır veya mekruhtur lafzı bu düşüncemizi desteklemektedir.

²⁵¹ Ebû Dâvûd, Et’ime, 49.

²⁵² Müslim, Mesâcid 74.

²⁵³ Ebû Zehre, *Fetâvâ*, s. 685.

²⁵⁴ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s. 437.

d) Mubah Görüşünde Olanlar ve Delilleri

Tütün mamullerinin kullanılmasının mubah olduğu görüşünde olanlar bu konu hakkında istishab metodunu uygulamışlar ve tütün hakkında bir nassın, açık bir zararın ve nassla çelişen bir durumun olmadığını ifade etmişlerdir. Eşyada asıl olanın ibâha olduğunu ifade ederek tütünün mubah olduğunu savunmuşlardır. Bu görüşü savunanlar arasında genel olarak klasik dönem İslam hukukçuları yer almaktadır. Verilen hükümlerden de anlaşıldığı üzere tıbbî verilerin yetersizliği bu görüşün oluşmasında temel nokta olmuştur. Ebussuud, Abdülğani en-Nablûsî, Aliyyu'l-Echûrî El-Mâlikî, Merî b. Yusuf, Mustafa b. Sa'd, İbn Abidin, Aladdîn b. Muhammed ve Halil Güneç, bu görüşü savunan İslam hukukçularıdır.²⁵⁵ Bir şey hakkında nass bulunmadığı takdirde hükmünün ne olacağı bahsi detaylı olarak zikredilmişti. Hakkında nass bulunmadığı gerekçesiyle tütün mamullerinin mubah görülebilmesi zikredilen görüşlerden bir tanesiydi. Ancak

Tütün mamullerine tenzîhen mekruh diyen hukukçular da toplum içine çıkılmadığı zamanlarda mubah olduğu görüşünü ifade etmişlerdir. Bu görüşü savunanların delilleri, hakkında nass vârid olmayan ve zararı tespit edilmemiş şeylerin ibâha kapsamına girmesi düşüncesidir. Bu görüşte olanlar, mubah olmasını kişiye bir zararının olmamasına (olmaması şartına) bağlamışlardır. Bu şart tıbbî verilerin yetersizliğinden dolayı mubah hükmünün verildiğinin delili olmaktadır. Tütün mamullerini kullanmanın mubah olduğunu savunanların delilleri;

- **إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ**

“Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça kendisine günah yoktur. Biliniz ki Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.”²⁵⁶

²⁵⁵ Kermî, *Ğâyetü'l-Müntehâ*, 2/477; Mustafa b. Sa'd, *Metâlibu Uli'n-Nuhâ*, 6/217; Aladdîn b. Muhammed, *Kurratü Uyûni'l-Ahyâr*, 7/16; İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtar*, 6/459-460; ,Nablûsî, Abdülğani, *es-Sulh Beyne'l-İhvân fî Hükmî İbâhati'd-Duhân*, s. 6-10; Güneç, Halil, *Günümiüz Meselelerine Fetvalar*, 238-239.

²⁵⁶ Bakara 2/173

- **فَلَنْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نَفَصَّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ**

“De ki: "Allah'ın kulları için yarattığı süsü, temiz ve iyi rızıkları kim haram kıldı?" De ki: "Onlar dünya hayatında müminlere yaraşır; kıyamet gününde ise yalnız onlara mahsus olacaktır." İşte bilmek isteyen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.”²⁵⁷

- **قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا لِعَیْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ**

“De ki: "Bana vahyedilende, murdar et (meyte) veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimse için yasaklanmış bir şey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak şartıyla, kim (yasaklananlardan) yemek zorunda kalırsa, bilsin ki rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.”²⁵⁸

Mubah hükmünü savunan hukukçular bu deliller ışığında bütün mamullerini yasaklayan bir nass bulunmadığı, tütünün insan vücuduna zararı olmadığı, zararı olsa dahi bu zararın kişisel zarar olduğu sadece o kişiyi kapsadığı sonucuna varmışlardır. Eşyada asıl olanın ibâha olduğu ve bu konuda yasaklayıcı bir delil bulunmadığı kanaatiyle tütün mamullerinin kullanımının mubah olduğu hükmüne varmışlardır. Bu sonuca ulaşırken izlenen yöntem de ilk olarak konu hakkında kat'i veya zannî bir nass olup olmadığına bakılmıştır. Nassa zıt düşecek bir durum bulunmadığı fikrine ulaşılması neticesinde ibâha hükmü verilmiştir. Ancak önemli bir nokta, hükümlerin bir ucunun açık bırakıldığıdır. Şu ana kadar nassa aykırı bir durum tespit edilmediği ancak tespit edildiği takdirde hükmün değişeceği mubah hükmünü ifade eden alimlerin görüşlerinde yer almaktadır.

²⁵⁷ Araf 7/32

²⁵⁸ En'am 6/145

2. Tıp Alanındaki Bilgilerin Gelişiminin Etkisi

Sigara hakkındaki tıbbî bilginin İslam hukukçularının görüşünü etkilediği, sigara konusundaki ilk tartışmalardan itibaren görülmektedir. XVI. yüzyılda tütün maddesi dünya çapında hızlı bir şekilde yaygınlık kazanırken dönemin tıp uzmanlarından bazıları tütün maddesi hakkında risaleler kaleme almışlardır. Bu eserlerden birisi Nicolas Monardes isimli İspanyol bir hekime aittir. Amerika'nın keşfedilmesinin ardından giderek oradaki çeşitli bitkilerde incelemelerde bulunmuştur. Kaleme aldığı *Historia Medicinal de las cosas que se traen de nuestras Indias Occidentale* isimli eserinde tütün bitkisinin otuz altı hastalığa iyi geldiğini belirtmiştir. Tütün ile ilgili olan kısım birçok batı lisanına çevrilmiştir. Tütünün mubah olduğu görüşünde olan Aliyyu'l-Echûrî el-Mâlikî eserinde bu kaynaktan yararlandığını ifade etmektedir. Tütün maddesinin mubah olduğu görüşünde olan bir diğer klasik dönem Osmanlı âlimi Nablûsî batılıların kendi memleketlerinde edindikleri tecrübeler neticesinde söyledikleri fikirlerin kabul edilebilir nitelikte olduğu, buna bağlı olarak da tütünün faydası hakkında ifade ettikleri görüşlerin alınabileceğini ifade etmiş ve fikhî misaller üzerinden izah etme çabası göstermiştir.²⁵⁹

XVI. yüzyılda yaşamış Akhisârî ise eserinde bu konuda tıp uzmanlarının iki farklı görüş etrafında toplandıklarını ifade etmiştir ve detaylı olarak yer vermiştir. “Dönemin tıp bilginleri bu konuda iki farklı görüş beyan etmektedirler. Uzmanların bir kısmı dönemin imkânlarıyla tütünün insan vücudundaki fazla rutubeti attığı ve bazı hastalıklara şifa kaynağı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ancak böyle bir durum kabul edilse dahi bunun belirli ölçülerde uygulanması gerekmektedir. Tütün maddesi ile tedavi edilecek hastanın uzman bir hekim kontrolünde tütünden kullanacağı miktar belirlenmelidir. Aksi takdirde keyfiyete göre miktar aşımı olacağından dolayı haramdır. Tütün hakkında karşıt görüşler oluşsa dahi ekseriyetle oluşan görüş; tütün maddesinin ilk kullanıldığı anda gözlere canlılık, vücuda direnç ve hazımda kolaylık

²⁵⁹ Özen, Şükrü, “Tütün”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/5.

verdiği ancak kullanıma devam edildiği takdirde ilk gösterdiği etkileri tersine çevirdiği görüştür. Gözlerde güçsüzlük, bitkinlik ve hazımda zorluğa neden olur.”²⁶⁰

Akhisarî'nin değerlendirmesine göre tütün maddesinin kullanılmasında bir şifa meydana geliyorsa o madde hekim gözetiminde kullanılır ve sürekli hale getirilmez, çünkü tütün bir ilaç maksadıyla kullanılmıştır ve ilaçlar da sürekli değil tedavi süresince kullanılırlar. Tedavi süresini ve miktarını aşan kullanım keyif verici olarak kullanıma girer.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren tıp alanında “sellüler patoloji” tekniği kullanılmaya başlanmıştır. Bu tekniğin kullanılması neticesinde tütün maddesinin içeriğinde başta nikotin olmak üzere zehirli birçok kimyasal madde içerdiği kesin biçimde ortaya konmuştur. Bu tarihten itibaren tütünün insan sağlığı üzerindeki etkileri ve yol açtığı hastalıklar konusunda daha kesin bilgilere ulaşılmaya başlanmıştır.²⁶¹ Kesin bilgilerin artması sonucu tütün ürünleri hakkında verilen fetvalarda büyük oranda bir değişim meydana gelmiştir.

Anlaşıyor ki; Müslüman toplumda tütün kullanımının yaygınlaşmaya başladığı ilk dönemlerdeki İslam Hukukçuları arasında meydana gelen ihtilafın kaynağı, hekimlerin tütün hakkındaki farklı görüşlerinden kaynaklanmaktadır. Batılı tütün tüccarları tarafından tütün hakkında insan sağlığına faydası açısından olumlu görüşlerin olduğu eserler getirilmiş ve ilk olarak o eserlerin değerlendirilmesi çerçevesinde tütün maddesine hükümler verilmiştir. Ancak tütün maddesinin incelenmesi ve başka verilere ulaşılması neticesinde verilen hükümler farklılık göstermeye başlamıştır. Zira Klasik İslam Hukukçularından tütün maddesi kullanımına mubah hükmü verenlerin, tütün maddesinin insan sağlığına zararında ihtilaf bulunmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Müslüman hekimlerin tütün konusunda ki araştırmaları XIX. yüzyıldan itibaren yoğunluk kazanmıştır. Tıbbın ilerlemesi neticesinde tütünün içeriğindeki maddeler, insan vücuduna ve çevreye olan zarar ve yarar boyutları teknik aletler ile

²⁶⁰ Akhisari, Ahmed Er Rumi, *Tütün İçmek Haram mıdır? Bir Osmanlı Risalesi*, s. 53-54.

²⁶¹ Özen, Şükrü, “Tütün”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/3-4.

detaylı olarak incelenmiştir. Geçtiğimiz her gün tıp biliminin gelişmesi nedeniyle bu konudaki araştırmalar da sürekliliğini sağlamaktadır.

XXI. yüzyılda tıp alanında ulaşılan son merhalede tıbbî veriler tütün maddesinin içeriği ve neden olduğu maddi ve manevi hasarların tespiti konusunda son noktayı koyar nitelik taşımaktadır. Tıp alanında ulaşılan somut veriler, tütün maddesinin insan sağlığına ve çevreye zararının devasa boyutta olduğunu ortaya koymaktadır. Bir tek sigaranın insan sağlığına verdiği büyük hasar tespit edilmiş durumdadır. Bunun neticesinde günümüzde fetva verme yetkisi bulunan kurum ve şahısların temel nokta olarak belirlediği husus tütün maddesinin insan sağlığına verdiği zarardır. Tütün hakkında verilen fetvaların temel noktası sağlık kabul edildiğinde ve tıp alanınca da tütün maddesinin zararı ispatlanmış olduğundan dolayı fetvaların belirli bir çizgide oldukları görülmektedir.

Bugün elde edilen tıbbî veriler insanın gıda maksatlı olarak tükettiği yağ ve kırmızı et gibi bazı gıda maddelerinin ve katkı maddelerinin belirli oranlarda tüketildiğinde vücuda zararının olduğunu göstermektedir.²⁶² Ancak bu maddeleri tütün ürünlerinden ayıran temel fark gıda maksatlı olarak tüketilmeleridir. Fazla tüketilmesi kansere sebep olabilecek olan kırmızı et, insan vücudu için önemli olan vitamin, demir fosfat gibi maddeleri içermektedir. Nasslarla haramlığı sabit olan maddelerden elde edilen katkı maddelerini tüketmenin haram olduğu sabittir. Ancak nasslarla haram kılınmamış ise o zaman insan vücuduna olan zararına bakılır. Nablûsî'nin tütün konusunda ifade ettiği “Zararı olan kişiye haramdır.” görüşünün bu maddeleri de kapsar nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.²⁶³ İbn Bâz, bir şeyin çoğu veya tamamı insan sağlığına zararlı ise o zaman haram hükmü verilebileceğini aksi takdirde insana faydası olduğu halde az miktarda zararı olan maddelerin haram sayılmayacağını ifade ediyor.²⁶⁴

²⁶² “Kanserde Beslenme”, <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanserden-korunma/kanserden-korunmalist/501-kanserde-beslenme.html>, (Erişim Tarihi 27.07.2019), “Kırmızı Et ve Kanser”, http://www.ttb.org.tr/halk_sagligi/2016/06/25/kirmizi-et-ve-kanser/, (Erişim Tarihi 27.07.2019)

²⁶³ Nablûsî, Abdulğani, *es-Sulh Beyne'l-İhvân fî Hükmî İbâhati'd-Duhân*, s. 9.

²⁶⁴ İbn Bâz, Hükmü Şürbi'd-duhân ve Bey'ihî, <https://binbaz.org.sa/fatwas/4657/حکم-شرب-الدخان-وبيعه>, (Erişim Tarihi 29.05.2019)

II. TÜTÜN VE ÜRÜNLERİNİN ÜRETİM VE TİCARETİNİN HÜKMÜ

“Uyuşturucu Maddelerin Üretim Ve Ticaretinin Hükümü” başlığı altında zikredilen İslam hukukunda bir şeyin satımının yapılabilmesi için belirlenmiş şartlar burada da geçerlidir. Ancak tütün ürünlerini uyuşturucu maddelerden ayıran temel özellik, uyuşturucu maddelere verilen hükümlerin arasında tezatlıklar olmamasıdır. Bu nedenle uyuşturucunun üretim ve ticaretinde de sadece tedavi amaçlı olduğunda üretiminin ve ticaretinin yapılabileceği ifade edilmiştir.

Tütün ürünlerinin üretim ve ticaretinde görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bu ayrılıkta ana sebep tütünün kullanılmasında İslam Hukukçuları arasında meydana gelen ihtilaftır. Tütün ürünlerinin kullanımına mubah hükümü verenlere göre üretim ve alışverişinde bir sakınca yoktur, ancak tütün ürünlerine haram fetvası verenlere göre tütünün bu maksatlarla üretim ve ticareti haramdır, bu maksatlar dışında şer’an caiz olan maddelerin üretilmesi ve ticaretinin yapılması caizdir.²⁶⁵ Tütün mamulleri kullanımı caiz olmamasına rağmen temiz bir madde olarak kabul edildiği takdirde ise şer’an izin verilen şu alanlarda kullanılabilir;

- Saplarından selüloz maddesi elde edilir.
- Tohumundan yağ elde edilir.
- Çiçeklerinden esans elde edilebilir.²⁶⁶

Maliki ve Şafi Mezhepleri tütünün temiz olduğu hakkında görüş bildirmişlerdir. Mısır Malikî meşihatlığı ve baş müftülüğü yapan Muhammed b. Ahmed İliş (1802/1882) tütünün şer’an faydalanılması izin verilen alanlarda kullanılabilen, temiz kabul edilen bir bitki olduğu fikrini beyan etmiştir.²⁶⁷ Şafi Mezhebinden Şubramelsî (ö. 1087/1677) tütün maddesinin temiz ve muntefe’un-bih olmasından dolayı ticaretinin caiz olduğunu vurgulamıştır.²⁶⁸ İbn Abidin’de tütünü

²⁶⁵ Özen, Şükrü, “Tütün”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/4.

²⁶⁶ Atam Taşdemir, Zeynep, “Tütün Ürünleri”, s. 30.

²⁶⁷ Muhammed, İliş, *Fethu’l-Aliyyi’l-Mâlik*, 2/181.

²⁶⁸ Şubramelsî, *Hâşiyetü Nihayeti’l-Muhtâc*, 3/318.

kullanmanın haram kabul edilmesinin, maddenin necis olacağını ifade etmediğini izah etmiş, tütün maddesinin temiz bir madde olduğunu vurgulamıştır.²⁶⁹

Hayrettin Karaman'ın konuyla ilgili görüşü şu şekildedir:

“İslâm'ın bunları (sağlığa zarar vermeyi, insanları rahatsız etmeyi ve boşuna, faydasız, zararlı yerlere ve şeylere para harcamayı yasakladığı kesindir. Haram olan bir şeyi, haram kılınan şekilde kullanmak isteyene satmak da câiz değildir. İnsanların içki ve sigaradan başka -dînin helâl kıldığı- birçok şeye ihtiyacı vardır. Bir bakkal temiz, kaliteli ve nispeten ucuz olarak bu helâl nesnelere satarsa müşteri bulur, haram maddeler satmaya ihtiyacı olmaz.”²⁷⁰

Nihat Dalgın'ın konuyla ilgili görüşü şu şekildedir:

“ İnsanlar için hiçbir faydası olmayan çokça zararı olan şeyin satışı manasına geldiğinden dolayı sigara satışının da caiz olmayacağı kanaatindeyiz. Sigara üretimi yapan fabrikaya da tütün satımının da zararlı bir şey imal edilmesine yardım olacağından dolayı uygun olmadığı kanaatindeyiz. Klasik kaynaklarımızda yer aldığı üzere, içki imal edeceği bilinen yerlere üzüm satışını yasaklayan görüş sigara içinde düşünülmelidir.”²⁷¹

Bütün bu tartışma ve müzakerelerden görülmektedir ki; Tütün ürünleri de üretim ve kullanım yönünden içkiye benzemektedir. İçkinin ham maddeleri olan üzüm, hurma, arpa vb. maddeler asıl halinde farklı yerlerde kullanıldığı gibi tütün maddesinin asıl hali de tarım ilaçlama ve sanayi gibi meşru olan yerlerde kullanılabilir. Bu nedenle tütün üretimi de üzüm üretimiyle benzerlik taşımaktadır ve birçok meşru alanda kullanılabilirdiği için haram maksat taşımaksızın üretilmesi ve meşru yerlere satılmasında bir mahzur görülmemiştir.

²⁶⁹ İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, 5/293.

²⁷⁰ Karaman, Hayrettin, “Sigara Satmanın Hükümü”, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0467.htm>. (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

²⁷¹ Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular-2*, s. 43.

SONUÇ

Çalışmamızda uyuşturucu maddeler ve tütün ürünlerinin İslam Hukukundaki konumu hakkında elde ettiğimiz sonuçları zikretmek istiyoruz:

- Milattan önce VI. asra dayandığı tespit edilen uyuşturucu maddeler hızlı bir şekilde yayılmış ve çeşitleri çoğalmıştır. İnsanlık için özellikle çocuklar ve gençler için büyük sorun haline gelmiştir. İslam Hukukçuları bu maddeler hakkında araştırmaları yapmışlar ve yeni ortaya çıkan maddelerle ilgili araştırmalarını sürdürmektedirler. Uyuşturucu maddelerin kişi üzerinde neden olduğu hasarlar tıbbî veriler vesilesiyle ortaya konmaktadır. İslam Hukukçularını bu maddeleri incelerken etken maddelerinin insan üzerinde neden olduğu etkilerini incelemektedirler. Ulaştıkları neticede insanın aklî melekesinde ve bedeninde hasarlara neden olan maddelerin keyif verici maksatlı kullanımına haram hükmü vermişlerdir.

- İslam dininin insanın sıhhatine büyük önem vermesi hasebiyle, Müslüman doktorlar kontrolünde tedavi amaçlı kullanımında bir sakınca görülmemiş bilakis insanın sıhhati tehlikeye girecek ise tavsiye edilmiştir.

- Tütün ürünlerinin kullanımı ise daha yakın tarihlerde başlamıştır. Bu nedenle daha kadim İslam hukukçularının bu mesele hakkında görüşlerine rastlanılamamaktadır. Ancak İslam hukukunda izlenilen belli başlı yöntemler vardır. Bu sınırlar çerçevesinde meselelerle ilgili hükümler verilmektedir. Tütün maddeleri hakkında oluşan farklılıkların temelinde tıbbî verilerde meydana gelen değişiklik olduğu gözükmemektedir. Tıbbî verilerin kesinleşmesi neticesinde tütün ürünleri hakkında verilen farklı fetvaların genelinin tek bir tarafa geldiği görülmektedir. Tütün ürünleri hakkında uzun bir zamandan itibaren ciddi ilmî münakaşalar olmuş ancak tıbbin ortaya koyduğu veriler neticesinde çağımızda varlığını sürdüren dünya genelinde ki kurul, kuruluş ve şahısların tütünün zararlı bir madde olduğu ve Müslümanların uzak durmaları gereken bir madde olduğunda ittifak etmişlerdir.

- Tütün maddesinin satımı konusunda İslam Hukukçularının geneli, ilaçlama, boyacılık v.b. şer'an izin verilmiş alanlar için ticaretinin yapılmasının caiz olduğu görüşünü ifade etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

Acar, Nurettin Muhtar, *Sigara Hakkında İki Yazma Risale: Abdü'l-Melik el-İsâmî'nin "Risale Celîle fî Şurbi'd-Dühân" ve Mustafa b. Ali el-Âmâsî'nin "Risale fî Tahrîmi'd-Dühân" Adlı Risaleleri*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2010.

Afşin, D. Erol, *Gebelerde Sigara İçme Durumunun Değerlendirilmesi Ve Sigaranın Zararları Konusunda Bilgi Düzeylerinin Tespiti*, Uzmanlık Tezi, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Erzurum 2018.

Alauddîn, Muhammed b. Muhammed Emin (ö. 1306/1889), *Kurratü Uyûni'l-Ahyâr*, Beyrut ty.

Akgündüz, Ahmet, "Ebüssuûd Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 10/365-371.

Akhisari, Ahmed Er Rumi, *Tütün İçmek Haram mıdır? Bir Osmanlı Risalesi*, çev. Mehmet Yavuz, İstanbul 2015.

Âmâsî, Mustafa b. Ali, *Kitâbun fî Bahsi Hürmeti'd-duhân*, 71b-76b vr., Manisa İl Halk Kütüphânesi.

Arslan Yusuf, Katar Duran, Kayaçetin Fatma, Subaşı İlhan, "Afyon (Opium) Alkaloitleri ve Önemi", *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, sayı:17, 2008.

Asma, Süheyl, Gereklioğlu, Çiğdem, Korur, Aslı, Solmaz, Soner, "Nargile Kullanımı: Gençler İçin Sinsi Tehdit", *Turkish Journal Of Medicine & Primary Care*, 2016, sayı, 10, s. 91-95.

Aşıcıoğlu, Faruk, "Kodein Ve Kodein İçeren Tıbbi Müstahzarlar Hakkında Uzman Görüşü", *Adli Tıp Dergisi*, cilt:27, sayı: 3, 2013, s. 189-197.

Atam Taşdemir, Zeynep, "Tütün Ürünleri", *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, sayı: 4, 2016, s. 27-31.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed (ö. 855/1451), *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*, 2013 Beyrut, I-XIII.

Babahanoğlu, Veysel, Örselli, Erhan, *Kamu Politikası*, Konya 2016.

Babaoğlu, Ali Nahit, *Uyuşturucu ve Tarihi*, İstanbul 1997.

Baktır, Mustafa, “Afyon”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1/442-443.

Bardakoğlu, Ali, “Had”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14/547-551.

Bardakoğlu, Ali, “Haramlar ve Helaller” *İlmihal-2*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2005, s. 29-246.

Baçoğlu, Tuncay, “Uyuşturucu”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/248-253.

Baysa, Hüseyin, “Ömer Müftü Kılıfı'nın Sigaranın Hükmü Hakkındaki Görüşünün Değerlendirilmesi -Risâletü'd-Duhân Bağlamında”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 2, 2015, s. 37-57.

Baytop, Turhan, “Esrar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11/431-432.

Bilir, Nazmi, *Sigara ve Kanser*, Ankara 2008.

Bilmen, Ö. Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, ty.

Bursevi, İsmail Hakkı (ö. 1137/1725), *Ruhu'l-Beyan*, Beyrut ty.

Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed (ö. 1221/1806), *Tuhfetü'l-habîb alâ Şerhi'l-hafîb*, yy. 1995, I-IV.

Çeker, Orhan, *Fetvalarım-1*, Konya 2018.

Çok, İsmet, “Dumansız Tütün Kullanımının İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri”, *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, sayı: 18, 1998, s. 24-29.

Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular-2-*, İstanbul 2018.

Daru'l-İftâ'il Mısriyye, "Hükmü't-tedhîn", <http://dar-alifta.org/AR/ViewFatwa.aspx?ID=11799&LangID=1&MuftiType=0> (Erişim Tarihi: 02.02.2019).

Daru'l-İftâ'il-Ürdüniyye, "Mâ Hükmü't-Tedhîn", <https://www.aliftaa.jo/Question.aspx?QuestionId=1299#.XGwexeQzbIV>, (Erişim Tarihi:03.03.2019).

Dilek, Uğur Bekir, "Teklîfî Hüküm İfade Eden Kavramların Doğuşu, Gelişimi Ve Terimleşmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 18, 2011, s. 211-242.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, İstanbul 2017.

Döndüren, Hamdi, "Zamanın Ve Şartların Değişmesiyle İslâmî Hükümler Değişir Mi?", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 7, 1998, s.77-113.

Düzdağ, M. Ertuğrul *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları, Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, İstanbul 2012.

Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed, *Fetâvâ*, thk. Muhammed Osman Sebir, Dimeşk 2006.

Ekşi, Ahmet, *İslam Tıp Hukuku*, İstanbul 2011.

Erdoğan, Mehmet, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, İstanbul 1994.

Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed (ö. 505/1111), *el-Mustasfâ fî İlmi'l-Usûl*, Beyrut 1993.

Halîlî, Muhammed b. Muhammed (ö. 1147/1734), *Fetâvâ'l-Halîlî alâ Mezhebi 'ş-Şafii*, yy. ty.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, “Kanserde Beslenme”, <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanserden-korunma/kanserden-korunmalist/501-kanserde-beslenme.html>, (Erişim Tarihi 27.07.2019)

Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî (ö. 1088/1677), *ed-Durru'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr ve Câmii'l-Bihâr*, y.y. 2002.

Hûlî, Cum'a Ali, *Sebilü'd-Da'veti'l-İslâmiyye li'l-vikayeti min el-Müskirâti ve'l-Muhaddirât*, Medine 1982.

İsâmî, Abdülmelik b. Cemalettin İsamüddin el-İsferayînî, *Risaletün Celîletün Fî Şurbi'd-Duhân*, 1b-12a vr., Ankara Millî Kütüphane.

İbn Abidîn, Muhammed Emîn b. Ömer (ö. 1252/1836), *ed-Durru'l-Muhtar ve Haşiyetü İbn Abidin* (Reddü'l- Muhtar), Beyrut 1992.

İbn Ebi'l İz, Sadruddîn Ali b. Ali, *et-Tenbih alâ Müşkilâti'l-Hidaye* (ö. 792/1389), Cidde 2003, I-V.

İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-Minhâc bi Şerhi'l-Minhâc*, Beyrut 1938. I-X.

İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed (ö. 620/1223), *el-Muğnî*, Kahire 1968, I-X.

İbn Kutluboğa, Ebu'l-Fedâ Zeynüddîn Kasım (ö. 879/1574), *Hulâsatu'l-Efkâr Şerhu Muhtasarü'l-Menâr*, ty. 2003.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrerem (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut 1994, I-XV.

İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdi'l-Halîm, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, (ö. 728/1328), Dimeşk 1987, I-VI.

İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf alâ Mezâhibi'l-Ulemâ*, Ra'su'l-Hayme 2004.

İlîş, Muhammed b. Ahmed Ebû Abdullah el-Mâlikî (ö. 1299/1882), *Fethu'l-Aliyyi'l-mâlik fi'l-fetvâ alâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*, ty., yy., I-II.

İsnevî, Abdurrahîm b. el-Hasen (ö. 772/1370), *Nihâyeti's-sûl fî Şerhi Minhâci'l-usûl*, Beyrut 1999.

Jacob, Leonard S., *Farmakoloji*, çev. Koşay, Sezen, İzmir: Saray Tıp Kitabevi 1992.

Jetall, Henley, “Pipo”, <http://havanikoru.org.tr/tutun-hakkinda/tutun-urunleri-ve-zararlari.html>, (Erişim Tarihi: 27.05.2018).

Kalaycı, Mehmet, Öztürk, Eyüp, “18. Yüzyıl Osmanlı Coğrafyasında Tütünün Sosyo-Kültürel Zeminine Dair Bir Metin: Ebû Sehl Numan Efendi ve Taḥlîlu'd-Duḥân Adlı Risâlesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 58, 2017, s. 1-45.

Kalyûbî, Ahmed b. Ahmed (ö. 1069/1659), *Hâşiyetü'l-Kalyûbî alâ Şerhi'l-Mahallî ale'l-Minhâc*, Beyrut 1995, I-IV.

Kanık, Mustafa, Kerem, *İzmir'de Sigarayı Bırakma Polikliniklerine Başvuranlarda Sigarayı Ve Diğer Tütün Ürünlerini Bırakma İle İlişkili Bazı Özelliklerin Değerlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi, İzmir 2018.

Karâfi, Ebu'l-Abbas Şihâbüdd'in Ahmed b. İdris (ö. 684-1285), *el-İhkâm fî Temyîzil Fetâvâ an'il-Ahkâm ve Tasarrufâti'l-Kâdî ve'l-İmâm*, Beyrut 1995.

Karâfi, Ebu'l-Abbas Şihâbüdd'in Ahmed b. İdris (ö. 684-1285), *Envâru'l-burûk fî Envâi'l-furûk*, yy., ty., Âlemü'l-Kütüb.

Karaman, Hayrettin, “Sigara Haramdır”, <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/0156.htm>, (Erişim Tarihi: 21.02.2019).

Karaman, Hayrettin, “Sigara Haramdır”, *Yeni Şafak Gazetesi*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/sigara-haramdir-2049407> (Erişim Tarihi: 13.03.2019).

Karaman, Hayrettin, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, İstanbul 2008.

Karaman, Hayrettin, “Bu Çalışma Hakkında” (Tıbbî konularda fetvâ), *Tıp ve Fetvâ*, ed. Hakan Ertin, İstanbul: İsar Yayınları 2012, s. 8-9.

Kaya, Mahmut, “el-Müfredat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31/505-506.

Kaya, Mahmut, “İbni Baytar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 20/526-527.

Kayım Pıçak, Yasemin, *Bitkisel Nargile Kullanımının Nefeste Co Düzeyine Etkisi Ve Bunun Tütünli Nargile Ve Sigara İle Karşılaştırılması*, Uzmanlık Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi, Sivas 2010.

Kazan, Ramazan, “Alkollü ve Uyuşturucu Maddelere Karşı İslam'ın Tavrı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 8, 2001, s. 121-136.

Keleş, Ekrem, “Dünyadaki Uygulama”(Tıbbî konularda fetva), *Tıp ve Fetva*, ed. Hakan Ertin, İstanbul: İsar Yayınları 2012, s. 126-139.

Kermî, Merî b. Yusuf (ö. 1033/1624) *Ğâyetü'l-Mütehâ fî Cemi'l-iknâ ve'l-Müntehâ*, Kuveyt 2007, I-II.

Kilisî, Ömer Müftî, *Risaletü'd-Duhân*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 131b-133a vr.

Koca, Ferhat, “İslam Hukukunda Ahkâmın Değişimi Üzerine Bazı Düşünceler”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 1, 2003, s. 51-78.

Köknel, Özcan, *Bağımlılık*, İstanbul 1998.

Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (ö. 671/1272), *Tefsîru'l-Kurtubî*, Kahire 1964, I-XX.

Mahallî, Muhammed b. Ahmed (ö. 864/1459), *Şerhu'l-Varakât fî Usûli'l-fikh*, Filistin 1999.

Mâverdî, Ebu'l Hasen Ali b. Muhammed (ö. 450/1058), *el-Havi'l-Kebîr*, Beyrut 1999, I-XIX.

Mâzerî, Muhammed b. Ali (ö. 536/1141), *Îzâhu'l-mahsûl min Burhâni'l-usûl*, Tunus ty.

Meclisü'l-Avrubî li'l-iftâ-i ve'l-Buhûs, “Hükmü't-tedhîn ve'l Müteceratü bi't-teb”, <https://www.e-cfr.org/fatwa/احكم-التدخين-والمناجزة-بالتبغ/> (Erişim Tarihi: 11.03.2019).

M.E.G.S.B., *Uyuşturucu Salgını ve Tedbirleri*, İstanbul 1986.

Menkûr, Ahmed b. Muhammed (ö. 1125/1713), *el-Fevâkihu'l-Adîde fi'l-Mesâili'l-Müfîde*, Riyad 1987, I-II.

Mevsilî, Abdullah b. Mahmud (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, Beyrut 1997, I-II.

Michot, Yahya, “Akhisârî, Ahmed-i Rûmî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ek-1/60-62.

Molla Hüsrev, Mehmed b. Ferâmurz (ö. 885/1480), *Mir'âtü'l-Usûl fi Şerhi Mirkâti'l-Vusûl*, yy. 1903.

Muhammed Emîr el-Mâlikî, Muhammed b. Muhammed (ö. 1232/1817) *Davü's-Şumu' Şerhu'l-Mecmu' fi Fıkhı'l-Mâlikî*, 2005 Moritanya, I-IV.

Muhammed Fuad Abdulbâkî (1882-1968), *El-Mu'cemu'l-Mufehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kâhire 1945.

Mustafa b. Sa'd (ö. 1243/1827), *Metâlibü Üli'n-nuhâ fi Şerhi Ğâyeti'l-Müntehâ*, yy. 1994, I-VI.

Nablûsî, Abdulġanî, *es-Sulh Beyne'l-İhvân fi Hükmi İbâhati'd-Duhân*, nşr. Muhammed Ahmed Dahmân, Dimeşk 1925.

Nâsiruddîn el-Elbânî (1914/1999), *Câmiu Turâsi'l-Elbânî fi'l-fıkh*, San'a 2015, 1-17.

Necîmî, Muhammed b. Yahya, *el-Muhaddirât ve Ahkâmuhâ fi's-Şerîati'l-İslamiyye*, Riyad 2004.

Okur, Kaşif Hamdi, *Güncel Konularla İlm-i Hâl*, Ankara 2018.

Osmânî, Şebbîr Ahmed (ö. 1369/1949), *Fethu'l-Mülhim bi şerhi Sahihi'l-İmam Müslim*, Dimeşk 2006, I-VI.

Ögel, Kültegin, *Bağımlılığı Önleme*, İstanbul 2002.

Öz, Mustafa, "Haşîşiyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 16/418-419.

Özaydın, Abdulkerim, "Hasan Sabbah", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 16/347-350.

Özcan, Selami, Taş, Yunus, Çetin, Yılmaz, "Sigara İle Mücadelede Toplumsal Bilinç", *Hak ve Emek Dergisi*, 2013, c. 2, sy. 4, s.152-175.

Özel, Ahmet, "İbn Âbidîn, Muhammed Emîn", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 19/292-293.

Özel, Ahmet, "Nablûsî, Abdülğanî b. İsmâil", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32/268-270.

Özen, Şükrü, "Tütün", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/5-9.

Öztürk, Mustafa, *İslam'a Göre Sigara*, İstanbul 2018.

Özyazıcı, Alparslan, *Alkollü İçkiler Sigara ve Madde Bağımlılığı*, Ankara 2017.

Pala, İskender, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, İstanbul 2008.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, Beyrut 1993, I-XXX.

Seydioğulları, Mustafa, *Dünya'da ve Türkiye'de Tütünün Tarihçesi, Üretimi, Ticareti ve Temel Politikaları*, Ankara 2009.

Sübki, Mahmud b. Muhammed (ö. 1857/1933), *ed-Dînü'l-Hâs*, yy. 1977, I-IX.

Şa'ban Zekiyyüddîn, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2012.

Şahbaz, Sibel, *Sigara İçmeye Başlamadan Önceki Çevresel Tütün Dumanı Maruziyeti, Sigara İçme Ve Demografik Özelliklerin Sigara Bırakma Tedavilerine Etkileri*, Uzmanlık Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, İzmir 2005.

Şatıbi, İbrahim b. Musa (ö. 790/1388), *el-Muvâfakat*, nşr. Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasen Âli Selmân, Kahire 1417/1997, I-VII.

Şebbîr Ahmed el-Osmânî, *Fethu'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâmi Müslim*, Dimeşk 2006, I-VI.

Şeybânî, Muhammed b. Hasen (ö. 189/805), *El-Asl*, 2012 Beyrut, I-XII.

Şirâzî, İbrahim b. Ali (ö. 476/1083), *Et-Tebşiratü fî Usûil'l-fikh*, Dimeşk 1403.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, (ö. 977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc*, Beyrut 2000, I-VI.

Şirvânî, Abdulhamid b. Hüseyin (ö. 1300/1882), *Hâşiyetü's-Şirvânî*, Beyrut 1983, I-X.

Şubramelsî (ö. 1087/1677), *Hâşiyetü Nihayeti'l-Muhtâc*, Beyrut 1984, I-VIII.

Taberî, Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923), *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kuran*, yy. 2000, I-XIV.

Tahmâz, Abdulhamid Mahmud (ö. 2010), *el-Fıkhu'l-Hanefî fî Sevbihi'l-Cedîd*, Cidde 2009, I-V.

“Tahdîr”, *Mv. F.*, 11/33-38.

“Tebeğ”, *Mv. F.*, 10/101-113.

Topkaya, Serkan, *Eroin Bağımlılığı İle Mücadele Yöntemlerine Yönelik Alternatif Stratejik Öneriler*, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

Tuncer, Arzu, *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Ticareti ve Kullanılmasına İlişkin Suçlar*, Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

Turan, Şerafettin, “Kemalpaşazade”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 25/245-247.

Tuzcular, Ercan, *Zararlı Alışkanlıklar ve Etkin Kurtulma Yöntemleri*, İstanbul 1999.

Türk Tabipler Birliği Halk Sağlığı Kolu, “Kırmızı Et ve Kanser”, http://www.ttb.org.tr/halk_sagligi/2016/06/25/kirmizi-et-ve-kanser/, (Erişim Tarihi 27.07.2019).

Tütün Ürünleri ve Zararları, <http://havanikoru.org.tr/tutun-hakkinda/tutun-urunleri-ve-zararlari.html> (Erişim Tarihi: 20.06.2018).

Useymîn, Muhammed b. Sâlih, Useymîn, *eş-Şerhul'-Mumti' alâ Zâdi'l-Müstegni*, Riyad 2002.

Yaman, Ahmet, *Fetva Usûlü ve Âdâbı*, İstanbul 2018.

Yılmaz, Fehmi, ”Tütün”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42/1-4.

Zebîdî, Ebu Bekir b. Ali (ö. 800/1397), *Cevheratün'n-Neyyira*, yy. 1904.

Zehebî, Ebi Abdillâh Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1348), *el-Kebâir*, Beyrut ty., Dâru'l-fikr.

Zeydan, Abdülkerim, (1921-2014) *el-Veciz fi Usuli'l-Fıkh*, Beyrut 2014.

Zeylâî, Osman b. Ali (ö. 743/1342), *Tebyinü'l-Hakâyık Şerhu Kenzü'd-Dekâik*, Kâhire 1993.

Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa (1932-2015), *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, Dimeşk ty., I-X.

Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, *Usulu'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Dimeşk 1986.

دار الافتاء المصرية

حكم التدخين

التاريخ : 25/11/2008 الرقم المسلسل: 718

ما حكم التدخين؟

الجواب : فضيلة الأستاذ الدكتور علي جمعة محمد

حَرَمَ الإسلامُ على الإنسان كلَّ ما يَضُرُّ بِالْبَدَنِ حَسِيًّا أو مَعْنَوِيًّا، وقد قال ربنا
تبارك وتعالى

(الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ
الْخَبَائِثَ) [الأعراف: 157]

فالطيبات هي كل ما عاد على الإنسان بالنفع الحسي أو المعنوي أو لم يضره،
والخبائث كل ما ضرَّ الإنسان حسيًّا أو معنويًّا. وقال عزَّ وجلَّ: (وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ
إِلَى التَّهْلُكَةِ) [البقرة: 195]، ولقد روي عن سيدنا رسول الله صلى الله عليه وآله
وسلم أنه قال: «لا ضرر ولا ضرار» رواه أحمد في مسنده وابن ماجه عن ابن
عباس رضي الله تعالى عنهما، ورواه مالك في الموطأ عن يحيى المازني رضي
الله تعالى عنه، ورواه ابن ماجه عن عبادة بن الصامت.
وقد ثبت طبيًّا أن التدخين بكل أنواعه مضرُّ بصحة وبدن الإنسان، فيكون محرماً.
والله سبحانه وتعالى أعلم.

فتاوى اللجنة الدائمة

السؤال الثاني من الفتوى رقم (16484)

س2: ما حكم الإسلام في الدخان وشربه؟

ج2: التدخين حرام؛ لأنه خبيث، ولأنه مضر، ولأنه إفساد للمال بغير فائدة، وكل علة من هذه العلة تقتضي تحريمه لو انفردت، فكيف إذا اجتمعت فيه فهو حرام بلا شك.

وبالله التوفيق، وصلى الله على نبينا محمد وآله وصحبه وسلم.

اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والإفتاء

عضو ... عضو ... عضو ... الرئيس

بكر أبو زيد ... عبد العزيز آل الشيخ ... صالح الفوزان ... عبد الله بن غديان ...

عبد العزيز بن عبد الله بن باز

المجلس الأوروبي للإفتاء والبحوث

حكم التدخين والمتاجرة بالتبغ

7 نوفمبر، 2018 التعليقات على حكم التدخين والمتاجرة بالتبغ مغلقة

فتوى (14/1)

حكم التدخين والمتاجرة بالتبغ

السؤال: ما هو حكم تدخين التبغ؟ وما حكم التجارة به؟

الجواب: ثبت بما لا يدع مجالاً للشك أن التدخين سبب لأمراض متعددة قاتلة، وقد اتجهت فيه كل المنظمات الصحية في العالم إلى التحذير من أضراره، وتابعتها في ذلك أغلب دول العالم للحد منه والتضييق على تعاطيه والمتاجرة بمادته، كما ثبت أيضاً أن ضرره متعدد إلى الغير بما يسمى بـ(التدخين القسري)، فهو من باب الخبائث، والله تعالى يقول في وصف نبيه صلى الله عليه وسلم { وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ } [الأعراف: 157]، وللاتفاق على أن تناول الإنسان ما يضره محرم شرعاً. كذلك هو ضرب من إضاعة المال بما لا ينفع الإنسان في دنياه ولا أخراه، وهو منهي عنه، كما أن فيه ضرراً نفسياً مؤكداً بما يصير إليه من استعباد إرادة متعاطيه. والذي يقرره المجلس بناء على اعتبار مقاصد الشرع وأصوله هو تحريم تعاطيه والمتاجرة به، وذلك لقاعدة: "لا ضرر ولا ضرر"، وقاعدة: "الضرر يزال"

دائرة الإفتاء العام

رقم الفتوى : 1299

التصنيف : الأطعمة والأشربة

نوع الفتوى : مختصرة

: السؤال

ما حكم التدخين؟

: الجواب

الدخان حرام، لأنه مضر بالصحة وقد ثبت ضرره بشهادة الأطباء الثقات، وقد حرم الشرع تعاطي كل ما يضر، قال عليه الصلاة والسلام: (لا ضَرَرٌ ولا ضِرَار) رواه ابن ماجه وأحمد.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öz Geçmiş

1992 yılında Adana’da doğdu. Lise eğitimini 2011 yılında, Ümraniye İHL’de tamamladı. 2015’de On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 2016 yılında DİB’e bağlı olarak imam-hatiplik yapmaya başladı ve halen görevine devam etmektedir.

